

6TH

**INTERNATIONAL
TURKISH-RUSSIAN
WORLD ACADEMIC
RESEARCH CONGRESS
UTRAK**

**FULL TEXT BOOK
ТАМ МЕТІН КІТАБИ**

6. ULUSLARARASI
TÜRK-RUS
DÜNYASI
AKADEMİK
ARAŞTIRMALAR
KONGRESİ

29-30
DECEMBER
2023

ANKARA

6-Й
МЕЖДУНАРОДНЫЙ
КОНГРЕСС
ТУРЕЦКО-
РОССИЙСКИЙ
АКАДЕМИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЙ

ANKARA BİLİM ÜNİVERSİTESİ

www.turkruskongresi.org

6th UTRAK, 29/30 December 2023, ANKARA

Yayın Koordinatörü/ BroadcastCoordinator
Muhammet ÖZCAN

Yayın Yönetmeni / General Publishing Director
Osman KÖSE

Editör / Editedby
Osman KÖSE

Kapak Tasarım / Cover Design
Bülent POLAT

İç Tasarım / Interior Design
Bülent POLAT

Birinci Basım / First Edition ©
Aralık 2023 // December 2023-Ankara

ISBN: 978-605-72980-3-4

ASOS YAYINEVİ

1st Edition / 1.baskı: Aralık/December 2023

Address / Adres: Çaydaçra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad. No: 67/2-4/MERKEZ/ELAZIĞ

Mail: asos@asosyayinlari.com

Web: www.asosyayinlari.com

Instagram: <https://www.instagram.com/asosyayinevi/>

Facebook: <https://www.facebook.com/asosyayinevi/>

Twitter: <https://twitter.com/Asosyayinevi>

BOARDS / KURULLAR

Supporting Institutions / Destekleyen Kurumlar

Ankara Bilim Üniversitesi
Moscow State University
Azerbaycan State Marine Academy

Honor Board / Onur Kurulu

Prof. Dr. Yavuz DEMİR, Ankara bilim Üniversitesi Rektörü

Chairman of the Organizing Committee / Düzenleme Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Osman KÖSE, Milli Savunma Üniversitesi

Congress Organizing Committee / Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Yelena Yuryevna GEYMBUKH, Moskova Şehir Pedagoji Üniversitesi
Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU, Milli Savunma Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KÖSE, Milli Savunma Üniversitesi
Prof. Dr. Makbule SABZİYEVA, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Aliyeva GULCHOHRA, Azerbaycan State Marine Academy
Dr. Öğretim Üyesi Ahmet GÖRGEN, İzmir Demokrasi Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Fatih SANSAR, Ege Üniversitesi

Science Board / Bilim ve Hakem Kurulu

Doç. Dr. Dmitri Aleksandrovich ANDREEV, Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Ismail Alievich AGAKİSHİEV, Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent AKAR, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nurlan AKHMETOVA, Balasagun Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Erdal AKSOY, Hacıbayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Leyla ALİYEVA, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Tamilla Aliyeva, Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. İmren ARBAÇ, Yeditepe Üniversitesi
Doç. Dr. Hadi BAK, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Sıddık BAKIR, Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Lev Sergeevich BELOUSOV, Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Togay Seçkin BİRBUDAK, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Leonid Iosifovich BORODKİN, Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem CAUSEVİC, Zagreb Üniversitesi, Hırvatistan
Prof. Dr. Alishina Khanisa CHAVDATOVNA, Bilimler Akademisi, Tataristan
Doç. Dr. Alla Yuryevna CHELNOKOVA, Moskova Şehir Pedagoji Üniversitesi
Prof. Dr. Ebru CEYLAN, İstanbul Aydın Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Jale COŞKUN, İstanbul Aydın Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ali ÇAKMAK, Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Sıddık ÇALIK, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Nur ÇETİN, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Nasip DEMİRKUŞ, Van Yüzüncüyıl Üniversitesi
Doç. Dr. Nihada DELİBEGOVIĆ DŽANIĆ, Tuzla Üniversitesi, Bosna –Hersek
Doç. Dr. Nur Jale ECE, Mersin Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Huriye EMEN, İstanbul Topkapı Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Güler ÇAVUŞOĞLU, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Yuri Yuryevich GREBENSHCHIKOV, Moskova Şehir Pedagoji Üniversitesi
Doç. Dr. Demet GÜRHAN, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Elmira HABİBULİNA, Kazan Federal Üniversitesi, Rusya
Prof. Dr. Asif Abbas oğlu HACILI, Azerbaycan Üniversitesi
Prof. Dr. Necdet HAYTA, Gazi Üniversitesi

Dr. Sajjad HOSSEN, Erdebil Üniversitesi, İran
Prof. Dr. Maria IVANICS, Szegeerd Üniversitesi, Macaristan
Prof. Dr. Emine İNANIR, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Nurşat JUMADILOVA, Karaganda Bolaşak Akademisi
Prof. Dr. Sergei Pavlovich KARPOV, Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Gülün KARABAĞ, Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Kamala Tahsin KARIMOVA, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Ulvi KESER, Kıbrıs Amerikan Üniversitesi, KKTC
Prof. Dr. Sergei Victorovich DEVIATOV, Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nükhet Eltut KALENDER, Van Yüzüncüyıl Üniversitesi
Prof. Dr. Behset KARACA, Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Kamer KASIM, Bolu İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Oksana Vasilyevna KAZACHENKO, Moskova Şehir Pedagoji Üniversitesi
Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU, Milli Savunma Üniversitesi
Doç. Dr. Emina BERBIC KOLAR, Osijek Üniversitesi, Hırvatistan
Doç. Dr. Meliha KÖSE, Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Elena KRAINIUCHENKO, Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Olga KLİMKİNA, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Olga Yevgenievna KAZMİNA, Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi
Prof. Dr. Şilova N. LEONİDOVNA, Petrozavodsk Devlet Üniversitesi, Rusya
Prof. Dr. Sergei Vladimirovich MİRONENKO, Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Engin OBA, Çağ Üniversitesi
Doç. Dr. Aleksandr Ivanovich OSTAPENKO, Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Enver Emre ÖCAL, İstanbul Topkapı Üniversitesi
Prof. Dr. Onur ÖZSOY, Ankara Bilim Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Canan PAŞALOĞLU, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İrina Nikolayevna RAYKOVA, Moskova Şehir Pedagoji Üniversitesi
Prof. Dr. Zinaida SABİTOVA, New York Şehir Üniversitesi
Doç. Dr. Berdi SARIYEV, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Makbule SABZİYEVA, Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Nikolay N. TELİTSİN, St-Petersburg Devlet Üniversitesi, Rusya
Dr. Öğretim Üyesi Kevser TETİK, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Türkmen TÖRELİ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Sevinç ÜÇGÜL, Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL, Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Selma ÜNLÜ YEL, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Okan YEŞİLOT, Marmara Üniversitesi
Dr. Gülhanım Bihter YETKİN, Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Gökçe YOĞURTÇU, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
Prof. Dr. Firengiz Paşayeva YUNUS, Kafkas Üniversitesi
Dr. Ece YÜKSEL, Yeditepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mariya Valentinovna ZAKHAROVA, Moskova Şehir Pedagoji Üniversitesi

Secretary / SEKRETER

Yasin ŞAHİN

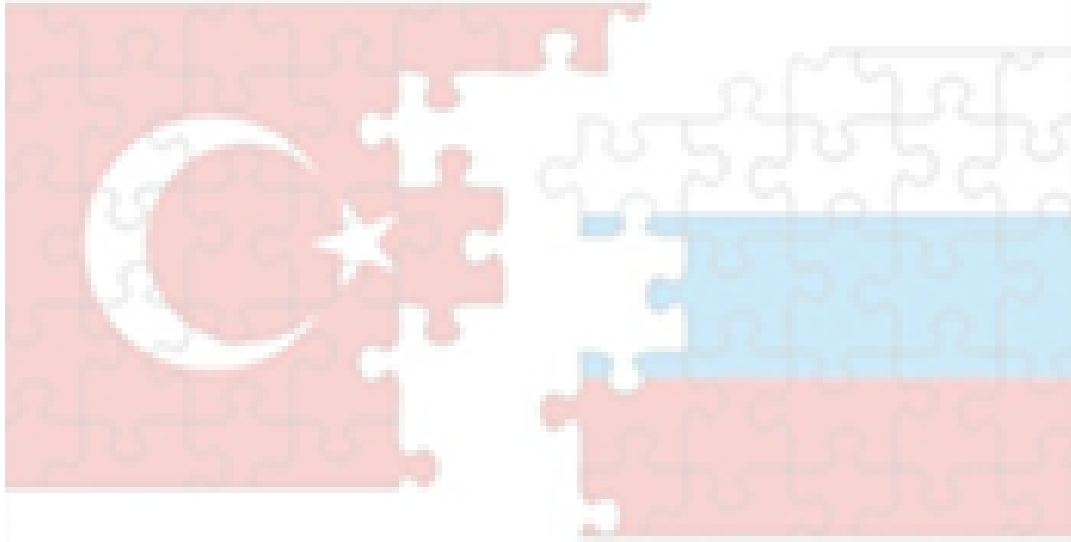
6th UTRAK, 29/30 December 2023, ANKARA

TAM METİNLER PROCEEDINGS

İÇİNDEKİLER

Yabancı Dil Olarak Rusça Öğretiminde Atasözleri ve Deyimlerin Rolü (Rusça)	7
Tolstoy'un "Savaş ve Barış" Romanında Napolyon İmgesi.....	14
Updating Approaches to Teaching Mathematics in Russia: Developing Schoolchildren's Mathematical Literacy.....	20
Öğretmenin Sınıfta Konuşmasının Kritik Rolü.....	23
Kronik Böbrek Yetmezliği Olan Hastalarda Serum Magnezyum Düzeyi ve Anemi İlişkisi	30
Gaspıralı İsmail'in Tercüman Gazetesi Gözüyle Nerimanov.....	35
Azerbaycan'da Kitle İletişim Araçlarının Manipülasyon Vakaları.....	45
Azerbaycan'da Sosyal Refah Devleti Modeli	52
J.Sorel and R. Raskolnikov: "Red and Black" and "Crime and Punishment".....	60

Makale id= 13

Sözlü Sunum

| 7

ORCID ID: ORCID ID 0000-0002-2321-3864

Yabancı Dil Olarak Rusça Öğretiminde Atasözleri ve Deyimlerin Rolü (Rusça)

Doç.Dr. Kamala Kerimova¹

¹Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Mütercim Tercümanlık Bölümü

Özet: Atasözü ve deyimler, geçmişten günümüze toplum yaşamının deneyimleri sonucunda oluşan kalıplaşmış ifadelerdir. Bu kalıplaşmış ifadeler yaşam tarzını yansıtır. Bilhassa insan yaşamının belirli olgusu hakkındaki bilgileri aktarır. Rusçanın Yabancı Dil Olarak (RYD) öğretilmesinde büyük rol oynayan atasözü ve deyimlerin rolü hakkında bilgi verilecek olunursa; öğrencilerin kelime dağarcığını ve dilin mecazi yapısının gelişiminde önemlidir. Bunun yanı sıra bu kalıplaşmış ifadeler, düşünceyi düzenleme ve yaşam değerlerinin şekillenmesinde rol oynar. Yabancı Dil Olarak Rusça öğretimi için atasözü ve deyimler, canlı ve etkileyici örnek kaynaklar arasındadır. Atasözü ve deyimler vasıtasıyla Rusçanın; fonetik, sözcüksel ve dilbilgisi becerilerinin geliştirilmesi sürecinde önemlidir. Kalıplaşmış ifadeler folklor unsurları aracılığıyla hedef dilin konuşulduğu ülkenin kültürüne aşina olmak, öğrencileri başka bir ulusun dil kültürüne dâhil eder. Böylece deyim ve atasözü, kültürlerarası iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Bu kalıplaşmış ifadelerin derin içeriği sadece öğrencilerin düşünmesini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda eğitimsel öneme de sahiptir. Ortaya konulan çalışma ile Yabancı Dil Olarak Rusça (RYD) derslerinde atasözü ve deyimlerin kullanımı ortaya konmaktadır. Bu kalıplaşmış ifadelerle Rus dilini öğrenme motivasyonu ve edininim başarısını arttırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Atasözleri ve Deyimler, Kelime Hazinesi, Folklor Unsurları, Kültürlerarası İletişim, Halk Bilgeliği

The Role of Idioms and Proverbs in Teaching Russian As a Foreign Language” (In Russian)

Abstract: Proverbs and idioms are stereotyped expressions formed as a result of the experiences of community life from past to present. These stereotyped expressions reflect the way of life. In particular, they convey information about certain phenomena of human life. If we talk about the role of proverbs and idioms, which play a big role in teaching Russian as a Foreign Language (RFL), they are important in the development of students' vocabulary and the figurative structure of the language. In addition, these stereotyped expressions play a role in organizing thought and shaping life values. Proverbs and idioms are among the vivid and impressive sample resources for teaching Russian as a Foreign Language. Proverbs and idioms are important in the process of developing phonetic, lexical and grammatical skills of Russian. Familiarization with the culture of the country where the target language is spoken through stereotypes and folklore elements immerses students in the linguistic culture of another nation. Thus, idioms and proverbs are used as a means of intercultural communication. The deep content of these stereotypes not only develops students' thinking, but also has educational significance. With the present study, the use of proverbs and idioms in Russian as a Foreign Language (RFL) lessons is revealed. The aim is to increase the motivation to learn Russian language and the success of acquisition with these stereotyped expressions.

Keywords: Idioms and Proverbs, Vocabulary, Elements of Folklore, Intercultural Communication, Folk Wisdom

Роль Пословиц И Поговорок В Преподавании Русского Языка Как Иностранного

Резюме: Целью данного исследования является раскрытие особенностей использования пословиц и поговорок на занятиях по русскому языку как иностранному (РКИ). Задачей исследования считается повышение мотивации изучения русского языка и успешности его усвоения с помощью использования русских пословиц и поговорок. Пословицы и поговорки отображают образ жизни, они являются ярким и

выразительным иллюстративным источником при обучении русскому языку как иностранному. Кроме того, использование пословиц и поговорок считается целесообразным в процессе развития фонетических, лексических и грамматических навыков. С помощью пословиц и поговорок можно более ярко выразить свои мысли, наиболее точно передать информацию о том или ином явлении человеческой жизни. Изучение пословиц и поговорок и использование их на занятиях в обучении иностранным языкам развивает не только речь, но и логику, организует мышление, формирует жизненные ценности. Использование пословиц и поговорок в практике преподавания русского языка как иностранного, бесспорно, содействует лучшему его освоению, расширяя знания о языке, лексический запас и особенности его функционирования. Знакомство с культурой страны изучаемого языка через элементы фольклора вовлекает студентов в лингвокультуру другого народа. Пословицы и поговорки не только совершенствуют речь студентов, но и являются ценным материалом при изучении разных разделов языка: орфографии, морфемике, морфологии и синтаксиса. Знакомство студентов с русскими пословицами и поговорками является одним из эффективных принципов работы по развитию речевых навыков и умений. Кроме того, пословицы и поговорки служат нравственному воспитанию студентов, вызывают у них положительные эмоции, что, в свою очередь, значительно влияет на мотивацию использования иностранного языка (в частности, русского) как средства межкультурной коммуникации. Глубокое содержание этих коротких высказываний развивает не только мышление студентов, но и имеет большое воспитательное значение. Знание русских пословиц и поговорок и умение переводить их на родной язык обогащает словарный запас студентов, помогает им усвоить образный строй языка, развивает их память, приближает к народной мудрости, позволяет научиться адекватно отбирать лексические единицы и развивает эмоциональную выразительность речи.

Ключевые слова: пословицы и поговорки, словарный запас, элементы фольклора, межкультурная коммуникация, народная мудрость

1. ВВЕДЕНИЕ

В пословицах и поговорках выражена народная мудрость, народная оценка, народная педагогика. Независимо от того, что времена непрерывно меняются, потребность народа укоренить свою мудрость не становится меньше. По словам Палея О.И. «Пословицы и поговорки дают возможность проникнуть в другую систему мышления, познакомиться с другой системой ценностей. Глубокое содержание этих пословиц и поговорок не только развивает мышление студентов, но и оказывает воспитательное воздействие. Методическая и практическая ценность использования пословиц и поговорок в процессе обучения русскому языку как иностранному очень велика».

В пословицах и поговорках разных народов есть много общего. И это, в свою очередь, способствует лучшему их взаимопониманию и сближению. В пословицах и поговорках отразился богатый исторический опыт народа, представления, которые связаны с трудовой деятельностью, бытом и культурой людей. Правильное и целесообразное использование пословиц и поговорок придаёт речи особую выразительность и неповторимое своеобразие.

Пословицы и поговорки развивают не только память студентов, но и эмоциональную выразительность речи. Кроме того, они дают им возможность научиться адекватно отбирать лексические единицы.

2. ИСТОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК И ИХ ТРАКТОВАНИЕ

Пословицы и поговорки являются широко распространённым жанром устного народного творчества. Время возникновения пословиц и поговорок неизвестно, но неопровержимо одно: и пословицы, и поговорки возникли в глубокой древности, и с того времени сопутствуют народу на протяжении всей его истории. Большинство пословиц и поговорок имеют своё происхождение из народного опыта и мудрости. Часто они возникают в результате наблюдений за жизнью, природой, поведением людей.

Вопрос интерпретации пословиц и поговорок имеет свою историю. Существует множество определений известных учёных-языковедов (В.И. Даль, С.И. Ожегов, А.Н. Афанасьев, С.Г. Лазутин и др.) относительно пословиц и поговорок. К примеру, С.И. Ожегов писал: «Пословица – краткое народное изречение с назидательным содержанием, народный афоризм». «Поговорка

– краткое устойчивое выражение, преимущественно образное, не составляющее, в отличие от пословицы, законченного высказывания». А.Н. Афанасьев писал, что «пословицы по своей форме своей не подвержены искажению и потому являются памятником издавна сложившихся воззрений. Пословицы являются главным источником мудрости предков, хранителями памяти и орудием передачи человеческого опыта».

Предельно точное и ясное представление о пословицах и поговорках дают трактовки С.Г. Лазутина. Он указывает, что «Пословица – это краткое, нередко ритмизованное изречение, представляющее собой законченное предложение и выражающее определённое умозаключение». «Поговорка – широко распространённое образное выражение, метко определяющее какое-либо жизненное явление. В отличие от пословиц, к которым они близки по своей форме, поговорки лишены прямого поучительного смысла и ограничиваются образным, нередко иносказательным определением какого-либо явления». Таким образом, пословицы и поговорки имеют богатую историю, которая простирается на многие века и культуры. Они являются важной частью языка и культурного наследия каждой страны и народа. Историю и происхождение пословиц и поговорок продолжают изучать и исследовать специалисты, чтобы лучше понять историческое и культурное наследие.

3. РАЗЛИЧИЕ МЕЖДУ ПОСЛОВИЦЕЙ И ПОГОВОРКОЙ

Чем же отличается пословица от поговорки? В речи очень часто путают пословицу с поговоркой или отождествляют эти понятия. Различие между пословицей и поговоркой – в их грамматической и логической форме. По своей структуре поговорка проще пословицы. В связи с этим М.А. Рыбникова писала: «Пословица – это словесный организм; поговорка – это «заготовки» выразительной речи... Поговорка даёт образ; окольным путём в переносной форме характеризует явление...». В пословицах ярче выражена коллективность творчества, они более широко употребляются в речи. Пословицы строятся как законченные предложения, завершённые суждения и применяются к случаю в «готовом» виде. У поговорок такой незавершённости нет. Они получают её только лишь в конкретном разговоре. Пословицы состоят из двух частей и содержат в себе народную мудрость. Они чему-то нас учат, наставляют, подсказывают, передают нам знания и опыт народа. Содержат истину, которая неоспорима. Они часто обладают рифмой и ритмом. Примеры: «Не место красит человека, а человек – место», «Легко чужими руками жар загребать»; «Богатый и в будни пирует, а бедный и в праздники горюет», «Врага бояться – в живых не остаться» и др. Поговорки не несут в себе поучения, назидания, они только констатируют факты. Они выражают характер, чувства и эмоции людей. Это короткие фразы, которые состоят из двух-трёх, реже – четырёх слов. Поговорки используются в художественной речи для придания ей яркой окраски. Они содержат подтекст, иронию, которую мы должны понять. Для них не характерна рифма и ритм. Их легко можно заменить другими словами, при этом смысл сохраняется. Например: «Час от часу не легче – это незаконченное выражение, которое не имеет поучительного характера. Значение: «чем дальше, тем хуже, больше неприятностей», то есть, устанавливает определённый факт. Отсутствует рифма и ритм. Можно заменить другими словами: «всё хуже и хуже»; «Остаться у разбитого корыта» – «остаться с носом».

В отличие от пословицы, поговорка не может составлять в речи цельного, законченного предложения, а является только его частью. На основании вышеизложенного можно прийти к выводу, что, общий обязательный признак пословиц и поговорок – это: краткость (лаконичность); устойчивость (способность к воспроизведению); связь с речью (пословицы и поговорки в естественном бытовании существуют только в речи); принадлежность к искусству слова; широкое употребление.

4. ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

Использование пословиц и поговорок на занятиях по русскому языку как иностранному считается одним из самых эффективных приёмов расширения и углубления знаний студентов. Кроме того, они делают уроки более увлекательными и интересными.

Пословицы и поговорки прочно ложатся в память, их запоминание облегчается созвучиями, рифмой, ритмикой. Пословицы и поговорки могут использоваться при изучении фонетики, для отработки звуковой стороны речи, при выполнении упражнений на закрепление материала. Далее для корректирования произношения звука пословицы и поговорки могут повторяться в течение двух-трёх занятий. При этом важно подбирать пословицу или поговорку в зависимости от того, какой звук обрабатывается.

Изучение русской лексики с помощью пословиц является одним из способов улучшения словарных навыков студентов. Использование пословиц и поговорок развивает умение грамотно подбирать лексические единицы, вызывает у студентов интерес к работе со словарём, улучшает переводческие навыки и умения. Работая над пословицами и поговорками, их собственной интерпретацией, студенты понимают вариативность языка, его средства выражения и содержание изображений, воспринимают язык.

Как известно, числительные обычно вызывают трудности у многих студентов-иностранцев. Можно облегчить работу по запоминанию цифр, призвав на помощь пословицы и поговорки, которые включают в себя цифры:

Семь бед, один ответ.

Как свои пять пальцев.

Один в поле не воин.

Пятое колесо в телеге и др.

Учитывая тот факт, что турецкие студенты в основном изучают русский язык в неязыковой среде, для обогащения их словарного запаса мы почти на каждом занятии используем пословицы и поговорки. Кроме того, мы часто используем различные упражнения по замене, преобразованию и переводу, чтобы развить у студентов необходимые грамматические навыки и способности для понимания и осознанного усвоения грамматического и лексического материала. В процессе обучения пословицам и поговоркам сначала преподаватель даёт их толкование, а затем студенты подбирают аналоги в родном языке. Ниже представлены пословицы и поговорки, переведённые самими студентами на занятиях:

– Подберите к пословицам и поговоркам аналоги в родном языке; Atasözleri ve deyimlerin ana dilinizdeki benzerlerini/analoglarını seçin.

Зима без снега – лето без хлеба. – Kış karsız olursa, yaz ekmeksiz olur;

Много ешь – аппетит пропадёт, много болтаешь – доверие потеряешь. – Çok yersen iştahını, çok konuşursan özgüvenini kaybedersin;

Чтобы руки хорошо работали, надо побольше работать головой. – Ellerin iyi çalışması için kafanızın daha çok çalışması gerekiyor;

У кого совесть чиста, у того ночью подушка под головой не вертится. – Vicdanı rahat (veya temiz) olanın geceleri başının altında yastık dönmez;

Умный любит учиться, а глупый – учить. – Zeki (Akıllı) öğrenmeyi, aptal ise öğretmeyi sever;

Не верь словам, а верь делам. – Lafa değil, işe inanın;

По наружности о человеке не суди. – Bir insanı dış görünüşüne göre yargılama;

Где кончается ум, там начинается глупость. – Akılın bittiği yerde aptallık başlar;

Больше знай, да меньше болтай (держи язык за зубами). – Daha çok bil, daha az konuş (ağzını/çeneni kapalı tut) и др.

Кроме вышеперечисленного, для тренировки у студентов навыков и умений, необходимых в том или ином виде речевой деятельности, можно использовать разные виды упражнений с использованием пословиц и поговорок, а также включать в задания элементы игры.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ И РЕКОМЕНДАЦИИ

Таким образом, использование пословиц и поговорок на занятиях по русскому языку как иностранному является целесообразным для иллюстрации грамматических явлений и закрепления их в речи. Благодаря своей лексико-грамматической насыщенности, они могут использоваться для обогащения словарного запаса. Кроме того, в качестве стимула, они могут использоваться для развития речи.

Материалы данного исследования дают возможность сделать следующие выводы:

- пословицы и поговорки украшают речь, делают её более точной, экспрессивной, помогают избежать повторов;
- пословицы и поговорки отражают образ жизни, являются ярким и выразительным источником при изучении русского языка как иностранного;
- пословицы и поговорки как один из приёмов обучения русскому языку турецких студентов, способствуют эффективности обучения, соответствуют потребностям и интересам студентов, а также повышают мотивацию к изучению русского языка.

Исходя из практики нашей работы можно сделать вывод о том, что для преподавания русского языка как иностранного в неязыковой среде особого внимания заслуживают также игровые методы, которые имеют хорошие перспективы.

Для преодоления трудностей, возникающих в процессе обучения иностранному языку (в частности, русскому), и для лучшего его усвоения, целесообразно предложить следующее:

- проведение КВЕСТ-занятий;
- использование различных методов обучения;
- на занятиях следует особенно делать упор на пословицы, поговорки, афоризмы, идиомы, меткие слова, крылатые выражения, правила морали, полезные советы и др.

Помимо вышеперечисленного, на занятиях по русскому языку как иностранному рекомендуется чаще использовать интерактивные методы обучения. К ним относятся:

- КЛАСТЕР;
- ИНСЕРТ;
- диаграмма Эйлера-Венна;
- ЗИГЗАГ;
- ЭССЕ и т.д.

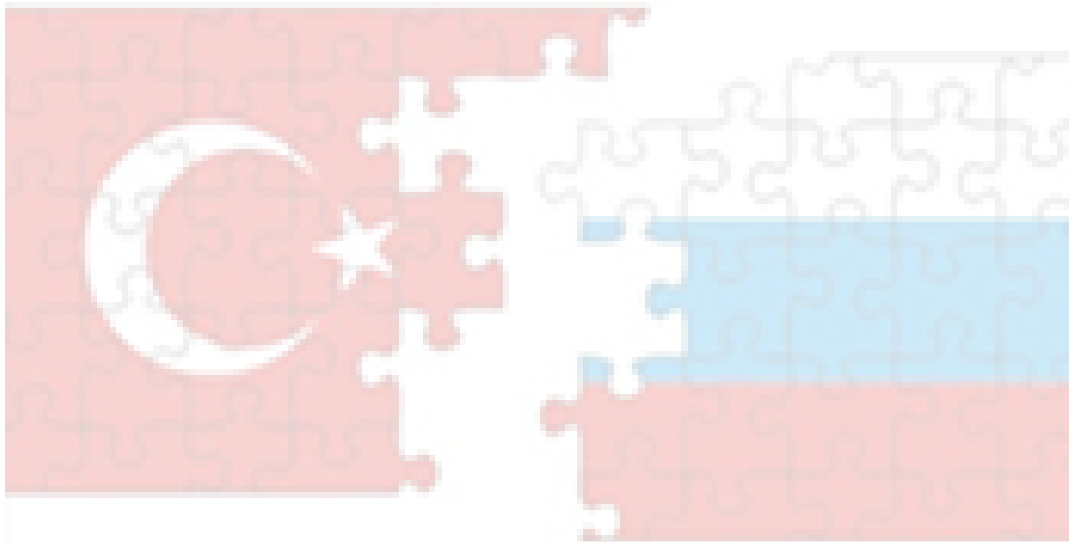
Список литературы

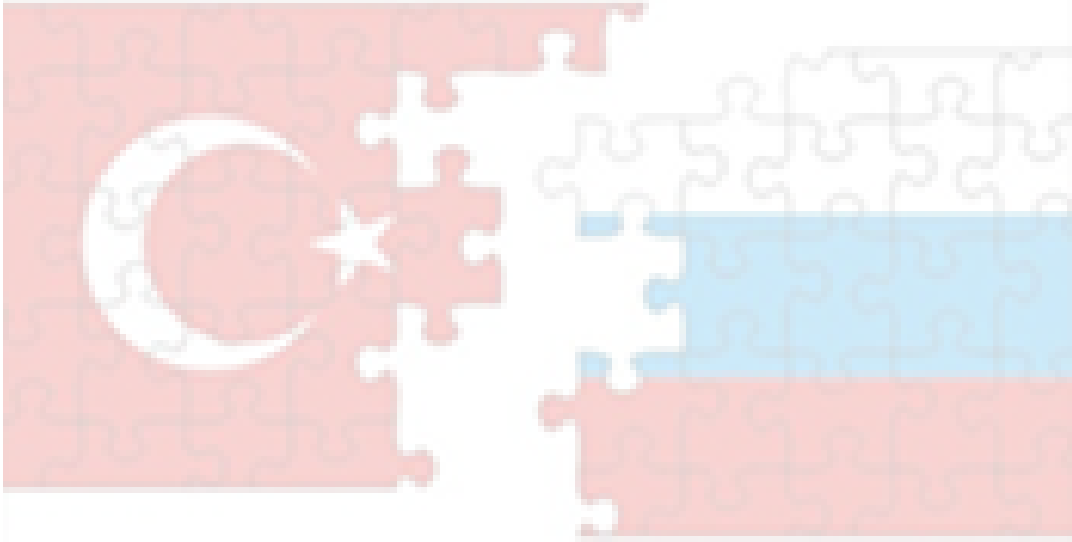
1. Палей О.И. Работа с пословицами и поговорками на уроке английского языка в IX классе / О.И. Палей // Иностранные языки в школе. – 2000. – №1. – С. 40–42.
2. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с
3. Афанасьев А.Н. Происхождение мифа / А.Н. Афанасьев. – М.: Высшая школа, 1996. – 150 с.
4. Лазутин С.Г. Русские народные лирические песни, частушки и пословицы / С.Г. Лазутин. – М.: Высшая школа, 1990. – 250 с.
5. Рыбникова М.А. Русские пословицы и поговорки / М.А. Рыбникова. – М.: Издательство Академия Наук СССР. 1961. – 232 с .
6. <https://dzen.ru/a/ZNjXoUJMASGsapzN>

7. <https://nsportal.ru/shkola/korreksionnaya-pedagogika/library/2019/09/26/ispolzovanie-poslovits-i-pogovorok-na-urokah>

References

1. Paley O.İ. Rabota s poslovitsami i pogovorkami na uroke angliyskogo yazıka v IX klasse / O.İ. Paley // İnostranniye yazıki v škole. – 2000. – №1. – S. 40–42.
2. Ojegov S. İ. Tolkoviy slovar' russkogo yazıka: 80 000 slov i frazeologičeskih virajeniy / S. İ. Ojegov, N.Yu. Şvedova. – M.: Azbukovnik, 1999. – 944 s
3. Afanasyev A.N. Proishojdeniye mifa / A.N. Afanasyev. – M.: Vısshaya škola, 1996. – 150 s.
4. Lazutin S.G. Russkiye narodniye liričeskiye pesni, çastuşki i poslovitsı / S.G. Lazutin. – M.: Vısshaya škola, 1990. – 250 s.
5. Ribnikova M.A. Russkiye poslovitsı i pogovorki / M.A. Ribnikova. – M.: İsdatel'stvo Akademiya Nauk SSSR. 1961. – 232 s.
6. <https://dzen.ru/a/ZNjXoUJMASGsapzN>
7. <https://nsportal.ru/shkola/korreksionnaya-pedagogika/library/2019/09/26/ispolzovanie-poslovits-i-pogovorok-na-urokah>

Makale id= 19

Sözlü Sunum

| 14

ORCID ID: 0000-0002-9214-580X

Tolstoy'un "Savaş ve Barış" Romanında Napolyon İmgesi

Prof.Dr. Makbule Sabziyeva¹

¹Anadolu Üniversitesi

Özet: Büyük Rus yazar Lev Tolstoy'un "Savaş ve Barış" romanı yayınlandığında romanın büyük bir bölümünün Fransızca yazıldığı okur ve eleştirmenlerin dikkatini çekmiştir. Tolstoy eserlerinde gerçekçi olmaya çalışmış ve XIX. Yüzyıl Rus sosyetesinin konuştuğu dili olduğu gibi romanın sayfalarına yansıtmıştır. Birçok tarihi simaların arasında önemin önemli simalarından biri olan Napolyon'un ismi de romanda defalarca geçmektedir. Napolyon'un ismi yazarın genç yaşlarına ait günlük ve eserlerinde görülmekte ve yazarın tarihi bir figür olarak Napolyon'a olumsuz yaklaşımı görülmektedir. 1850'li yıllarda Napolyon hakkında ön fikir edinen Tolstoy, "Savaş ve Barış" romanı üzerinde çalıştığı zaman, bilimsel kaynaklara ve anılara dayanarak onun nasıl bir insan ve nasıl bir komutan olduğu konusundaki düşüncelerini pekiştirir. Zamanla yazarın kaleminde Napolyon bir imgeye dönüşüyor. Rusların üst düzeyinin riyakarlığı, sahtekarlığı ve gaddarlığı Fransızlarla karşılaştırılır, Napolyon imgesi Tolstoy'un üslubunda geniş yer alır ve bütün kahramanlar bu imge noktasından değerlendirilir. Bu çalışmada Tolstoy'un eserlerinde Napolyon karakteri ele alınacak ve neleri simgelediği izlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Tolstoy, Napolyon, "savaş ve Barış", İmge

The Image of Napoleon in Tolstoy's Novel "War and Peace"

Abstract: When the novel "War and Peace" written by the great Russian writer Lev Tolstoy was published, it attracted the attention of readers and critics as a large part of the novel was written in French. Tolstoy tried to be realistic in his works and reflected the language spoken by the Russian society of the XIX century on the pages of the novel. The name of Napoleon, one of the important figures among many historical figures, is also mentioned many times in the novel "War and Peace". Napoleon's name appears in the author's diaries and works from his young years. And here we can see the author's negative approach to Napoleon as a historical figure. When Tolstoy, who had a preliminary idea about Napoleon in the 1850s, worked on the novel "War and Peace", he reinforced his thoughts about what kind of person and what kind of commander he was, based on scientific sources and memoirs. Over time, in the writer's pen, Napoleon turns into an image. The hypocrisy, dishonesty and cruelty of the upper echelon of the Russians are compared with the French, and the image of Napoleon is widely used in Tolstoy's style as symbol of hypocrisy, dishonesty and cruelty. And all heroes are evaluated from this point of view. In this study, the character of Napoleon in Tolstoy's works will be discussed and what he symbolizes will be followed.

Keywords: Tolstoy, Napoleon, "War and Peace", İmge

GİRİŞ

Büyük Rus yazar Lev Tolstoy'un "Savaş ve Barış" romanı yayınlandığında kitabın büyük bir kısmının Fransızca yazıldığı dergi ve gazetelerin dikkatini çekti. Bu konuyla ilgili "Голос" (Golos) gazetesi Tolstoy'a bu tavsiyede bulundu:

Napolyon'un veya romanda yer alan diğer karakterlerin Fransızca konuştuğunu göstermek için bu konuşmanın ilk cümlesini Fransızca yazmak yeterliydi... Öteki cümleler Rusça yazılsaydı da konuşmanın Fransızca olduğunu biz kolayca anlardık... Bu yöntem eski ve basit olsa da en doğru ve geçerliliği olan bir yöntemdir (İşuk, 1984: 50).

Tolstoy, eserlerinde gerçekçi olmaya ve dilin estetiğini en yüksek seviyede ifade etmeye çalıştığı için “eski yöntemler” onun için artık eski yöntemlerdi. Okurundan “Savaş ve Barış”ı büyük bir ilgiyle okumasını bekleyen yazar, yaşanmışları olduğu gibi, en gerçekçi bir dille anlatmaya çalışmıştı. Bu yüzden dil probleminin mekanik bir şekilde çözülmesini kabul edemezdi. Romanın üçüncü baskısında (1873) Fransızca metnin kısaltılmasına rağmen 1886 yılında yapılan yeni baskıda romanın karakterleri sosyetenin konuştuğu doğal dile tekrar kavuştu. Tolstoy, “Savaş ve Barış” romanı üzerinde çalışmaya başladığında romanla ilgili düşüncelerini şu şekilde anlatmıştır:

Mum ışığında annelerimizin kısa belli robalarla matradur ve menuet oynadıkları, Mme Redcliffe ve Mme Suza'nın romanlarına hayranlık duydukları, Racine, Boileau ve Corneille'in şiirlerini ezbere bildikleri zamanı, babalarımızın Rousseau ve Voltaire'in düşüncelerine hayran oldukları zamanı ve hatıralar zinciriyle bugünümüzle bağlı olan zamanı anlatmak istiyorum (Tolstoy, 1949: 75).

Adı geçen yazarlar gerçekten XIX. yüzyılın başlangıcında Rus yaşamını canlandırmaktadır. Yazar, bu isimleri kullanarak Rus yaşamını gerçekçi bir üslupla yansıtmaya çalışmakla birlikte eserlerindeki karakterleri de gerçek kişiler arasından seçmektedir. Gerçek kişilerin soyadlarını kullanmadığı durumlarda ise XIX. Yüzyıl Rus edebiyatını temsil eden birçok yazar gibi Tolstoy da karakterlere iç dünyalarını yansıtan isimler vererek imgeler üzerinden sanatsal fikirlerini ifade etmeye çalışmıştır. Çalışmamızın başlığında belirtildiği gibi bu bildiride tarihi şahıs olan Napolyon karakteri ele alınacak ve yazarın bu karaktere yüklediği imgeler incelenecektir.

Napolyon konusuna ilk olarak, yazarın genç yaşlarına ait günlüğünde ve eserlerinde rastlanılır. Bu dönemde Tolstoy, tarihi bir figür olarak Napolyon'a olumsuz yaklaşmaktadır. Askerlik hayatından geçmiş, Sivastopol'de savaşın dehşetini yaşamış olan Tolstoy anti militarist düşüncelere sahiptir. Yazarın günlüğünde okuyoruz: “Nisan 1857; Bonaparte 4000 kişiyi Jaffe'de öldürdü. Kan-sadece bir hınçtır” (Tolstoy, 1937: 205). Gerek yazarın günlüğünde gerekse de genç dönem eserlerinde Napolyon'la ilgili benzer satırlarla birçok kez karşılaşılmaktadır. Gitgide olumsuz anlamlarla donatılan Napolyon karakterinin ismi yazarın eserlerinde kötülüğün bir simgesine dönüşür. “Sivastopol Mayıs'ta” (1855) adlı öyküsünde ödül almak isteyen subayları anlatan Tolstoy şöyle yazar: “Bunların her biri küçük Napolyon'dur, küçük zalimdir. Bir yıldız daha veya maaşın üçte birini almak için derhal savaş açmaya, yüzlerle kişiyi öldürmeye hazırlar” (Tolstoy, 1935: 53). Şekip Aktay ve Sonnur Aktay'a göre “kişi adları, yazarın imge ve tiplene sisteminde genelleyici özellik taşıyarak anlatılmak istenen ifadeyi zenginleştirir. Adlar birer imgedir çünkü sayısız konuşma kontekstinde yazarın ürettiği kişi adları metnin gidişatına yön verir. Dolayısıyla kahraman adları, eserde verilmek istenen düşüncüyü ve zengin içerikli bilgiyi ihtiva ederek, gerekli tüm imgesel anlamları bünyesinde toplar ve olayların anlaşılması noktasında yazarın bakış açısını işaret eder. Ayrıca eserde geçen olayların gizli anlamını okuyucuya aktarır” (Aktay ve Aktay, 2021: 62-63). Napolyon ismini imgesel bir birim olarak kullanan Tolstoy eserindeki kahramanlarını bu doğrultuda incelemektedir.

1850'li yıllarda Napolyon hakkında ön fikir edinen Tolstoy, “Savaş ve Barış” romanı üzerinde çalıştığı sırada bilimsel kaynaklara ve anılara dayanarak onun nasıl bir insan ve komutan olduğu konusundaki fikirlerini pekiştirir. Napolyon'un eski yaveri general *de Segur* anılarında (“*Histoire de Napoleon et de la grande armée*”), mareşal *Marmon Raguzski* (9 ciltte anıları), general *Rapp* (anılarında), de La-Kaz (“*Mémorial de Sainte- Hélène*”) ve anılar yazan generaller: de Şambre, E. Labom, Gurgo, P. Lanfre, de Meneval, de Bosse ve bşk., onlardan sonra ise Rus tarihçileri A. Mihaylovskiy-Danilevskiy, M.Bogdanoviç, S.Glinka ve İ. Radojitskiy her biri Napolyon'un huyunu, mizacını, alışkanlıklarını ortaya koyarak Tolstoy'un bilgi edinmesini sağlar. Fransız imparatorluğunun diktatörünün askeri planlarını, Borodino'yu kaybetmesine sebep olan nezlesini, Roma kralını tasvir eden Jerar'ın resmine hayranlığını bildiren Napolyon'un altındaki sandalyenin o an sıçramasını bile anlatan yazar tarihi verilere dayanmaktadır.

“SAVAŞ VE BARIŞ” ROMANINDA NAPOLYON ÖZELLİKLERİNE SAHİP KARAKTERLER

Petersburg aristokratlarından biri olan Anna Şerer'in evinde verilen partinin anlatımıyla başlayan “Savaş ve Barış” romanı, okuyucuyu ülkenin kaderine karar verebilecek kadar güçlü olan üst düzeyin yaşam çevresine sokar. Burada Napolyon'u tartışıyorlar. Sonradan, okur sürekli olarak çeşitli ortamlarda

Napolyon'un ismiyle karşılaşacak ve "hemen hemen her zaman Napolyon'un adı ve şahsı, merhametsizlik, kötülük, riyakarlık, yalan ve bencillik ile karşılaşacaktır" (Ardens, 1970: 159-160).

Romadaki diğer Fransız karakterleri gözden geçirelim. Fransa'nın trajedi aktrisi, Napolyon'un metresi Mlle Georges. Ancak Georges sadece Napolyon'un metresi değildir. Mlle Georges'la tanışmadan önce romanın sayfalarında bu satırlara da rastlamaktayız. "Denilene göre Anatol Kuragin, Fransa aktrislerinin başı Mlle Georges ile yakınlık ilişkileri kurmuştu" (Tolstoy, 1938: 332). Mlle Georges'dan her bahsedisinde onun sahte hareketlerini ve sahte oyun tarzını anlatan Tolstoy, bunu o zamana ait kaynaklara dayanarak yapmıştır. Kaynaklar ise Mlle Georges'un oyununda "gerçek hissin, kalp ateşinin olmadığını", "oyun zamanı aktris olduğunu unutmadığını ve oyununda sahteciliğe ait kusurların olduğunu bile" yazıyordu.

Romanın bölümlerinden birinde bir Fransız'la daha karşılaşıyoruz. Bu, Yüzbaşı Rambal. Napolyon'un hayranı olan Rambal'da üst düzeye, halkın ihtiyaçlarını görmeyen sınıfa özgü hususları görmekteyiz. Bunlar narsisliğe tutulma ve bencilliğin en yüksek seviyede olmasıdır. Rambal, savaş anıları ile övünmektedir. İlk gördüğü kişiye, yani Pierre'e kadınlarla yaşadığı karışık ilişkileri anlatan Rambal, sahnedeki gibi davranmakta ve bize Mlle Georges'un sahtekârlığını hatırlatmaktadır.

Savaşı anlatan sahnelerde karşılaştığımız diğer Fransız ise Rus ordusunda hizmet eden Mişo'dur. Rusya'yı memleketi olarak gören Mişo, "kalbinin derinliğinde kendini Rus sanmış olsa da" bir Fransız'dır ve Rusların derdini anlayamaz, diye yazmaktadır Tolstoy. Moskova'nın Fransızlara teslim olduğunu Çar'a bildirmek için Kutuzov saraya Mişo'yu yollar. Tolstoy bu durumu şu şekilde kaleme alır: "Gönderilen adam Rusça bilmeyen, ama kendisi hakkında söylediğine göre "quoiqu'étranger, Russe de coeur et d'âme" (yabancı olsa da kalbinin derinliğinde Rus olan) Fransız Mişo idi (Tolstoy, 1940: 10). Sonradan Mişo'yu anlatırken hep "Rusça bilmeyen" kelimelerini tekrarlayan Tolstoy bu, Rus ruhundan çok uzak kalan Fransız albayı ciddiye almadığını göstermektedir. Görüşme sırasında Rus Çar'ı Aleksandr ile Fransız albayı Mişo "vatanseverlik hislerini" karşılıklı olarak Rusça anlatamazlar. Mişo'nun amacı I.Aleksandr'ın karşısında "jeu de mots" (kelime oyununu) kullanarak nüktedanlığını sergilemektir. Tolstoy bu sahneyi aşağıdaki satırlarla göstermektedir: "Mişo kelime oyununu kullanmak için bu anı bekliyordu (Tolstoy, 1940: 12). Ve gerçekten de "trés gracieux souverain"le yaptığı konuşmasını Moskova'nın zor ve hakarete maruz kaldığı günlerde, bu ciddi sohbeti hiçbir Rus'a yakışmayacak şekilde oynaklıkla yapmaktadır. Tabii ki, bunu Rus halkından uzak kalan Çar I. Aleksandr da hissetmemektedir. Bu sahnenin sonunda Tolstoy yeniden bölümün başlangıcına döner. "Quoiqu'étranger, mais Russe de coeur et d'âme Mişo, bu törenli anda kendini (sonralardan da söylediği gibi) entousiasmé par tout ce qu'il venait d'entendre hissetti. (Yabancı olsa da kalbinin derinliğinde Rus olan; duyduğu şeylerden hayranlık dolu). Savaşı kaybeden Rusya için kendi hislerini ve temsil ettiği Rus halkının hislerini bu kelimelerle ifade eder: "Sire! Votre Majesté signe dans ce moment la gloire de sa nation et le salut de l'Europe!" (Tolstoy, 1940: 13). (Majesteleri! Zati alileriniz şu an kendi halkınızın şöhreti ve Avrupa'nın kurtuluşu için imza atıyorsunuz.)

Romadaki bir Fransız da prenses Marya'nın hizmetçisi Mlle Bourienne'dir. Mlle Bourienne'in kafasında kurduğu ve sürekli tekrarladığı bir planı vardır. Bu, halasından duyduğu, kendisinin ise tamamladığı iğfal edilmiş kız hikayesidir. İğfal edilmiş kızın gözleri önüne zavallı annesi, sa pauvre mère gelecek ve onu nikah kıymadan bir erkekle ilişkiye girdiği için kınayacaktır. Mlle Bourienne'in planı bir Rus prensini kandırıp onunla ilişkiye girmek ve sonrasında rüyasında annesini gördüğünü anlatarak prensi evlenmeye ikna etmektir.

Prens Marya'nın Prens Anatol Kuragin'le evlenememesine asıl sebep Bourienne'dir. Tolstoy, Mlle Bourienne için şöyle yazıyordu: "o, kendisinin, kötü giyinen, çirkin, beceriksiz Rus prenseslerinden üstün olduğunu anlayan ve ona âşık olup buradan götüren Rus prensini uzun zamandır bekliyordu. Nihayet öyle birisi geldi" (Tolstoy, 1937: 274). Prens onu götürecekti, sonra ma pauvre mère ortaya çıkacak ve prens onunla evlenecekti. Kurduğu planın bozulduğunu gören Bourienne pişman olarak göz yaşları içinde kendini Prens Marya'nın kucağına atar. Ama Bourienne'in sonraki davranışından, onun pişmanlığının yaptıklarından dolayı değil, planının bozulduğundan ileri geldiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Tolstoy'un eserlerinde sadece Fransızlar değil, zalimliği içinde barındıran, şöhret olma duygularıyla yaşayan her bir insan Tolstoy için bir Napolyon'dur. Genç yaşında

kaleme aldığı eserlerde bu benzetmeler sıkça geçmektedir. Yazarın özgeçmişini anlatan “Ergenlik” eserinde terbiyeci *St-Jérôme* yer almaktadır. Fransız terbiyecinin konuşmasında onun gaddarlığını, etrafındakileri aşağılayacak “à genoux, mauvais sujet, vilain garnement” (dizlerine, alçak, namussuz) gibi kelimeler geçmektedir. *St-Jérôme* da küçük Napolyon’dur. O kölelerin “vahşi hayvanlara, insandan çok tomruklara benzediklerini, onlarla sadece kamçı ile konuşulabileceğini” (Tolstoy, 1935: 279) söylemektedir.

Eserin kahramanı Nikolenka İrtentyev, *St-Jérôme* ile çatışmaya girer. Bu ciddi bir öğretmenle hatalı bir öğrencinin çatışması değildir; bu çocuğun zalimliğe, haksızlığa karşı isyanıdır. Bu çatışma birbirine zıt olan iki dünya görüşünün çatışmasıdır. Eserin metninin son varyantında Tolstoy: “O (*St-Jérôme*), hemşehrililerine özgü ve Rus karakterine tamamen zıt olan hoppa bencillğe, şöhret düşkünlüğüne, küstahlığa ve cahilce kendine güvenmeye sahip idi” (Tolstoy, 1935: 50). *Jérôme* Rus değildi ama Nikolenka, *Jérôme*’un, onun babasının ve ana annesinin bulunduğu çevreye ait olduğunun farkındaydı. Ve Nikolenka’nın bütün büyüklere gösterdiği saygıyı *Jérôme*’a da göstermesi boşuna değildi.

Böylelikle, yazarın ilk eserinden başlayarak Rusların üst düzeyinin riyakarlığı, sahtekarlığı ve gaddarlığı Fransızlarla karşılaştırılır. Sonralar Napolyon imgesi Tolstoy üslubunda geniş yer alır ve bütün kahramanlar bu imge noktasından değerlendirilir. Mesela “Savaş ve Barış”ta İppolit Kuragin’i anlatan yazar onun kariyerinde hızlı yükselişini, Napolyon’un kariyerine benzetir ve der ki “Napolyon’un kariyeri için sarsılmaz bir özgüven ve çevrendekileri değersiz olarak görmek lazım. İppolit de her şeyi Napolyon’un prensibine dayanarak yapar: onun yaptığı harikadır, o yanlış yapamaz. Yaptıkları çirkinlikleri “charmant” kelimesi ile karşılayanlar da çevrelerinde olanların içerikten daha çok dış görünüşe değer veren birileridir (Tolstoy, 1937: 14-15).

Napolyon zincirinin bir halkası da yaptığı için diğer kişileri nasıl bir sonuca düşürdüğünü düşünmeyen, korkak Anatol Kuragin’dır. Napolyon’un giydiği azamet maskesi milyonlarca kişiyi aldattığı gibi, Anatol’un giydiği maske de Nataşa’yı aldatır. Anatol’da Napolyon’un özelliği kendini sıradaki alıntıda belirtmektedir. “Sadece kalbinde olan isteklerinin onu ilgilendirdiği belli idi. Bunun dışında hiçbir şey umurunda bile değildi...” (Tolstoy, 1940: 23). Gerçekten de Anatol’un gözünde “hükümet onun babasına ve babasının vesilesi ile kendisine şöhret ve para vermek için idi. Savaş, istediği zaman ona altın mızrağı ve Georgiy madalyasını kazandırır. Nikah, bütün paraları havaya savurduktan sonra yine para sahibi olmak için ona lazım idi” (Tolstoy, 1949: 256).

Kahramanlardan bir diğeri Rus soylusu Dolohov’dur. Her Rus soylusu gibi Dolohov da savaşa katılarak kariyer yapmayı amaçlamaktadır. Nataşa, Dolohov’da yapaylığı, sahtekarlığı sezmektedir. Dolohov’un bu özellikleri, aynen gaddarlığı gibi Napolyon özelliklerinden biridir. Bundan başka Dolohov da Napolyon gibi Pierre’in nefret ettiği Elen Kuragina’yı beğenmektedir. Böylelikle Pierre’in Hélène’den ve Dolohov’dan ettiği nefret, onun bu kişileri birleştiren düzeni inkâr etmesindedir. Ama Tolstoy sadece bununla yetinmez. O, Napolyon’a özgü bir detayla Dolohov’u onun sırasına koyar. O, Dolohov’un çok müşfik bir evlat olduğunu birdenbire ortaya çıkarır. “Rostov ... hayrete düşerek öğrendi ki, Dolohov, bu kavgacı, düellocu Dolohov Moskova’da ihtiyar annesi ve kambur kız kardeşi ile oturuyordu ve çok müşfik bir kardeş ve oğul idi” (Tolstoy, 1938: 27). Bu özelliği Dolohov’a veren yazar onu tipleştirmiş olur. Mesela, Napolyon’un kendisini annesini çok seven bir oğul olarak görmesinden dolayı, yazar “oğul sevgisi” konusunu defalarca tekrarlar ve Dolohov’u da bu konu çerçevesine alarak onu karakter olarak Napolyon’un yanına yerleştirir. Dolohov çapkındır. Aynı zamanda Dolohov müşfik bir oğuldur. Bu iki niteliği ile Dolohov Napolyon’un küçülmüş bir kopyasıdır.

Napolyon’u ifşa etmek için Tolstoy onun kadın ve aşk konularına yaklaşımını da ele almaktadır. Rusların çekilerek Fransızlara bıraktığı Moskova’ya girişi yapmaya hazırlanan Napolyon uzaktan şehri seyretmektedir. Bu sırada yazar, Fransız başkomutanın içinden geçenleri anlatır. Tam olarak burada, Dolohov’a ait ahlak bozukluğu gözlemlenmektedir.

Moskova hakkında Tolstoy şöyle yazıyordu: “Her bir Rus Moskova’ya bakarken onun ana olduğunu hisseder; Moskova’ya bakan her bir yabancı ise onun ana olduğunu anlamayarak bu şehrin kadını olduğunu hisseder; Napolyon da bunu hissediyordu” (Tolstoy, 1940: 312). Ve bunu hisseden Napolyon “düşman tarafından zapt edilen şehri, bakireliğini kaybeden kıza benzetiyordu” (Tolstoy, 1940: 326).

İlk başta Napolyon Moskova'ya zafer kazanmış bir komutanın ganimetine baktığı gözle bakar: "... O karşısında serilen ve bu zamana kadar güzelliğine eş görmediği doğu güzeline bakıyordu... Sabahın şeffaf ışığında o, şehrin detaylarını kontrol etmek için kâh şehre, kâh da haritaya bakıyor ve bu şehre sahip olma güveni onu hem heyecanlandırıyor hem de dehşete düşürüyordu" (Tolstoy, 1940: 326). Fakat rol yapmayı seven Napolyon yaptığı kirli işi başka şekilde takdim etmek ister. Tam bu sırada Tolstoy, Napolyon'u itibardan düşürecek ayrıntıları vermeye başlar. Napolyon dini kurumların Moskova'da çok olduğunu duymuştur. "Ve Rusların kalbinin içine kesin olarak dokunmak için, her Fransız gibi ma chère, ma tendre, ma pauvre mère konusuna (benim sevimli, zarif, zavallı annem) değinmeden duyarlı hiçbir şeyi düşünemediğinden Napolyon bütün bu kurumların üstünde büyük harflerle: Établissement dédié a ma chère Mère yazmayı emredeceğini planladı. Sonra kendi kendine: Yok, sadece Maison de ma mère (annemin evi), diye karar verdi" (Tolstoy, 1940: 328). Bir anlık Napolyon'u unutup Dolohov'u hatırlarsak, onun da deneyimli Don-Juanlık ününden müşfik oğul ve kardeşin gibi içten özelliklere tezatlı geçişinde Napolyon'a ne kadar benzediğini görebiliriz. İşte bu Dolohov'un Napolyon'a benzerliğinin bir göstergesidir. Diğer bir benzerlik de üstünkörü ve ahlaksız Mlle Bourienne'in evlenme hayallerinde "zavallı anne'nin akla gelmesidir. "O, Mlle Bourienne'in beklediği asıl Rus prensi, geldi". Asıl Rus prensinin Anatol Kuragin olduğunu ve onun da Dolohov, Napolyon ve onlara benzeyenlerle aynı seviyede durduğunu hatırlayalım. Fakat iş burada bitmemektedir. Bir karakterimiz daha var: Napolyon'un manevi psikoloji özelliklerinin yansıması olan Fransız Yüzbaşı Rambal. "... Fransızlara has hafif ve saf açık yüreklilikle Yüzbaşı, Pierre'e ecdatlarının tarihini, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik çağlarını, bütün akraba, mali ve aile ilişkilerini anlattı. Tabi ki ma pauvre mere bu hikâyede çok önemli bir yer tuttu" (Tolstoy, 1940: 374). "Zavallı anne" konusu anıldıysa "aşk" konusunun da hemen ortaya çıkacağını sezmekteyiz. Gerçekten de Rambal şöyle söyler: "... bunlar hepsi hayata sadece bir girişti, hayatın özü ise aşktır! Aşk!" Ve tabi ki bu aşkın sıra dışı olması da şarttır. Tolstoy yazıyor:

Yüzbaşı, insanı meftun kılan otuz yaşında bir markize ve aynı zamanda insanı meftun kılan bu markizin güzel bakire kızına duyduğu dokunaklı aşk olayını anlattı. Anne ile kızın gönül yüceliğinin mücadelesi annenin kendini feda ederek kızını kendi maşuku ile evlenmesine izin vermekle bitti. Bu olay çok öncelerinin hatırası olduysa da halen yüzbaşıyı heyecanlandırmaktaydı (Tolstoy, 1940: 375).

Yine akla Mlle Bourienne geliyor, ondan uzanan zincirin diğer halkasını ise Poklonnaya dağında azametli bir pozda duran ve yetimhanelere annesinin adını vermeyi düşünen Napolyon oluşturur.

I.Aleksandr da rol yapmaya meraklıdır. Bu yüzden Tolstoy okuyucu ile birlikte onun her hareketini izlemektedir. "je me laisserai croire la barbe jusqu'ici (ben sakalımı buraya kadar bırakacağım). Hükümdar eli ile sinenin yarısına kadar gösterdi. Et j'irai manger des pommes de terre avec le dernier de mes paysans plutôt, que de signer la honte de ma patrie de ma chère nation, dont je sais apprécier les sacrifices! (ve kurbanlarına değer verdiğim değerli halkımın ve vatanımın yüzkarasına imza atmaya karar vermektense, çiftçilerimden en sona kalanla yalnızca patates yemeye hazırım!). heyecanlı sesle bunları söyleyen hükümdar, birdenbire yüzünü çevirir ve sanki Mişo'dan göz yaşlarını saklamak için odasının derinine ilerler. Orada birkaç dakika durduktan sonra, o büyük adımlarla Mişo'ya doğru döner ve kuvvetli bir hareketle onun kolunun dirsekten aşağısını kolunu sıkır. Hükümdarın güzel, masum yüzü kızarır, gözleri katiyet ve öfkeyle parıldar" (Tolstoy, 1940: 12-13). Okuyucu, bütün bunların bayağı bir melodram olarak algılamakta, I. Aleksandr'ın kudretine Tolstoy'un ironi ile yaklaştığının farkındadır. I.Aleksandr ile Mişo yan yana getirilmişler, onlar güzel partnerlerdir çünkü her ikisi aynı maksada hizmet etmektedir. Onlar tarihe girmek istemektedirler, Rus halkının kaderi ise her ikisi için önemli değildir.

SONUÇ

Böylelikle Napolyon'a benzer karakterler döngüsü tamamlanır. Tolstoy karakterlerin büründüğü örtüleri kaldırır ve altında yatanları göstererek insanıyeti ön plana çıkarmaktadır. Yazarın eserlerinin tümünde insanıyeti taşıyan özellikler, gayri insani özelliklerle çatışmaya girer. Gayri insani hususlara sahip kişiler yenilir. Napolyon da insani taleplerden uzak durduğu için yenilir. "Ve hiçbir zaman, hayatının sonuna kadar, o, hayrın, güzelliğin, gerçeğin, onun, iyiliğe ve gerçekliğe ters gelen, insani değerlerden uzak olan yaptıklarının anlamını fark edemedi. Fark edemedi, çünkü yaptıkları işler insani değerlerden o kadar uzak idi ki, o bu anlamı fark edemezdi. O, dünyanın yarısı tarafından övülen yaptıkları işlerden

imtina edemezdi ve bu yüzden hakikat, iyilik ve bütün insani değerlerden imtina etmek zorunda idi” (Tolstoy, 1940: 243)

Tolstoy’un eserlerinde Napolyon başlangıcı sadece ortak bir düşünce değildir, o kahramanların ve ayrı ayrı sosyal grupların sabit dünya görüşü ve psikolojisidir. “Savaş ve Barış” romanında karşılaşılan Napolyon artık sadece bir şahıs değil, kişiliğin simgedir.

KAYNAKÇA

Aktay, Ş ve Aktay, S. (2021). **Rus Adbilimi**, Dorlion Yayınları, Eskişehir.

Ardens, N.N. (1970). **F.M.Dostoyevskiy ile L.N.Tolstoy**, Moskova, (Rusça).

Bursoy, B. (1969). **Lev Tolstoy**, Moskova. GİXL, (Rusça).

Çiçerin, A.V. (1975). **Romanın Meydana Gelmesi**, Moskova, Sovetskiy pisatel, (Rusça).

Grinyova, İ.E. (1976). **Savaş ve Barış. L.N.Tolstoy**, Tula, (Rusça).

Gromov, P. (1978). “Savaş ve Barış”ta “Ruhun Diyalektiği”, Leningrad, (Rusça).

İşuk, G.N. (1984). **Lev Tolstoy. Okuyucu ile diyalog**, Moskova, “Kniga”, (Rusça).

Kuleşov, F.İ. (1978). **L.N.Tolstoy**, Minsk, BGU, (Rusça).

Odinokov, V.G. (1967). **L.N.Tolstoy Bir Ressam**, Novosibirsk, (Rusça).

Saburov, A. (1959). **L.N.Tolstoy’un “Savaş ve Barış”ı**, Moskova Üniversitesi, (Rusça).

Tolstoy, L.N. (1935). **Eserler Külliyyatı. 90 ciltte. Cilt 2**, Moskova, Художественная литература, (Rusça).

Tolstoy, L.N. (1935). **Eserler Külliyyatı. 90 ciltte. Cilt 4**, Moskova, Художественная литература, (Rusça).

Tolstoy, L.N. (1937). **Eserler Külliyyatı. 90 ciltte. Cilt 9**, Moskova, Художественная литература, (Rusça).

Tolstoy, L.N. (1938). **Eserler Külliyyatı. 90 ciltte. Cilt 10**, Moskova, Художественная литература, (Rusça).

Tolstoy, L.N. **Eserler Külliyyatı. 90 ciltte. Cilt 11**. Moskova, Художественная литература, (Rusça).

Tolstoy, L.N. (1940). **Eserler Külliyyatı. 90 ciltte. Cilt 12**. Moskova, Художественная литература, (Rusça).

Tolstoy, L.N. (1949). **Eserler Külliyyatı. 90 ciltte. Cilt 13**. Moskova, Художественная литература, (Rusça).

Tolstoy, L.N. (1937). **Eserler Külliyyatı. 90 ciltte. Cilt 47**. Moskova, Художественная литература, (Rusça).

Hrapçenko, M.B. **Bir Ressam Olarak Lev Tolstoy**. Moskova, Hudojestvennaya literatura, 1978. (Rusça).

Yankovskiy, Y.Z. (1978). **L.N.Tolstoy’un Eserlerinde İnsan ve Savaş**. Kiyev, (Rusça).

Yermilov, V. (1965). **Roman Yazarı L.N. Tolstoy**. Moskova, Hudojestvennaya literatura, (Rusça).

Makale id= 25

Sözlü Sunum

| 20

ORCID ID: 0000-0002-8177-3739; 0000-0003-1831-6559

Updating Approaches to Teaching Mathematics in Russia: Developing Schoolchildren's Mathematical Literacy**Prof.Dr. Leila Leonardovna Salekhova¹, Asst. Prof.Dr. Güler Çavuşoğlu²**¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, gcavusoglu@comu.edu.tr² Kazan Federal Üniversitesi

*Corresponding author: Güler Çavuşoğlu

Abstract: Mathematics is a basic subject in Russian schools. Now one of the tasks of teaching school mathematics is the formation of functional mathematical literacy of schoolchildren. The process of functional mathematical literacy development is associated with the international PISA study. For this purpose, special electronic resources with tasks and corresponding teaching methods are being developed for teachers and parents. The most popular resources are the open task bank on the website of the "Institute of Education Development Strategy of the Russian Academy of Education" <http://skiv.instrau.ru/bank-zadaniy/> and the Russian Electronic School <https://resh.edu.ru/>. Since 2019, a nationwide assessment of mathematical literacy has been carried out using the PISA model. Since 2023, in Russian schools, along with the subjects "Algebra" and "Geometry", a new subject "Probability and Statistics" began to be studied from the 7th grade. The innovation is that each student must complete an individual project. In 2023, a special "Program of extracurricular activities "Functional literacy: learning for life"" was developed. Thus, many concrete steps are being taken towards the development of functional mathematical literacy of schoolchildren in Russia.

Keywords: Mathematics Education, PISA Assessment, Development, Functional Mathematical Literacy.

ОБНОВЛЕНИЕ ПОДХОДОВ К ОБУЧЕНИЮ МАТЕМАТИКЕ В РОССИИ В НАПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация: Математика — один из базовых предметов в российской школе. При изучении математики формируются интеллектуальные умения, необходимые любому человеку вне зависимости от того, в какой сфере деятельности он будет занят в дальнейшем. Процесс формирования функциональной математической грамотности связывают с международным исследованием PISA. С целью формирования и оценки математической грамотности школьников для учителей математики разрабатываются специальные электронные ресурсы с заданиями. Наиболее популярными ресурсами являются открытый банк заданий на сайте федерального государственного бюджетного научного учреждения «Институт стратегии развития образования Российской академии образования» <http://skiv.instrao.ru/bank-zadaniy/> и Российская электронная школа <https://resh.edu.ru/>. С 2019 года проводится общероссийская оценка математической грамотности по модели PISA. С 2023 года в российской школе наряду с предметами «Алгебра» и «Геометрия» предметной области «Математика и информатика» с 7 класса начал изучаться новый предмет «Вероятность и статистика», по 1 уроку в неделю. Новшеством является и то, что каждый школьник самостоятельно под руководством учителя или тьютора должен выполнить по выбранной теме индивидуальный проект. В частности, в 2023 году разработана специальная «Программа внеурочной деятельности «Функциональная грамотность: учимся для жизни», реализация которой также будет способствовать формированию математической грамотности школьников.

Ключевые слова: математическое образование, оценка PISA, развитие, функциональная математическая грамотность

Математика — один из базовых предметов в российской школе. При изучении математики формируются интеллектуальные умения, необходимые любому человеку вне зависимости от того, в какой сфере деятельности он будет занят в дальнейшем.

На современном этапе развития отечественного школьного математического образования одной из главных задач обучения математике в школе является формирование функциональной математической грамотности школьников. Математическая грамотность – это способность человека мыслить математически, формулировать, применять и интерпретировать математику для решения задач в разнообразных практических контекстах. Процесс формирования функциональной математической грамотности связывают с международным исследованием PISA. По итогам PISA 2018 года в списке из 79 российские школьники по математической грамотности оказались на 27–35-м месте.

С 2019 года проводится общероссийская оценка математической грамотности по модели PISA. С целью формирования и оценки математической грамотности школьников для учителей математики разрабатываются специальные электронные ресурсы с заданиями. Наиболее популярными ресурсами являются открытый банк заданий на сайте федерального государственного бюджетного научного учреждения «Институт стратегии развития образования Российской академии образования» <http://skiv.instrao.ru/bank-zadaniy/> и Российская электронная школа <https://resh.edu.ru/>.

В Российской Федерации утверждены федеральные образовательные программы начального, основного и среднего общего образования, их введение стало обязательным с 1 сентября 2023 г. Содержание учебного предмета «Математика» меняется в связи с расширением целей образования и появлением новых требований к подготовке обучающихся. Рабочие программы по учебному предмету «Математика» базового и углубленного уровней, доступны педагогам на портале «Единое содержание общего образования» <https://edsoo.ru/rabochie-programmy/>.

Одной из приоритетных задач освоения учебного курса математики в школе является формирование функциональной грамотности, релевантной изучаемым разделам математики, а именно: арифметике, геометрии, алгебре, математическому анализу, вероятности и статистике.

В 5–6 классах изучается интегрированный предмет «Математика». На его усвоение отводится не менее 5 учебных часов в неделю в течение каждого года обучения, он включает в себя арифметический материал и наглядную геометрию, а также пропедевтические сведения из алгебры, элементы логики и основ описательной статистики. Арифметическая и геометрическая линии содержания курса математики развиваются параллельно, каждая в соответствии с собственной логикой, но в тесном взаимодействии.

С 2023 года в российской школе наряду с предметами «Алгебра» и «Геометрия» предметной области «Математика и информатика» с 7 класса начал изучаться новый предмет «Вероятность и статистика», по 1 уроку в неделю. Всего в 7-9 классах математику школьники изучают 6 учебных часов в неделю на базовом уровне и 8 учебных часов в неделю на углубленном уровне.

В старшей школе в 10-11 классах преподаются такие предметы, как «Алгебра и начала анализа», «Геометрия» и «Вероятность и статистика». Общее число часов на изучение математики на базовом уровне – 340 часов, по 5 часов в неделю, а на углубленном уровне – 544 часа, 8 часов в неделю.

Новшеством является и то, что каждый школьник самостоятельно под руководством учителя или тьютора должен выполнить по выбранной теме индивидуальный проект в рамках одного или нескольких изучаемых учебных предметов в любой избранной области деятельности: познавательной, практической, учебно-исследовательской, социальной, художественно-творческой и т.д. Индивидуальный проект выполняется обучающимся в течение одного года или двух лет в рамках учебного времени, специально отведенного учебным планом.

В образовательной организации российские школьники могут выбрать обучение по одному из следующих профилей: естественнонаучному, гуманитарному, социально-экономическому, технологическому (инженерному), информационно-технологическому и универсальному.

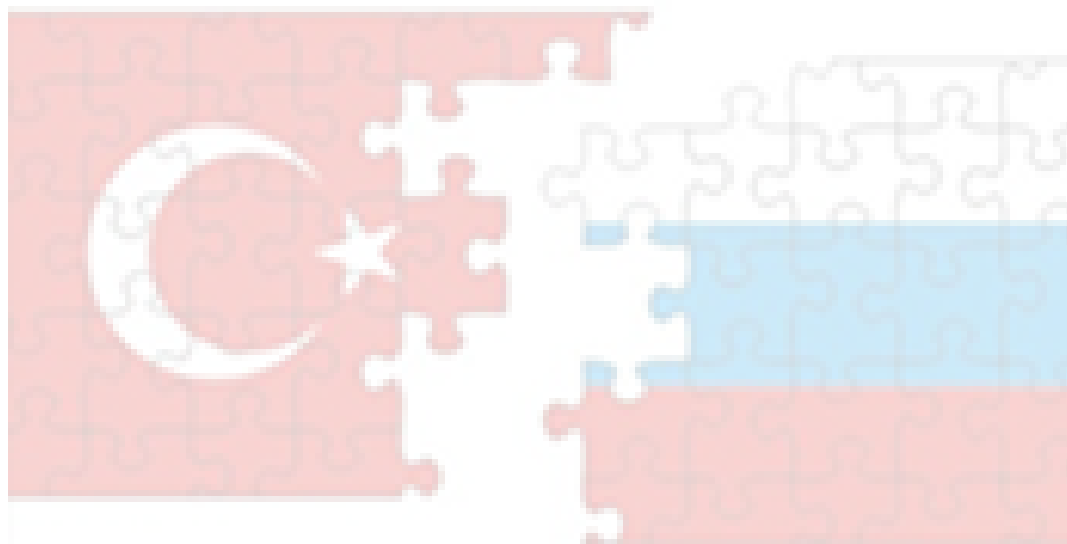
В процессе внеурочной деятельности ученики могут заниматься в кружках, посещать факультативы, ходить на экскурсии и т.д. В частности, в 2023 году разработана специальная «Программа внеурочной деятельности «Функциональная грамотность: учимся для жизни»», реализация которой также будет способствовать формированию математической грамотности школьников.

| 22

В Московском государственном университете им. М.В. Ломоносова с 24-26 ноября 2023 года прошел Международный съезд учителей математики <https://event.msu.ru/mct2023>. На съезде отмечалась необходимость создания условий для развития профессиональных компетенций, обмена опытом и формирования на международном уровне единых подходов к математическому образованию. Много ученых и практиков посвятили свои доклады математической грамотности и необходимости разработки методики ее формирования в школе и вузе.

Литература

1. Федеральная образовательная программа среднего общего образования. Режим доступа: <https://fgosreestr.ru/poop/federalnaia-obrazovatelnaia-programma-srednego-obshchego-obrazovaniia-utverzhdена-prikazom-minprosveshcheniia-rossii-ot-18-05-2023-pod-371>

Makale id= 12

Sözlü Sunum

| 23

ORCID ID:

Öğretmenin Sınıfta Konuşmasının Kritik Rolü

Doç.Dr. Gülzar Hanbabayeva¹

¹Bakü Devlet Üniversitesi

Özet: Öğretmenin konuşması sınıfta önemli bir rol oynar. Öğrencilerin öğrenme ve içerikle etkileşime geçme yeteneği, öğretmenin onlarla iletişim kurma biçiminden önemli ölçüde etkilenebilir. Öğrencilerin dersin amaçlarını anlamalarını ve öğretim yöntemlerini takip edebilmelerini sağlamak için öğretmenin konuşması açık, kısa ve ilgi çekici olmalıdır. Öğretmenin sözleriyle de sınıfta olumlu bir atmosfer yaratılabilir. Eğitimci teşvik edici bir dil ve yöntemler kullanarak öğrencilerin özgüven geliştirmelerine yardımcı olabilir. Sınıfta konuşmak öğrenciler arasında bir topluluk duygusu geliştirebilir. Öğretmenler öğrencilerin bilgiyi anlamalarını sağlamak için çeşitli stratejiler kullanılmalıdır. Zor konuları açıklığa kavuşturmak için öğretmen tekrarlar, benzetmeler veya örnekler kullanabilir. Öğretmenler ayrıca öğrencilerin eleştirel düşüncelerini geliştirmek ve onları öğrenme sürecine aktif olarak katılmaya teşvik etmek için sorular kullanılmalıdır. Eğitimci teşvik, övgü ve teşekkür sözcüklerini kullanarak çocukları öğrenmeye teşvik edebilir. Bu onların kendilerini daha güvende hissetmelerini sağlayacaktır. Sonuç olarak öğretmenin ders boyunca söylediği sözlerin önemini anlamak önemlidir. Öğretmenin konuşması, öğrencileri motive etmek, öğrencinin öğrenmesini teşvik etmek, olumlu bir sınıf ortamı yaratmak ve olumlu davranışları pekiştirmek açısından önemlidir. Öğrenme sürecini geliştirmek ve öğrencilerin tam potansiyellerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmak için öğretmenler açık, net ve motive edici bir şekilde iletişim kurmaya çalışmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Konuşma, Öğrenme, Öğretim, Motivasyon, Öğrenci

The Critical Role of a Teacher's Speech in the Classroom

Abstract: A teacher's speech plays an important role in the classroom. Students' ability to learn and engage with content can be significantly affected by the way a teacher communicates with them. The teacher's speech should be clear, concise and interesting to make sure that the students understand the objectives of the lesson and can follow the teaching methods. A positive atmosphere in the classroom can also be created by the teacher's words. The instructor can help students develop self-confidence by using encouraging language and methods. Talking to the class can develop a sense of community among students. Teachers must use a variety of strategies to ensure students' understanding of information. To clarify difficult topics, the teacher can use repetitions, analogies or examples. Teachers should also use questions to develop students' critical thinking and encourage them to actively participate in the learning process. The instructor can inspire children to learn by using words of encouragement, praise, and thanks. This will make them feel more confident. In conclusion, it is important to understand the importance of the teacher's words throughout the lesson. Teacher speech is important for motivating students, promoting student learning, creating a positive classroom environment, and reinforcing positive behavior. To improve the learning process and help students realize their full potential, teachers should strive to communicate clearly, concisely, and motivatingly.

Keywords: Speech, Learning, Instruction, Motivation, Student

Introduction

The importance of a teacher's speech lies not only in its ability to articulate lessons but also in its capacity to foster comprehension and engagement. Clear, articulate communication serves as a beacon, guiding students through the labyrinth of knowledge, ensuring concepts are comprehended with clarity. Moreover, the tone, demeanor, and choice of words by an educator sculpt the atmosphere within the classroom. Positive and encouraging language creates a nurturing environment where students feel valued, encouraged, and motivated to actively participate, fostering a sense of belonging and mutual respect among peers.

Furthermore, the impact of a teacher's speech extends beyond the realms of immediate comprehension; it paves the way for effective teaching strategies. Varied communication techniques, such as analogies, examples, and interactive discussions, serve as invaluable tools that bridge the gap between abstract concepts and tangible understanding. By encouraging critical thinking and participation, teachers not only stimulate intellectual curiosity but also empower students to analyze, question, and construct their understanding actively.

Moreover, a teacher's speech serves as a catalyst for motivation and self-belief. Through words of encouragement, praise, and appreciation, educators ignite the spark of enthusiasm within students, fostering a genuine passion for learning. Additionally, the affirmations and positive reinforcement embedded within a teacher's language bolster students' confidence, nurturing a resilient attitude towards challenges and a belief in their own capabilities.

In essence, the importance of a teacher's speech in the classroom cannot be overstated. It is the conduit through which knowledge flows, the catalyst for inspiration and motivation, and the cornerstone of an inclusive and vibrant learning environment. The power of language, when wielded adeptly by educators, shapes not only academic outcomes but also instills values, cultivates confidence, and inspires a lifelong love for learning in every student fortunate enough to be touched by its influence.

Communication in Education

Communication in education serves as the lifeblood of the learning process, transcending the mere transmission of information. It encompasses a duality: the clarity of speech that enhances understanding and the creation of a positive classroom atmosphere through carefully chosen words.

A teacher's ability to communicate with clarity and conciseness stands as a cornerstone of effective education. Clear articulation of thoughts and concepts allows students to navigate complex ideas with ease. For instance, renowned astrophysicist Neil deGrasse Tyson, in his book "Astrophysics for People in a Hurry," employs straightforward language and relatable analogies to simplify complex cosmic concepts, ensuring accessibility for a broad audience

(<https://www.eduresourceconsortium.org/digital-tools-engaging-classroom>)

Through lucid explanations and precise language, educators can ensure that the intended lesson objectives are not just conveyed but comprehended with depth and clarity. This clarity acts as a guiding light, illuminating the path toward knowledge and understanding for students, ensuring that the learning journey is traversed without unnecessary confusion or ambiguity.

Moreover, effective communication in the classroom transcends mere clarity. The words used by a teacher have the power to mold the environment within the learning space. Beyond the information they impart, the tone, demeanor, and choice of language shape the atmosphere. Inspirational educators like Rita Pierson, as seen in her TED Talk "Every Kid Needs a Champion," showcased the impact of positive language and affirmations in creating a supportive classroom environment where students feel valued and motivated to engage actively in their learning journey.

By employing encouraging language, positive affirmations, and supportive communication, educators foster an environment where students feel valued, respected, and motivated to engage actively in the learning process. This positive atmosphere nurtures collaboration, elevates enthusiasm, and cultivates a sense of belonging among students. As observed in the teachings of influential educators like Howard

Gardner, who emphasized multiple intelligences, educators can tailor their communication to resonate with diverse learning styles, ensuring inclusivity and engagement among all students.

Thus, the art of communication in education is a dual process—a symphony orchestrated by the precision of language for clarity and the finesse of expression to create an inclusive, supportive, and vibrant classroom ambiance. The seamless integration of clear, concise speech for comprehension and the nurturing of a positive atmosphere through affirming words crafts an environment where both learning and the joy of learning thrive harmoniously.

In essence, effective communication in education, exemplified through various educators' methodologies and approaches, underlines the profound impact of words in sculpting a classroom environment conducive to learning, growth, and the holistic development of students (Garcia, L. R. 2016:76)

Technology Integration in Education

The integration of technology in education has revolutionized traditional teaching methodologies, offering innovative avenues for interactive learning and engaging classroom experiences. This transformative shift encompasses leveraging technology for interactive learning and utilizing digital tools to create dynamic and captivating educational environments.

Leveraging Technology for Interactive Learning: Incorporating technology in education opens doors to a multitude of interactive learning opportunities. Platforms like educational websites, learning management systems (LMS), and educational apps provide students with access to a vast array of resources tailored to their learning needs. For instance, virtual reality (VR) and augmented reality (AR) applications allow students to explore immersive environments and simulations, transporting them to historical landmarks, outer space, or scientific laboratories without leaving the classroom. These technologies facilitate experiential learning, enabling students to engage actively with the subject matter and deepen their understanding through interactive experiences (Patel, S., & Hughes, J,2019:211-228)

Digital Tools for Engaging Classroom Experiences: Furthermore, the plethora of digital tools available enriches classroom experiences, making learning more dynamic and captivating. Tools like interactive whiteboards, multimedia presentations, and educational software foster an interactive and collaborative learning environment. For instance, interactive whiteboards allow teachers to create visually stimulating presentations, incorporating multimedia elements like videos, images, and interactive quizzes, enhancing students' engagement and comprehension. Similarly, gamification elements in educational software or applications motivate students through challenges, rewards, and interactive activities, making learning more enjoyable and stimulating

The seamless integration of technology into education not only augments traditional teaching methods but also fosters a transformative learning environment. By leveraging technology for interactive learning and utilizing diverse digital tools, educators empower students to explore, discover, and engage with educational content in innovative ways. This integration equips learners with 21st-century skills such as digital literacy, critical thinking, and problem-solving, preparing them to navigate an increasingly technology-driven world. Moreover, it cultivates a learning atmosphere that inspires curiosity, creativity, and a passion for lifelong learning, propelling education beyond boundaries and fostering a future-ready generation.

Effective Teaching Strategies

In the realm of education, the artistry of teaching transcends the mere impartation of knowledge—it involves a symphony of strategies meticulously orchestrated to engage, empower, and inspire learners. Effective teaching is a multifaceted endeavor that relies on a diverse arsenal of techniques, deftly woven together to foster comprehensive understanding, critical thinking, and active participation among students.

Effective teaching strategies represent a kaleidoscope of methodologies, each facet contributing to a dynamic and enriching learning experience (Johnson, M. A.,2018:158).

Utilizing Varied Communication Techniques:

Beyond conventional methods, incorporating storytelling, as exemplified by Maya Angelou's evocative narratives in "I Know Why the Caged Bird Sings," immerses students in a world of empathy and understanding. Angelou's storytelling prowess serves as a testament to the transformative power of narratives in connecting students emotionally to subjects.

Technology integration stands as another pillar in modern education. The flipped classroom model, pioneered by educators like Jon Bergmann and Aaron Sams, flips traditional teaching by delivering instructional content outside of class via videos or online modules, allowing classroom time for collaborative activities and deeper engagement.

Stimulating Critical Thinking:

In addition to established methods, the concept attainment model, propounded by Jerome Bruner, encourages students to discern patterns and draw conclusions by contrasting examples, fostering analytical skills and deeper understanding.

Project-based learning (PBL) further amplifies critical thinking. Educators following the principles outlined by John Larmer and John R. Mergendoller design projects that immerse students in authentic, real-world problems, igniting curiosity, and honing problem-solving abilities.

Encouraging Active Participation:

Supplementing classroom discussions, peer teaching or cooperative learning—championed by Lev Vygotsky—empowers students to learn from and support each other, nurturing collaboration and fostering a sense of responsibility in their own learning journey.

Mind mapping, inspired by Tony Buzan's work, equips students with a visual tool to organize and synthesize information, facilitating deeper understanding and engagement.

Further Strategies:

Adding to this pedagogical tapestry, embracing differentiated instruction allows educators to tailor teaching methods to individual learning styles, ensuring inclusivity and addressing diverse needs within a classroom.

Additionally, inquiry-based learning, exemplified by Maria Montessori's approach, encourages students to explore, question, and discover independently, nurturing curiosity and self-directed learning.

By integrating these diverse strategies seamlessly into their teaching toolkit, educators create an immersive and dynamic learning environment that nurtures critical thinking, encourages active participation, and equips students with a comprehensive set of skills essential for their academic, professional, and personal growth.

Motivation and Encouragement

Motivation and encouragement serve as bedrocks within the intricate tapestry of education, representing the profound art of fostering students' intrinsic drive through positive language while concurrently nurturing their confidence and self-assurance.

Within the vibrant realm of education, mere dissemination of information is insufficient; it is the spark of inspiration and the fire of enthusiasm that truly ignite the learning journey. A teacher's language, woven with positivity and optimism, transcends conventional instruction; it becomes a conduit for nurturing students' inherent curiosity and fervor for discovery. Through the adept use of affirmative language, sincere expressions of encouragement, and authentic gratitude, educators sculpt an environment that not only imparts knowledge but also instills an enduring passion for learning (Williams, H, 2019:115). This linguistic finesse isn't just about delivering lessons; it's a symphony that orchestrates engagement, curiosity, and an insatiable quest for knowledge, propelling students toward exploration and innovation beyond the confines of a curriculum.

However, beyond the realm of motivation lies a pivotal role played by a teacher's speech in fostering students' confidence and fortifying their self-esteem. Thoughtful and empathetic language, coupled with

constructive feedback, serves as the cornerstone in nurturing students' belief in their capabilities. Acknowledging their endeavors, celebrating their progress, and offering guidance through setbacks are transformative gestures that empower students, fostering resilience and reinforcing their sense of self-worth. In an environment where students feel validated and their voices echo, where mistakes are embraced as stepping stones to growth, confidence flourishes. This nurturing atmosphere not only paves the way for academic success but also cultivates a mindset that embraces challenges as opportunities for continual improvement.

The seamless fusion of inspiring students through positive language and nurturing their confidence and self-assurance forms the crux of effective teaching. This comprehensive approach not only shapes academic achievement but also molds individuals resilient in character, possessing self-assurance, and unwavering belief in their potential. The profound impact extends far beyond classroom accomplishments; it shapes the fabric of learners' characters, endowing them with the resilience and self-confidence to navigate the complexities of the world outside academia (Garcia, L. R., 2016:89). The indelible influence of positive language and its nurturing effect on students' confidence and self-belief resonates as a guiding force, steering their aspirations and propelling them toward a trajectory of lifelong success.

Assessment and Feedback Strategies

Assessment and feedback strategies serve as integral components in gauging student progress and fostering continuous improvement within the educational landscape. These strategies encompass both formative and summative assessment techniques, which, when combined with constructive feedback, create a dynamic framework for student growth and development.

Formative Assessment Techniques: Formative assessment involves ongoing evaluations throughout the learning process, offering teachers insights into students' comprehension and learning gaps. Varied techniques such as quizzes, classroom discussions, peer assessments, and observation enable educators to gauge students' understanding, identify misconceptions, and adjust teaching strategies accordingly. For instance, a teacher might use exit tickets at the end of a lesson to gauge students' understanding of key concepts, enabling timely interventions to reinforce learning or clarify misunderstandings (Thompson, R., 2017:45).

Summative Assessment Techniques: On the other hand, summative assessments are typically conducted at the end of a learning period to evaluate students' overall understanding and mastery of the subject matter. These assessments, often in the form of tests, projects, or standardized exams, provide a comprehensive overview of students' performance against established learning objectives. For example, a cumulative end-of-unit test assesses students' grasp of the entire unit's content, allowing educators to gauge the depth of understanding and achievement.

Providing Constructive Feedback for Student Growth: Crucial to both formative and summative assessments is the delivery of constructive feedback. Effective feedback focuses not only on areas for improvement but also highlights students' strengths, fostering a growth mindset. Constructive feedback is specific, actionable, and delivered in a manner that encourages reflection and growth. For instance, instead of merely pointing out errors, a teacher might offer guidance on how to improve, citing examples or providing additional resources. This approach empowers students to understand their strengths and weaknesses, encouraging them to take ownership of their learning journey and strive for continuous improvement.

The integration of formative and summative assessment techniques, coupled with the delivery of constructive feedback, creates an ecosystem that not only evaluates student progress but also fosters a culture of learning and growth. This holistic approach not only measures academic achievement but also provides students with the tools and guidance necessary to continually enhance their skills and knowledge. Through these strategies, educators contribute significantly to students' overall development, nurturing a mindset centered on continuous improvement and lifelong learning (Smith, K., & Brown, A. 2020:50-65).

Conclusion

The synergy of a teacher's articulate speech, effective teaching methodologies, and seamless technology integration is the bedrock of a transformative educational paradigm. A teacher's speech, infused with clarity and positivity, not only conveys knowledge but also establishes an inclusive and encouraging classroom environment. Through diverse communication techniques and strategies, educators ignite curiosity, foster engagement, and nurture an atmosphere where students thrive as active participants in their learning journey.

Moreover, the holistic framework of teaching strategies encompasses a spectrum from formative assessments that guide ongoing learning to summative evaluations that encapsulate overall achievement. Constructive feedback, offered thoughtfully and specifically, serves as a cornerstone in cultivating a growth mindset among learners. This multifaceted approach doesn't merely assess progress but propels students toward continual improvement and personal development.

The integration of technology propels education beyond conventional boundaries, offering an array of interactive tools and immersive experiences. Leveraging technology not only enhances engagement but also equips learners with digital literacy, critical thinking, and problem-solving skills essential in a rapidly evolving digital landscape. From virtual reality simulations to collaborative online platforms, technology intertwines seamlessly with traditional teaching, amplifying learning opportunities and preparing students for a future marked by innovation and adaptability.

In conclusion, the orchestration of these components within the educational sphere forms an ecosystem fostering not only academic excellence but also holistic growth. This cohesive approach instills in learners a passion for discovery, nurtures their ability to think critically, and imbues them with the resilience and adaptability needed to thrive in a complex and ever-evolving world. As education continues to evolve, this harmonious integration remains pivotal, shaping individuals poised for continual growth, innovation, and meaningful contributions to society.

REFERENCES

Book:

- Garcia, L. R. (2016). *Communication in Education: A Comprehensive Guide*. Springer.
- Johnson, M. A. (2018). *Effective Teaching Strategies: Enhancing Classroom Learning*. Academic Press.
- Williams, H. (2019). *21st Century Skills for Students: A Practical Guide*. EdTech Publishing.

Journal:

- Adams, E. K., & Turner, R. L. (2020). Fostering Student Motivation Through Positive Language. *Journal of Educational Psychology*, 115(2), 201-215. DOI:10.xxxxxxx
- Patel, S., & Hughes, J. (2019). Leveraging Technology for Interactive Learning. *Educational Technology & Society*, 22(4), 112-128.
- Thompson, R. (2017). Assessment Strategies for Student Growth. *Education Journal*, 30(3), 45-58. Retrieved from <https://www.educationjournal.com/assessment-strategies-student-growth>

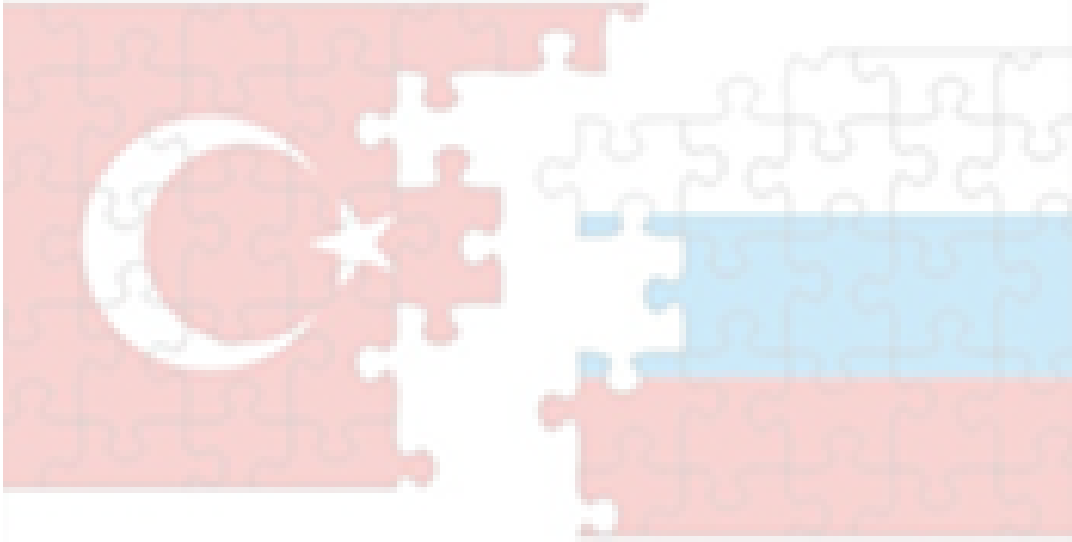
Online Resource:

- Educational Resource Consortium. (2021). *Digital Tools for Engaging Classroom Experiences*. Retrieved from <https://www.eduresourceconsortium.org/digital-tools-engaging-classroom>

Conference Proceedings:

- Smith, K., & Brown, A. (2020). Enhancing Critical Thinking in Classroom Discourse: - Strategies and Practices. In *Proceedings of the International Conference on Education Innovations* (pp. 50-65). Academic Publishing.

Makale id= 22

Sözlü Sunum

| 30

ORCID ID: 0000-0002-1332-398X

Kronik Böbrek Yetmezliği Olan Hastalarda Serum Magnezyum Düzeyi ve Anemi İlişkisi

Doç.Dr. Zeynep Bıyık¹, Doç.Dr. Yasemin Coşkun Yavuz¹, Prof.Dr. Lütfullah Altıntepe¹

¹Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi

*Corresponding author: Zeynep Bıyık

Özet: Genel populasyonda serum magnezyum seviyeleri ile anemi arasında ters ilişki olduğu gösterildi. Ancak kronik böbrek yetmezliği hasta popülasyonunda serum magnezyum düzeyi ile anemi ilişkisi hakkında çok az bilgi vardır. Biz de evre 3-5 prediyaliz kronik böbrek yetmezliği hastalarında hipomagnezemi ve anemi ilişkisini araştırmayı amaçladık. Bu kesitsel retrospektif çalışmaya tahmini glomeruler filtrasyon hızı 60 ml/dk ve altında olan 213 kronik böbrek yetmezliği hastası dahil edildi. Ocak 2018-Ocak 2019 arası ayaktan hastaların laboratuvar ve demografik verileri toplandı. Magnezyum düzeyi 1.9 mg/dl' nin altında olanlar hipomagnezemi olarak kabul edildi. Bu hastaların 62 sinin (%29.1) serum magnezyum düzeyi 1.9 mg/dL'nin altında idi. Hipomagnezemik hastalar normomagnezemik hastalarla karşılaştırıldığında hipomagnezemik hastaların ortalama hemoglobin değerlerinin daha düşük olduğu (11.3 g/dL vs 12.7 g/dL, $p<0.001$), proton pompa inhibitörü kullanım oranlarının anlamlı olarak daha yüksek olduğu (33.9% vs 17.2%, $p=0.008$), ve median idrar protein/kreatinin oranının anlamlı olarak daha yüksek olduğu (1017.5 mg/gCr vs 536 mg/gCr, $p=0.045$) tespit edildi. Multivariate analizde, hemoglobin (OR 0.634; 95%CI 0.505-0.795; $p<0.001$) and proton pompa inhibitörü kullanımı (OR 2.670; 95%CI 1.113-6.318; $p=0.025$) hipomagnezeminin bağımsız belirleyicisi idi. Hipomagnezemi prediyaliz CKD hastalarında sık görülen bir elektrolit bozukluğudur. Bu hasta grubunda anemi hipomagnezemi ile bağımsız şekilde ilişkilidir

Anahtar Kelimeler: Kronik Böbrek Yetmezliği, Hipomagnezemi, Anemi

Association Between Serum Magnesium and Anemia in Patients With Chronic Kidney Disease

Abstract: An inverse association was shown between serum magnesium levels and anemia in the general population. However, limited information is available about the association between serum magnesium level and anemia in the patient population with chronic kidney disease. We aimed to investigate the relationship between hypomagnesemia and anemia in pre-dialysis patients with chronic kidney disease stage 3-5. This cross-sectional retrospective study included 213 chronic kidney disease patients with an estimated glomerular filtration rate of 60 ml/min and below. Laboratory and demographic data of outpatients were collected in January 2018 - January 2019. Patients with a magnesium level below 1.9 mg/dl were accepted as the hypomagnesemia group. Serum magnesium level of 62 (29.1%) of these patients were below 1.9 mg/dL. Compared with normomagnesemic patients, hypomagnesemic patients had lower mean hemoglobin values (11.3 g/dL vs. 12.7 g/dL, $p < 0.001$), proton-pump inhibitor usage rates were significantly higher (33.9% vs. 17.2%, $p = 0.008$) and the median urine protein/creatinine ratio was found to be significantly higher (1017.5 mg/gCr vs. 536 mg/gCr, $p = 0.045$). In the multivariate analysis, the use of hemoglobin (OR 0.634; 95% CI 0.505-0.795; $p < 0.001$) and proton-pump inhibitor (OR 2.670; 95% CI 1.113-6.318; $p = 0.025$) were independent predictors of hypomagnesemia. Hypomagnesemia is a common electrolyte disorder in pre-dialysis CKD patients. In this patient group, anemia is independently associated with hypomagnesemia.

Keywords: Chronic Kidney Disease; Hypomagnesemia; Anemia

GİRİŞ

Kronik böbrek hastalarında (KBH) anemi yaygın olarak görülür. Normal popülasyonda anemi prevalansı %7.6 iken KBH popülasyonunda bu oran %15.4'e çıkmaktadır. Glomeruler filtrasyon hızı azaldıkça anemi prevalansı da artarak evre 3 KBH'da %17, evre 4 KBH'da %50 ve evre 5 KBH'da %53'e kadar çıkmaktadır (Staufer ve Fan, 2014). KBH'da aneminin hem yaşam kalitesinde azalma hem de hastane yatışlarında, kardiyovasküler hastalıklarda ve mortalitede artışla ilişkili olduğu bilinmektedir (Babitt ve Lin, 2012). Renal anemi gelişiminin ana sebebi eritropoetinin relatif yokluğu olmakla birlikte inflamasyon, sekonder hiperparatiroidi, kanser, vitamin B12 ve folik asit eksikliği gibi pek çok neden de katkıda bulunabilir (Zadrazil ve Horak, 2015).

Magnezyum en önemli ikinci intraselüler katyondur ve son yıllarda magnezyum farkındalığı artmaktadır. Böbrekler magnezyum dengesinin sağlanmasında önemli bir role sahiptir (van de Wal-Visscher vd., 2018). Magnezyumun endotelial disfonksiyon, aterosklerotik hastalık, aritmiler, insülin resistansı gibi faktörlerle ilişkili olduğu bilinmektedir (Ahmed ve Mohammed 2019). Ayrıca düşük serum magnezyum seviyelerinin kronik böbrek hastalığının progresyonu ile bağımsız ilişkili olduğu gösterilmiştir (Ferre vd., 2019). Magnezyum eksikliği ve anemi arasındaki ilişki ise ilk olarak hayvan çalışmalarıyla ortaya koyulmuştur (Piomelli vd., 1973). Daha sonra atletlerde Mg suplementasyonunun hemoglobin seviyelerinin artırdığı bildirilmiştir (Cinar vd., 2007). 8511 katılımcı ile gerçekleştirilen China Health and Nutrition Survey çalışmasında ise daha yüksek magnezyum düzeylerinin daha düşük anemi riski ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Zhan vd., 2014). Benzer şekilde yaşlı hasta popülasyonunda da magnezyum ile anemi arasında ters ilişki olduğu bildirilmiştir (Xu vd., 2017)

Kronik böbrek hastalarında magnezyum ve anemi arasındaki ilişkiyi araştıran çalışma sayısı oldukça azdır. Magnezyum ve anemi arasındaki ilişkiyi inceleyen ve hemodiyaliz hastalarında gerçekleştirilen bir çalışmada hiçbir hastada hipomagnezemi tespit edilmemesine rağmen yüksek serum magnezyum seviyelerinin iyi eritropetin yanıtı ile korele olduğu bildirilmiştir (Yu vd., 2019). Biz de evre 3-5 prediyaliz KBH hastalarında serum magnezyum düzeyleri ile anemi arasında ilişki olup olmadığını araştırmayı amaçladık.

MATERYAL METOD

Bu çalışma için Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi nefroloji polikliniğine başvuran hastalar retrospektif olarak tarandı. Tahmini glomeruler filtrasyon hızı (eGFR) 60 ml/dk ve altında olan 213 hasta çalışmaya dahil edildi. Son 3 ay içinde aktif kanaması olan hastalar, son 6 ay içinde kan transfüzyonu öyküsü olan hastalar, demir eksikliği anemisi (serum ferritin < 100 ng/mL), B12 eksikliği ve folik asit eksikliğine bağlı anemi, malignitesi, bilinen hematolojik hastalığı olanlar, magnezyum içeren ilaç kullananlar, hemodiyaliz ve periton diyaliz hastaları, renal transplantasyon hastaları, verileri eksik olanlar çalışma dışı tutuldu. Tekrar başvurusu olan hastaların son başvuruları dikkate alındı. Hastaların medikal elektronik kayıtlarından komorbid hastalık öyküleri, kullandığı ilaçlar, hemogram, glukoz, lipidler, üre, kreatinin, sodyum, potasyum, kalsiyum, fosfor, magnezyum, albümin, ürik asit, HbA1C, intact paratiroid hormon (iPTH) spot idrar protein ve spot idrar kreatinin, ferritin, B12, folik asit değerleri kaydedildi.

Erkeklerde hemoglobin 13 g/dl, kadınlarda 12 g/dl'nin altı anemi olarak tanımlandı. Laboratuvarımızda bakılan magnezyumun referans aralığı 1.9-2.7 mg/dl'dir. Magnezyum düzeyi 1.9 mg/dl'nin altında olanlar hipomagnezemi olarak kabul edildi. Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi etik kurulu tarafından etik kurul onayı alındı.

BULGULAR

Çalışmaya evre 3-5 prediyaliz 213 hasta dahil edildi. Çalışma popülasyonunun ortalama yaşı 65.9±13.2 ve hastaların %49.8'i erkek, %45.5'i diyabetik ve %91.1'i hipertansifti. Çalışma grubunda 136 hasta (63.8%) evre 3, 57 hasta (26.8%) evre 4 ve 20 hasta (9.4%) evre 5 kronik böbrek yetmezliği sınıfında idi. Ortalama serum kreatinin değerleri 2.32±1.39 g/dL ve ortalama eGFR 35.2±13.9 mL/min idi. Kronik böbrek hastalığı etyolojisi 93 hastada (43.7%) diyabetik nefropati, 46 hastada (21.6%) hipertansiyon, 11 hastada (5.2%) glomerulonefrit, 7 hastada (3.3%) polikistik böbrek hastalığı, 26

hastada (12.1%) diğer etyolojiler mevcuttu ve 30 (14.1) hastada etyoloji bilinmiyordu. Çalışma popülasyonunda anemi prevalansı %51.2 idi. Kadınların 61'i (57%) ve erkeklerin 48'i (45.3%) anemikti (p=0.08).

Çalışma hastalarının magnezyum düzeyleri 1.3 mg/dL ile 3.3 mg/dL arasında ve ortalama magnezyum düzeyleri 2.03 mg/dL idi. Bu hastaların 62 sinin (%29.1) serum magnesium düzeyi 1.9 mg/dL'nin altında idi. 2 hastanın magnezyum düzeyi 2.7'nin üzerinde idi. Kadınların %31.8'i erkeklerin %26.4'ü hipomagnezemikti. Cinsiyete göre hipomagnezemi oranları arasında anlamlı fark yoktu (p=0.389). Diyabetik olan hastaların %33'ü hipomagnezemik iken diyabetik olmayan hastaların %25.9'u hipomagnezemikti. Diyabetik hastalarda hipomagnezemi daha sık görülmekle birlikte istatistiksel olarak anlamlı farklılığa ulaşmadı (p=0.254). Evre 3'te 44 hasta (32.4%), evre 4'te 11 hasta (19.3%) ve evre 5'te 7 hasta (35%) hipomagnezemikti. Tablo 1'de hipomagnezemik ve normomagnezemik hastaların demografik ve laboratuvar özellikleri gösterilmiştir.

Tablo 1 Prediyaliz kronik böbrek hastalarının hipomagnezemi durumuna göre demografik ve laboratuvar özellikleri

	Serum Mg <1.9mg/dL	Serum Mg ≥1.9 mg/dL	P
Demographic characteristics			
n, (%)	62 (29.1)	151 (70.9)	
Yaş (yıl)	68.3±12.8	65.0±13.3	0.099
Cinsiyet (Erkek), n(%)	28 (45.2)	78 (51.7)	0.389
Diabetes Mellitus, n (%)	32 (51.6)	65 (43)	0.254
Hipertansiyon, n(%)	60 (96.8)	134 (88.7)	0.062
Koroner arter hastalığı	24 (38.7)	50 (33.1)	0.436
Kalp yetmezliği	11 (17.7)	14 (9.3)	0.573
Loop diuretik, n(%)	15 (24.2)	26 (17.2)	0.241
Tiazid diuretik, n(%)	19 (30.6)	31 (20.5)	0.114
Aldosteron antagonist, n(%)	5 (8.1)	8 (5.3)	0.444
Proton pompa inhibitörü, n(%)	21 (33.9)	26 (17.2)	0.008
ACE-I/ARB	37 (59.7)	82 (54.3)	0.473
Sodyum hidrojen karbonat, n(%)	27 (43.5)	57 (37.7)	0.431
Kalsiyum polistren sulfonat, n(%)	17 (27.4)	25 (16.6)	0.07
Anemi n,(%)	51 (82.3)	58 (38.4)	<0.001
Laboratory data			
Glukoz (mg/dL)	116.5 (59-503)	101 (69-431)	0.197
Ure (mg/dL)	84.7±21.1	82.9±25.8	0.762
Kreatinin (mg/dL)	2.2±1.1	2.3±1.2	0.545
eGFR (mL/min)	35.7±13.4	35.0±14.1	0.714
Total kolesterol (mg/dL)	183.8±39.3	199.8±51.4	0.127
LDL-kolesterol (mg/dL)	107.8±29.8	121.3±41.5	0.127
HDL-kolesterol (mg/dL)	43.5±14.3	42.7±10.9	0.718
Trigliserid (mg/dL)	137 (56-521)	156 (49-547)	0.608
Hemoglobin(g/dL)	11.3±1.62	12.7±1.86	<0.001
Platelet (10 ⁹ /L)	245.6±66.7	242.4±74.8	0.795
Albumin (g/dL)	3.7±0.5	3.8±0.46	0.092
Kalsiyum (mg/dL)	9.2±0.7	9.2±0.6	0.949
Fosfor (mg/dL)	3.6±0.8	3.7±0.9	0.620
Magnezyum (mg/dL)	1.71±0.1	2.16±0.2	<0.001
iPTH (ng/L)	86 (16-697)	108 (18-1620)	0.059
İdrar protein/kreatinin oranı (mg/gCr)	1017.5 (60-22708)	536.0 (67-36700)	0.045
Ferritin (ng/mL)	159 (130-1062)	124 (103-248)	0.229
B12 (ng/mL)	390.0 (268-1358)	327.5 (179-884)	0.163
Folat (pg/mL)	7.5 (4.9-23.7)	8.0 (4.8-20)	0.259

Hipomagnezemik hastalar normomagnezemik hastalarla karşılaştırıldığında hipomagnezemik hastaların proton pompa inhibitörü kullanım oranlarının anlamlı olarak daha yüksek olduğu (33.9% vs 17.2%, $p=0.008$), ortalama hemoglobin değerlerinin anlamlı olarak daha düşük olduğu (11.3 g/dL vs 12.7 g/dL, $p<0.001$) ve median idrar protein/kreatinin oranının anlamlı olarak daha yüksek olduğu (1017.5 mg/gCr vs 536 mg/gCr, $p=0.045$) tespit edildi. İstatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmasa da hipomagnezemik hastalarda normomagnezemik hastalarla kıyaslandığında hipertansiyon oranları (96.8% vs 88.7%) ve kalsiyum polistren sulfonat (27.4% vs 16.6%) kullanım oranları da yüksekti.

Serum magnezyum düzeyi ile ilişkili parametreleri tespit etmek için korelasyon analizi yapıldı. Serum magnezyum düzeyi kreatinin ($r = 0.192$ $p = 0.005$), fosfor ($r = 0.240$ $p < 0.001$), hemoglobin ($r = 0.233$ $p = 0.001$), urine protein/creatinine ratio ($r = -0.155$ $p = 0.025$), iPTH ($r = 0.204$ $p = 0.003$) ile pozitif korelasyon, yaş ($r = -0.180$ $p = 0.009$) ve eGFR ($r = 0.211$ $p = 0.002$) ile negatif korelasyon gösterdi.

Prediyaliz KBH'da hipomagnezeminin bağımsız belirleyicilerini tespit etmek için univariate ve multivariate regresyon analizi yapıldı. Univariate lojistik regresyon analizinde proton pompa inhibitörü kullanımı ve hemoglobin düzeyleri hipomagnezemi ile ilişkili bulundu. Univariate analizde $p < 0.1$ olan değişkenler (pompa inhibitörü kullanımı, hipertansiyon varlığı, kronik kalp yetmezliği varlığı, albümin, kalsiyum polistren sulfonat kullanımı, hemoglobin, ikili diüretik kullanımı) multivariate analize dahil edildi. Multivariate regresyon analizinde hemoglobin (odds ratio [OR] 0.634; 95% CI 0.505–0.795; $p < 0.001$) ve proton pompa inhibitörü kullanımı (OR 2.670; 95% CI 1.113–6.318; $p = 0.025$) (Tablo 2) hipomagnezeminin bağımsız prediktörü idi.

Tablo 2 Hipomagnezeminin belirleyicilerini tespit etmek için yapılan univariate ve multivariate regresyon analizi

	Univariate analysis	
	OR (95% CI)	P value
Yaş (yıl)	1.021 (0.966-1.046)	0.101
Diabetes mellitus (var vs yok)	1.411 (0.780-2.554)	0.255
Hipertansiyon (var vs yok)	3.806 (0.852-16.997)	0.080
Kalp yetmezliği (var vs yok)	2.111 (0.900-4.951)	0.086
Kreatinin (her 1 mg/dL artış)	0.929 (0.732-1.179)	0.545
Kalsiyum polistren sulfonat (var vs yok)	1.904 (0.942-3.849)	0.073
Thiazid diüretik (var vs yok)	1.710 (0.876-3.339)	0.116
Loop diüretik (var vs yok)	1.534 (0.748-3.148)	0.243
Kombine diüretik kullanımı (var vs yok)	3.048(1.054-8.810)	0.040
Albumin (her 1 g/dL artış)	0.604 (0.335-1.091)	0.095
Proton pompa inhibitörü (var vs yok)	2.462 (1.254-4.835)	0.039
Hemoglobin (her 1 g/dL artış)	0.639 (0.529-0.772)	<0.001
Eritropoetin stimüle edici ajan (var vs yok)	0.973 (0.184-5.156)	0.973
Transferrin saturasyonu (%)	1.005 (0.991-1.020)	0.484
Demir kullanımı (var vs yok)	1.444 (0.407-5.121)	0.570

	Multivariate analysis (Nagelkerke $R^2 = 0.261$)	
	Adjusted OR (95% CI)	P value
Proton pompa inhibitörü (kullanan vs kullanmayan)	2.670 (1.113-6.318)	0.025
Hemoglobin (her 1 g/dL artış)	0.634(0.505-0.795)	<0.001

SONUÇ

Sonuç olarak; prediyaliz kronik böbrek yetmezliği hasta populasyonunda sık görülen bir elektrolit bozukluğu olan hipomagnezemi proton pompa inhibitörü kullanımı ve hemoglobin düzeyleri ile bağımsız şekilde ilişkilidir. Diüretik tedavinin de sıklıkla kullanıldığı bu hasta populasyonunda uzun süre proton pompa inhibitörü kullanımında hipomagnezemi açısından dikkatli olunmalıdır. KBH hastalarında görülen hipomagnezeminin magnezyum supplementleri ile veya diyetle düzeltilmesinin hemoglobin düzeylerine etki edip etmeyeceği bilinmemektedir. Bu konuda daha fazla hasta sayısı ile yapılacak prospektif çalışmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

- Ahmed, F. Mohammed, A. (2019) Magnesium: the forgotten electrolyte—a review on hypomagnesemia. *Med Sci (Basel)*. 7(4):10
- Babitt, JL. Lin, HY. (2012) Mechanisms of anemia in CKD. *J Am Soc Nephrol* 23(10):1631–1634
- Cinar, V. Nizamlioglu, M. Mogulkoc, R. Baltaci, AK. (2007) Effects of magnesium supplementation on blood parameters of athletes at rest and after exercise. *Biol Trace Elem Res* 115(3):205–212
- Ferre, S. Li, X. Adams-Huet, B. Maalouf, NM. Sakhaee, K. Toto, RD, et al (2019) Low serum magnesium is associated with faster decline in kidney function: the Dallas Heart Study experience. *J Investig Med* 67(6):987–994
- Piomelli, S. Jansen, V. Dancis, J. (1973) The hemolytic anemia of magnesium deficiency in adult rats. *Blood* 41(3):451–459
- Staufer, ME. Fan, T. (2014) Prevalence of anemia in chronic kidney disease in the United States. *PLoS ONE* 9(1):e84943
- Xu, X. Hall, J. Byles, J. Shi, Z. (2017) Dietary pattern, serum magnesium, ferritin, C-reactive protein and anaemia among older people. *Clin Nutr* 36(2):444–451
- van de Wal-Visscher, ER. Kooman, JP. van der Sande, FM. (2018) Magnesium in chronic kidney disease: should we care? *Blood Purif* 45(1–3):173–178
- Yu L, Song J, Lu X, Zu Y, Li H, Wang S (2019) Association between serum magnesium and erythropoietin responsiveness in hemodialysis patients: a cross-sectional study. *Kidney Blood Press Res* 44(3):354–361
- Zadrazil, J. Horak, P. (2015) Pathophysiology of anemia in chronic kidney diseases: a review. *Biomed Pap Med Fac Univ Palacky Olomouc Czech Repub* 159(2):197–202
- Zhan, Y. Chen, R. Zheng, W. Guo, C. Lu, L. Ji, X. et al (2014) Association between serum magnesium and anemia: China health and nutrition survey. *Biol Trace Elem Res* 159(1–3):39–45

Makale id= 16

Sözlü Sunum

| 35

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-4204-5764>

Gaspıralı İsmail'in Tercüman Gazetesi Gözüyle Nerimanov

Araştırmacı Meryem Ülkü Aygül¹

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Özet: Sovyet Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin ilk Cumhurbaşkanı Neriman Nerimanov, 20. yüzyılın önemli simalarındandır. Daha eşit, daha adil bir dünya için hayatı mücadelelerle dolu olan Nerimanov; Azeri Türkçesinin devlet dili statüsü almasında, Nahçıvan ve Dağlık Karabağ gibi Azerbaycan topraklarının korunmasında büyük çaba sarfetmiş ve güçlü liderliği ile tarihteki yerini almıştır. Yine Anadolu'da Kurtuluş Mücadelesi sürerken onun destekleri göz ardı edilemez. Özellikle Sovyet yöneticilerinin Ankara ile sıcak temaslarda bulunmasında Nerimanov'un yönlendirmelerinin önemli rol oynadığı bilinmektedir. Araştırmanın amacı Gaspıralı İsmail Bey'in Tercüman gazetesinin Nerimanov'a bakışını, Nerimanov hakkındaki değerlendirmelerini tespit etmek; Nerimanov'un biyografisine katkı sunmaktır. Tercüman, "Dilde, fikirde, işte birlik" idealiyle Kırım'da çıkarılan ve Türk dünyasının sesi olan bir gazetedir. Araştırmada Nerimanov'un Rusya Çar yönetimi tarafından tutuklandığı dönem merkeze alınmış, gazetenin 1907-1909 yıllarına ait toplam 98 sayısı taranmıştır. Buna göre gazeteden Nerimanov'un ailesine, özel hayatına, eğitimine, faaliyetlerine dair bulgulara ulaşılmıştır. Tercüman gazetesi, Nerimanov'un tutuklanmasının hukuki dayanağı olmadığını kesin bir dille ifade etmiş, yönetimi eleştirmiştir. Nerimanov, sadece devlet başkanı, siyasetçi kimliğiyle değil aynı zamanda öğretmen, doktor, yazar, tiyatrocu kimliğiyle de halkını aydınlatarak lider bir rol üstlenmiştir. Tarihteki bu önemi oranında Türkiye'de yeterince tanınmamaktadır. Diğer taraftan Nerimanov, iki yanlı çarpılmaların da hedefinde olmuştur. Kimileri onu "milliyetçi" diyerek, kimileri de "Moskova yanlısı bir Bolşevik" diyerek eleştirmişlerdir. Bu bakımdan onun hakkında objektif çalışmaların ve yeni bulguların ortaya konması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Neriman Nerimanov, Gaspıralı İsmail, Tercüman Gazetesi, Rus Basını

Narimanov Through the Eyes of Gasprinski Ismail's Tercüman Newspaper

Abstract: Nariman Narimanov, the first President of the Soviet Azerbaijan People's Republic, is one of the important figures of the 20th century. Narimanov, whose life is full of struggles for a more equal, fairer world; He made great efforts in gaining the status of state language for Azeri Turkish and in protecting Azerbaijani lands such as Nakhchivan and Nagorno-Karabakh, and took his place in history with his strong leadership. Again, while the Struggle for Independence continued in Anatolia, his support cannot be ignored. It is known that Narimanov's guidance played an important role, especially in the warm contacts of Soviet administrators with Ankara. The aim of the research is to determine Gaspıralı Ismail Bey's Tercüman newspaper's view of Nerimanov and his evaluations about Nerimanov; To contribute to Narimanov's biography. Tercüman is a newspaper published in Crimea with the ideal of "unity in language, thought and work" and is the voice of the Turkish world. In the research, the period when Narimanov was arrested by the Russian Tsar administration was taken into consideration, and a total of 98 issues of the newspaper between 1907 and 1909 were scanned. Accordingly, findings about Narimanov's family, private life, education and activities were obtained from the newspaper. Tercüman newspaper firmly stated that Narimanov's arrest had no legal basis and criticized the administration. Narimanov played a leading role by enlightening his people not only as the head of state and politician, but also as a teacher, doctor, writer and theater actor. Considering its importance in history, it is not well known in Turkey. On the other hand, Narimanov has also been the target of two-sided distortions. Some criticized him as a "nationalist" and some as a "pro-Moscow Bolshevik". In this regard, it is important to present objective studies and new findings about him.

Keywords: Nariman Narimanov, Ismail Gasprinski, Tercüman Newspaper, Russian Press

1.GİRİŞ

Neriman Nerimanov Sovyet Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin ilk Cumhurbaşkanı olarak Azerbaycan'da saygıyla anılan bir lider olmanın yanı sıra Rusya tarihi yazılırken de zikredilmesi gereken önemli isimlerdendir. Kurtuluş Savaşı'na da büyük destek verdiği bilinen Nerimanov'u Türk dünyasının sesi Tercüman gazetesinin gözüyle ele alan araştırmada öncelikle onun biyografisi ve söz konusu gazete hakkında kısa bilgi vermek gerekmektedir.

1.1.Neriman Nerimanov Kimdir?

Tiflis'te yoksul bir ailenin dokuz çocuğundan biri olarak 1870 yılında dünyaya gelen Nerimanov'un düşüncelerinin şekillendiren yer, Gori Öğretmen Lisesidir. Hatta bu okul onun hayatını bütünüyle değiştirmiştir, denebilir (Adıgüzel, 2004: 29, 35). Dönem itibarıyla Güney Kafkasya, Rus Çarlığına bağlı olup bölge etnik olarak çeşitli halkların birlikte yaşadığı bir yerdir. Bölgede etnik çatışmalar, cehalet, fakirlik ve bunlardan kaynaklanan ümitsizlik ve karamsarlık hâkimdi (Adıgüzel, 2004:27). Bütün bunların farkında olan Nerimanov, halkını aydınlatmak idealiyle 5 Haziran 1890 yılında köy öğretmeni ünvanı almaya hak kazanarak mesleğe başlar (Mert, 2012: 16). Ancak ilk görev yerinde bir yıl bile çalışmadan işinden olur. Bunda köylünün yanında duruşu, haksızlığa karşı mücadele hususunda köylüleri bilinçlendirme gayretinden rahatsızlık duyan köyün ileri gelenlerinin parmağı vardır (Adıgüzel, 2004: 37, 39; Bektaş, 2004: 23, 26). Adıgüzel (2004), Nerimanov'un köylülerle birlikte hareket etmenin cezasını mesleğinden olarak çektiğini söyler. Bilim, sanat, kültürde parlayan bir yıldız olan Bakü'ye gelen Nerimanov, burada başvurusunun kabul edildiği bir okulda "öğretmenlik yıllarımın en güzeli" dediği üç yılı geçirmiştir. Öğretmenlik hayatı devam ederken ayrıca üç ders kitabı yazmıştır (Bektaş, 2004: 40). Bu arada Bakü'de bir ilki başararak bir okuma salonu açtı. "Nerimanov'un Salonu" olarak tüm Kafkasya'da şöhrete ulaşan bu salon, Gaspıralı İsmail Bey'in de dikkatini çekmiş, yaptığı haberde "Keşke bu hâl bütün Müslüman cemiyetlerine örnek olsa" diyerek güzel bir örnek olarak göstermiştir (Akt. Adıgüzel, 2004: 41-42). Nerimanov, bu faaliyetinin amacını ise şöyle açıklamıştır: "Müslüman kitlelerinin müstesna avamlığı (cahilliği) ve geriliği öz edebi ve içtimai işimle bu kitleleri uyandırıp inkalaba hazırlamak görevini benim karşıma koyuyor." (Mert, 2012: 16). Gaspıralı İsmail Bey'in Tercüman gazetesinde yer alan bir haber, okuma salonunun içeriğine dair bir fikir vermektedir. 24 Eylül 1895 tarihli habere göre okuma salonuna 16 Rus gazetesi; 9 Türkçe, Arapça ve Farsça dergi; Ermenice, Gürcüce birer gazete gelmektedir (Tercüman, 24 Sentabır 1895: 115). Eserlerin çeşitliği, katalogların meydana getirilmesi, çocuk edebiyatı şubesinin kurulması gibi birçok özelliği ile anılan bu salona ayrıca Anadolu'dan 12 gazete ve dergi de ücretsiz getirilmektedir. Böylelikle iki kardeş halkın birbiriyle kaynaşması için önemli bir adım atılmıştır (Sarıahmetoğlu, 2019:130). Gittikçe büyüyen okuma kitleleriyle dört yıl faaliyet gösteren bu girişim Çar idaresi tarafından "şüpheli siyaset ocağı" sayılarak 8 Ekim 1898'de kapatılmıştır (Adıgüzel, 2004: 43). Halkın eğitimini amaçlayan Nerimanov'un Bakü yılları çok üretken geçmiştir. Şamdan Bey, Bahadır ve Sona, Nadir Şah gibi sosyal sorunlardan bahsettiği edebi eserlerin yanı sıra Gogol'un "Müfettiş" adlı eserini Azerbaycan Türkçesine tercüme etmiştir (Mert, 2012: 16). Bu oyun, Azerbaycan millî tiyatrosuna kazandırılan ilk çeviri eserlerden biridir ve hatta sahnede oyunun başkahramanlarından biri Neriman Nerimanov'dur. Ayrıca o, tiyatro yönetmenliği de yapmıştır (Ahmadov, 2020: 24-25). O, Azerbaycan tiyatrosunun ve sahnesinin gelişmesinde de önemli simalardan biridir.

Nerimanov'un 1902'de Odessa Tıp Fakültesine girmesi, hayatındaki bir başka dönüm noktası olmuştur. Odessa yıllarında öğrenci hareketlerine katılmış, 1905 Ocak-Şubat aylarında yaptığı konuşmalarda cumhuriyet rejimin monarşiden üstün olduğuna dair açıklamalarda bulunmuştur. Çar hükümeti 1905 sonbaharında üniversiteyi geçici olarak kapatmış, Nerimanov da Bakü'ye dönmüştür (Mert, 2012:17). 1905 yılı Rus tarihi açısından önemli bir yıldır. Kimine göre 1917 devriminin bir provası sayılan "1905 Devrimi" meydana gelmiştir. Kimine göre politik sistemde gerçek bir değişiklik getirmediğinden "1905 Devrimi" yanlış bir ifadedir. Ancak 1905 olayları; geniş halk desteğini arkasına alması, halkı politik yaşamın içine dâhil etmesi, hükümeti ise bazı tavizler verme mecburiyetinde bırakarak politik sistemde bazı değişiklikleri sağlaması ile bir sonraki devrime zemin hazırlamıştır (Acar, 2008). Birinci Rus Devrimi de denilen bu süreç, Nerimanov'un bir "devrimci" olarak yetişme dönemi de denilebilir. Bakü'ye dönen Nerimanov Hümmet Sosyal Demokrat partisine kaydolmuş, bu dönemde ayrıca Bakü'de gerçekleşen Kafkasya Müslüman Öğretmenleri I. Kurultayına katılarak Azerbaycan Türkçesinin

mecburi ders olarak yeni programa alınması ve öğretmenlerin haklarının korunmasını savunmuş ve konunun hükümete götürülmesine dair karar alınmasını sağlamıştır (Adıgüzel, 2004: 57-60).

Tıp eğitimini tamamladıktan sonra yine Bakü'ye dönen Nerimanov tıp doktoru olarak çalışmaya başladı. Burada halkın sevgisinin bir göstergesi olarak "Bizim Doktor" diye anılan Nerimanov hükümet organlarının takibi nedeniyle Tiflis'e gider ve orada tutuklanır. Tutukluluk sürecinden sonra sürgünde olduğu Astrahan'da da kültür, sanat, siyaset ve basın çalışmalarının yanı sıra bir doktor olarak öğrencilerin ücretsiz muayenesi, bulaşıcı hastalıklarla mücadele gibi halk sağlığı çalışmalarını sürdürür (Bektaş, 2004: 63-64). Nitekim Nerimanov'un doktor olmasının temelinde fakir halkın doktora olan ihtiyacı yatmaktadır. Geniş bir yelpazedeki faaliyetleriyle topluma yön veren Nerimanov, Azerbaycan'da sosyalizmin kurulması için bu uğurda hapis yatacak kadar çaba sarf eden idealist bir insandır. Ancak 1917 devriminden sonra Sovyet Rusya'da işler idealleri ekseninde ilerlemez. Oğlu Necef Nerimanov'a 1925'te Moskova'dan yazdığı mektubunda bunu "Hâkimiyet, güç, birçok kişiyi körelterek onlara devletin dizginlerini ele alıp, ülkeyi hesap vermeden bir diktatör gibi yönetmeye yönlendirdi." şeklinde ifade eder (akt. Coşkun Orhan, 2015: 29-30). Hatta özel mülkiyet hakkı kaldırılıp kadınların ziynet eşyalarına kadar halkın bütün şahsî eşyalarını müsadere eden Kızıl Ordu'yu "...Bir Müslümanın evine girildiğinde oradaki koşullar göz önüne alınmalıdır. Kadınların kulaklarındaki küpeleri söküp atmak gerekmez. Müslüman kadının vücudunda ziynet eşyası aramak yanlıştır." şeklinde eleştirdiği aktarılmaktadır (Okur, 2016).

Nerimanov, Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'nı desteklemiştir. Sovyet yöneticilerinin Ankara ile sıcak temaslarda bulunmasında onun yönlendirmeleri önemli rol oynamıştır (Tekerek, 2021; Akyıldırım, 2022). Hatta Mustafa Kemal Paşa'nın 1921'de Azerbaycan Başkanı Nerimanov'a borç talebinde bulunması üzerine "Paşam, Türk milletinde bir anane vardır: Kardeş kardeşe borç vermez, kardeş her durumda kardeşinin elinden tutar. Biz kardeş halklarız, her zaman ve her şartta birbirimizin elinden tutacağız, bugün yaptığımız bir kardeşin yaptığından başka bir şey değildir" cevabını vererek büyük yardımlar göndermiştir (Adıgüzel, 2004: 312-313, 324).

Oğluna yazdığı 28 Ocak 1925 tarihli mektubunda "Ben insanın, insan tarafından istismar edilmesine karşıyım. Ben bütün varlığımla, nerede olursa olsun, köleliğe karşıyım. Ben insanlığın bir an önce özgürlüğe kavuşması, cehaletten, gerilikten, böylelikle kölelikten kurtulmasının yollarını arıyorum." şeklinde hayatının gayesini özetleyen Nerimanov, 19 Mart 1925'te -resmî açıklamalara göre- işinden çıkıp evine giderken aniden vefat etmiştir. 23 Mart'ta Müslüman âdetlerine göre Kızıl Meydan'da Sovyetler Birliği'nin kurucusu Lenin'in mezarının yanına defnedilmiştir (Adıgüzel, 2004: 9, 109-111). Nerimanov bugün Azerbaycan ders kitaplarında ülkenin kurucusu olarak anlatılır. Azerbaycan Devletinin önderi Haydar Aliyev'in onu yüceltici sözlerine ise Bakü'nün her yerinde rastlanmaktadır (Akyıldırım, 2022).

1.2. Rusya'da Çıkan Bir Türk Gazetesi: Tercüman

Nerimanov, Çarlık Rusya'sında bir Türk gazetesi çıkarmanın güçlüklerinden şöyle bahsetmektedir:

"Müslümanlardan gazete çıkarmak düşüncesinde çok insan vardı. Fakat, onlara izin vermiyorlardı. Gazeteye izin vermek meselesi, Petrograt'ta oturan Bakan'a bağlıydı. Buradan, yani Bakanlıktan herkese aynı cevap geliyordu: Evet, Müslümanlar için gazete gerekiyordu. Fakat, bakanın gizli emrine göre bu gazete Türk dilinde yayımlanamaz, diyorlardı. Şimdi ise 1905 yılından bu yana, gazete çıkarmak için bakanın izni gerekmiyor. Vali ya da yardımcısı bu izni çok kolaylıkla veriyorlar." (akt. Adıgüzel, 2005: 305-306).

Gaspıralı İsmail Bey de bu zorlu süreçten geçmiş, Türkçe gazete çıkarmak için birkaç defa Rus yönetiminden izin istemişse yönetim izin vermemiştir (Özkaya, 2006: IX; Özkaya, 2013: 2) Nihayet Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasının 100. yıl dönümü dolayısıyla 1882'de izin alabilmiştir. Türkçe-Rusça gazete olarak çıkmaya başlayan Tercüman'ın Rusça adı Perevodçik'tir. Gazeteye yayın izni alınırken Rusça bölümünün neşredilmesi şart koşulmuş ancak Gaspıralı'nın çabaları sonucunda 20 Aralık 1907'den sonra Rusça kısmı kaldırılmış, gerekli durumlarda Rusça yazılara yer verilmiştir. Tercüman'ı ölümüne kadar, yani 24 Eylül 1914 tarihine kadar Gaspıralı yönetmiş, daha sonra oğlu Rifat'ın sahipliği ve Hasan Sabri Ayvazof'un başmuharrirliğinde gazete yayın hayatına devam etmiş; Kırım'da kurultay hükümetinin yıkılmasının akabinde, 1918 yılında matbaa kapatılınca yayın hayatı sona ermiştir.

“Boğaziçi’ndeki balıkçıdan Kâşgar’daki deveciye kadar” herkesin anlayacağı bir dili hedefleyen Gaspıralı, Türk dünyasında ortak bir edebî dil oluşturmayı başarmıştır (Akpınar, 2011). Gaspıralı İsmail Bey’in Kırım’da çıkardığı bu gazetede Türk dünyasını kucakladığı geniş yayın ağı ile bütün Türk dünyasının ruhuna tercüman olmuştur. Nitekim İlber Ortaylı “*Dilde, fikirde, işte birlik, düsturuyla çıkarttığı ve tüm dünya Türklüğünü kapsayacak şekilde yayın yaptığı Tercüman Gazetesi, tüm Türkler arasında ortak bir dil oluşturma amacının bir ürünüdür.*” demektedir (akt. Duran, 2011:105).

Dil, din, eğitim, siyaset, ekonomi, diplomasi, edebiyat, sanat, müzik alanında pek çok haber ve yazıya yer veren gazetenin konu yelpazesi oldukça geniştir. Kırgız, Özbek, Kazak, Kazan-Tatar, Kırım-Tatar, Başkurt, Türkmen, Azeri vb. Türk dünyasından yazılar; edebiyatlarından örneklerle Türk dünyası halkları arasında kültürel etkileşimi sağlamıştır. Buna mukabil İngiltere, Amerika, Balkanlar, Sudan, Mısır, Başkurdistan, Rusya, Dağıstan gibi dünyanın farklı yerlerinden güncel haber ve değerlendirmeler de geniş yer tutmaktadır. Bu bakımdan Tercüman gazetesinde çok sayıda kişi ve yer adına rastlamak mümkündür (Yılmaz, 2015). Bunlardan biri de tiyatro türüyle ilgili haber ve yazılarda adı ve eserlerinin sıklıkla geçtiği yazarlardan biri olan Neriman Nerimanov’dur (Özkaya, 2013: 83-87).

Tercüman gazetesi, yazı ve haberlerinde Rusya Müslümanlarının haklarını, hürriyetlerini gözetmiş; Türk dünyasının gelişmesini kendine amaç edinmiştir (Özkaya, 2006: X) Bu kapsamda ortak kimlik şuurunun oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Farklı Türk bölgelerinden gönderilen yazı, mektup ve haberler bunun en önemli göstergelerindedir. Bütün bu öneminin yanı sıra Tercüman gazetesi Türkçe okuma ve yazmanın yaygınlaşmasında da önemli bir rol üstlenmiştir. Nitekim Gaspıralı İsmail Bey, Rusya Türklerinin-Müslümanların geri kalmasındaki asıl sebebin cehalet olduğunu düşünmekteydi. Bu bakımdan onun çok yönlü ve kapsamlı bir modernleşme programının içinde eğitim önemli bir yer kaplamaktadır. (Türkyılmaz, 2013: 200-204)

Türk gazetecilik ve fikir hayatında âdeta bir efsane olan Tercüman; ele aldığı konularıyla farklı alan ve disiplinlerde çok değerli tarihi bilgi ve bulgulara sahiptir. Kırım’da çıkan bu gazetede Türklerle Rusların ortak değerlerine de değinildiği görülmektedir. “*Rus milleti mütekebbir değildir. Rus milleti dindardır.*” diyen Gaspıralı İsmail Bey Avrupa mı, Rusya mı ikileminde çarpıcı değerlendirmelerde bulunmuştur. “*Avrupalı nereye gelir ise gelsin toprağı, ticareti sanatı ele alıp yerlileri maldan servetten düşürdüğü görülüyor. Ruslar ise mübadeleden ileriye varamıyor.*” sözleriyle Avrupalıların emperyalizmine karşı Türk dünyasını uyaran Gaspıralı, gelecekte Türkler de dâhil olmak üzere bütün İslam dünyasının Ruslarla iş birliğini tavsiye etmekte ve “*Garbdan yahut şarktan büyükçe bir musibet zuhur edecek olursa millet-i İslamiye ile Rus milleti yekdiğeri arka olacak mevkide bulunuyorlar.*” demektedir (Turan ve Aygül, 2019).

Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı tarafından “Vefatının 100. Yılında Gaspıralı İsmail Bey’e Vefa” etkinlikleri çerçevesinde Taksim Atatürk Kitaplığı’ndaki nüshaları esas alınarak gazetenin tıpkıbasımı ve çevrimyazısı 4 cilt hâlinde yayımlanmıştır. 1883-1903 yılları arasında haftada bir sayı, 1903-1912 yılları arasında haftada iki veya üç sayı, 1912-1918 yılları arasında ise günlük yayımlanan gazetenin -tıpkıbasımına göre- ebatları 23x34 cm’dir.

1.3.Araştırmanın Konusu ve Önemi

Araştırmanın konusu Neriman Nerimanov’dur. Ancak Nerimanov hakkında yapılan çalışmalar, yapıldığı döneme göre onun için zıt yönde bilgiler içermektedir. Adıgüzel (2005), Nerimanov hakkında 1990 yılına kadar yazılanlarının büyük çoğunluğunun bilimsel objektiflikten uzak, kişisel hesaplara dayanan çalışmalar olduğunu söylemektedir. Buna göre Nerimanov’a dair; yönetimde olduğu 1923 yılına kadar övgülerle dolu ve onu olduğundan daha büyük gösteren; daha sonra ise halk düşmanlığı ile itham edilen çalışmalar ortaya konmuştur. İlerleyen yıllarda, 1956’dan sonra “Bolşevizmin kahraman oğlu” şeklinde övülmeye başlanmıştır. SSCB’nin yıkılması, arşivlerin açılması; bütün bu yanlış çalışmalara bir zaman mesafesinden bakılmasına ve gerçeklerin ortaya çıkarılmasına zemin hazırlamıştır (Adıgüzel, 2005: 12).

Dönemine göre övgü ve yergi gibi iki zıt kutupta yaklaşımlarla ele alınan Nerimanov, ayrıca iki zıt dünya görüşüyle de takdim edilmiştir. Onu suçlamak isteyenler ona ya “milliyetçi” ya da “Moskova yanlısı” demişlerdir (Akyıldırım, 2022; Bektaş, 2004:2). Hatta bir yandan vatana ihanetle suçlanırken diğer yandan ona “Halkımızın büyük bir oğludur.” denilmiştir. (Coşkun Orhan, 2015: 78). Diğer taraftan

Bolşevik yöneticilerinin büyük bir “Türk” tehlikesini tamamen ortadan kaldırmak için 1920’li yılların sonlarından 1937’ye kadar devam eden süreçte hedef aldığı aydınlardan biri de Sovyet önderleri arasında bulunan Neriman Nerimanov’dur (Akpınar, 2018: 21). Bu bağlamda genel olarak karşılaştığımız zorluk, Nerimanov’a dair iki kutupta değerlendirmeler ve kavramlar arasında kesin bir sınırın olmamasıdır. Bu tutum, Nerimanov hakkında objektif çalışmalara ve tamamlayıcı bulgulara duyulan ihtiyacın da bir göstergesidir. Akyıldırım (2022) “*Ne yazık ki ülkemizde Neriman Nerimanov yeterince tanınmamış ve anlaşılmamıştır.*” demektedir. Araştırmada Neriman Nerimanov, Gaspıralı İsmail Bey’in Tercüman gazetesi gözüyle ele alınarak onun tanınmasına ve anlaşılmasına katkı sunulmaktadır.

Konu ile ilgili yaptığımız literatür taramasında Nerimanov hakkında Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi veri tabanında Nigar Bektaş (2004) tarafından hazırlanan “Neriman Nerimanov’un Siyasi Faaliyeti” başlıklı bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Söz konusu tezde yazarın eğitim hayatı, edebî yapıtları, kültür-toplumsal ve siyasi faaliyetleri ele alınmıştır. Ancak bu eserde Gaspıralı’nın Nerimanov’a bakışı ve araştırma kapsamında eğitim hayatıyla ilgili ulaştığımız bulgular yer almamaktadır. Nerimanov hakkındaki diğer çalışma ise Hüseyin Adıgüzel (2004) tarafından hazırlanan “Millî Komünizmin Öncüleri Nerimanov” adlı kitaptır. Burada Nerimanov’un hayatı, siyasi çalışmaları, dünya görüşü, Türkiye politikası gibi meseleler arşiv kayıtları ve fotoğraflarla anlatılmıştır. Yine Adıgüzel (2005), bu kapsamdaki yayımlarından biri olan Nerimanov’dan seçme makalelerinde onun yazılarına yer vermiştir. Türkiye ve Azerbaycan kaynakları ekseninde yapılan taramada Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığının yayımladığı “Neriman Nerimanov ve Türkiye Politikası” adlı kitabının yanı sıra Nerimanov’un Kurtuluş Mücadelesine desteğini içeren bazı çalışmalara da ulaşılmıştır. Yine Çağdaş Azerbaycan edebiyatı, tiyatro, yenileşme hareketi gibi konuların ele alındığı araştırmalarda ismi zikredilen yazar ve aydınlar arasında Nerimanov’da bulunmaktadır. Tercüman gazetesine dair yapılmış çalışmalarda da Nerimanov; özellikle tiyatro türüyle ilgili haber ve yazılarda varlığından söz edilen isimlerden biridir, bulgular sanat ve kültür konularıyla sınırlıdır. Bu çerçevede çalışmamız Türk dünyasının efsane gazetesi Tercüman gözüyle, aslında gazetenin sahibi ve başmuharriri Gaspıralı’nın gözüyle Nerimanov’un ele alındığı müstakil bir çalışma olup Nerimanov’un biyografine de yeni bulgular sunmaktadır.

1.4.Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Gaspıralı İsmail Bey’in Tercüman gazetesinin Nerimanov’a bakışını, Nerimanov hakkındaki değerlendirmelerini tespit etmek; Nerimanov’un biyografisine katkı sunmaktır. Bu kapsamda Gaspıralı İsmail Bey’in “Dilde, fikirde, işte birlik” idealiyle çıkardığı ve tüm dünya Türklüğünü kapsayacak şekilde yayın yaptığı söz konusu gazetenin özellikle Nerimanov’un tutukluluk yıllarındaki tutumunu ortaya çıkarmak; Nerimanov’un fikir çizgisinin doğru bir şekilde tespit edilebilmesine katkı sağlamaktır.

2.YÖNTEM

Gaspıralı İsmail Bey’in Tercüman gazetesinin Nerimanov’a bakışını, onun hakkındaki değerlendirmelerini ele aldığımız araştırma nitel olup tarama modelindedir. Araştırmada içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizi, nitel araştırma yöntemi içerisinde yer alan ve sosyal bilimlerde sıklıkla tercih edilen bir tekniktir. Bu teknikle araştırmada tespit edilen metinlerden nesnel, ölçülebilir, doğrulanabilir bilgilere ulaşmak hedeflenmektedir (Metin ve Ünal, 2022). Araştırmada veri toplama işlemi; gazetenin Taksim Atatürk Kitaplığı’ndaki nüshaları esas alınarak hazırlanan ve Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı tarafından 4 cilt hâlinde yayımlanan tıpkıbasım ve çevrimyazısı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Nerimanov’un Rusya Çar yönetimi tarafından tutuklandığı dönem merkeze alınmış, gazetenin 1907-1909 yıllarına ait toplam 98 sayısı taranmış ve amaçlı örnekleme yoluyla biri “Nerimanov” başlıklı olmak üzere Nerimanov’la ilgili 7 haber ve yazı tespit edilmiş, tasniflendirilerek içerik analizine tabi tutulmuştur. Çevrimyazı ve tıpkıbasımın sonunda özel isimlerin yer aldığı “Index” bölümünde Nerimanov’un adı bulunmamaktadır.

3.BULGULAR VE TARTIŞMALAR

Elde edilen bulgular, “Nerimanov, Eğitim Hayatı ve Faaliyetleri”, “Nerimanov’un Tutukluluğu” olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmıştır.

3.1.Nerimanov, Eğitim Hayatı ve Faaliyetleri

Nerimanov'u Nerimanov yapan eğitim hayatı, ekonomik sorunlarla boğuşarak geçmiştir. Onun bu sorununa Tercüman gazetesinin mercek tuttuğu görülmektedir. Hatta gazetenin verdiği biyografik bilgiler, onun ekonomik sorunlarını merkeze almıştır:

“Azerbaycan şivesinde birkaç tiyatro risale, hikâyeler yazdı. Sahnede mühim roller oynayıp maharet gösterdi. Her ne kadar 30-35 yaşında bulunup Bakü Gimnazyasında mubassırlıkla beraber Türk lisanı muallimi idi ise de Darülfünûna gitmek fikrine düştü ve gimnazyadan imtihan verdi. Ayda iki belki 300 rubleye kadar kazandığı paradan vazgeçip Takiyef cenaplarının ayda 30 ruble ianesiyle Darülfünûna gidip Tıbbiye şubesine girdi. Altı sene Darülfünûnda tahsil etti ve çok zahmetler çekti. Hele son 2 senesi Takiyef’le arası açıldığından ve Kaspi matbaasında mitronpajlık eden biraderinin vefatından dolayı çektiği zahmeti yalnız beş kâpik geliri olmamakla beraber büyük aile sahibi olan talebeler anlayabilirler.” (Tercüman, 18 Eylül 1909:2).

Mubassır, sözlük anlamı olarak mekteplerde talebenin durumu ile yakından ilgilenen, düzenliği sağlayan kimse” yani “muallim yardımcısı” demektir (Devellioğlu, 2017: 769, 788). Yazıda; Nerimanov’un yazarlığı, tiyatro tecrübesi, eğitimciliğine değinildikten sonra Tıp Fakültesine gidebilmek için düzenli bir gelirden feragat ederek “Takiyef Cenaplarının” yardımlarıyla Tıp Fakültesini okumaya başladığı belirtilmektedir. Takiyef sanat, kültür ve eğitim konusundaki maddi destekleriyle; birçok gence eğitim bursu vermesi ve maddi yardımda bulunmasıyla Azerbaycan tarihinde önemli bir yer edinmiştir (Bektaş, 2004: 57). Yani dünyanın ilk petrol sanayisinin doğmasında ve gelişmesinde önemli rol oynamış Azeri iş adamı Zeynelabidin Takiyev’in burs verdiği öğrenci listesinde Nerimanov da bulunmaktadır. Tercüman’ın bahsettiği ara açılma mevzuu ise 1905’te Bakü’de gerçekleşen Kafkasya Müslüman Öğretmenleri I. Kurultayında yaşanmıştır. Nerimanov bu kurultayda Azerbaycan Türkçesinin mecburi ders olarak yeni programa alınması ve öğretmenlerin hukuklarının korunması hususlarının hükûmete götürülmesine dair karar alınmasını sağladı. Ancak mevcut hükûmetle aralarının açılmasını istemeyenler bu kararın değişmesini sağlamak için Nerimanov’un eğitim bursu aldığı Takiyef’i kurultaya davet ettiler. Kurultay’ın kararını değiştirmesini istediği konuşmasında Takiyef’in “*Bu Neriman kimdir? Bunu biliyor musunuz? Onun cebinde beş kuruş yoktur. O benim verdiğim para ile okuyor.*” gibi ifadeleri üzerine söz alarak Takiyef’in “*yoksul öğretmenlere onları tahkir etmek için, onların özgür düşüncelerini istemediği için yardım ettiğini*” anladığını ifade ederek çok ihtiyacı olmasına rağmen burstan feragat ettiğini açıklamıştır. Kurultay, güç ve nüfuz sahibi Takiyef’e rağmen kararını değiştirmemiş, bu olay Nerimanov’un halk nezdindeki saygınlığını pekiştirmiştir (Adıgüzel, 2004: 57-60). Burstan feragat eden Nerimanov’u sarsan bir olay da Kaspi matbaasında çalışan biraderinin vefatıdır. Öğrenim hayatını bursla, güç bela sürdürmeye çalışan Nerimanov, artık ağabeyinin ailesinin de sorumluluğunu da üstlenmiştir.

Yaptığımız literatür taramasında Hacı Zeynel Tagiyev’in bursundan vazgeçen Nerimanov’un sonraki süreçte yaşadıklarıyla ilgili tahsilini tamamlaması için bazı aydınların yardım kararı aldıkları söylenmekte; mahiyeti hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir (Adıgüzel, 2004: 60; Bektaş, 2004: 59). Ancak araştırmada Gaspıralı’nın 1907 “Bakü’de Muallimler İctimâ’ı”nda alınan bir karardan daha bahsedildiği tespit edilmiştir. Söz konusu öğretmenler kurultayının 3 Eylül tarihli oturumunun 2. maddesinde Nerimanov hakkında alınan karar şöyledir:

“Talebe Neriman Bey Nerimanof büyük biraderi Selman Nerimanof merhum olduğuna göre ailesi sahipsiz ve güzerânsız kaldığından bu aileyi idare ve himaye etmek vazifesi talebe Neriman Bey’in boynuna düşer. Lakin Nerimanof talebe olduğu ve bir seneden sonra ikmâl-i tahsil edeceğini nazara alıp meclis ehlerinden bazıları teklif ettiler ki Nerimanof bacısı oğlunu şehirde muallimliğe tayin etmekten ötürü meclis çalışsın ki bu muallim merhum Selman’ın ailesine nezaret edip Neriman Bey’in tahsilinin na-tamam kalmasına sebebiyet verilmesin, buna binaen karar koyuldu ki meclis bu meseleyi nazarda tutsun.” (Tercüman, 6 Nobayır 1907, s. 1-2).

Mesleki dayanışmanın güzel bir örneği olarak Nerimanov’un tahsilinin yarım kalmaması için aileden bir başka öğretmenin şehre atamasının yapılması önerilmiş, böylelikle bu süreçte merhum ağabey Selman Bey’in çocukları için de bir çözüm sunulmuştur.

Tercüman gazetesinin “muharrirler ve muallimler şeyhi”, “matbaa, maarif ve terbiye-i inas mücahidi” diye takdim ettiği Hasan Bey Melikzade’nin ölümünün sene-i devriyesinde Bakü Müslüman İnas Mektebinde düzenlenen toplantının haberinde Nerimanov’un da adı geçmektedir. Merhumun ruhuna Hatm-i Kuran edilen bu önemli programda onunla ilgili konuşarak hatıralarını paylaşanlardan biri de Nerimanov’dur. Etkinlikle ilgili “Tercüman” başlığı altında gazete değerlendirmelerde bulunmuştur. Hasan Bey Melikzade’ye cümle Müslümanların dua edeceği; Hasan Bey’in ruhunun ise millî edebiyat ve tarih tahsilinin ilerletildiği; lisan, edebiyat ve tarih-şinaslıkta ileri gidildiği oranda şad olacağı belirtilir. Haberden diğer katılımcılardan “Muharrir Ahmed Bey Agayef, Doktor Kara Bey Karabegof, Doktor Ali Bey Hüseyinzade, Muhammed Emin Bey Resulzade, Necef Bey Vezirof”ın isimleri verilmektedir (Tercüman, 5 Aralık 1908:3). Tercüman’ın Hasan Melikzade’yi bu şekildeki takdiminin arka planında Rusya Müslümanları arasında ilk Türkçe gazeteyi Hasan Melikzade’nin çıkarması; ilk defa hürriyet, demokrasi, kadın hukuku gibi mevzulardan geniş halk kitlesine söz etmesi gibi öncü yönleri vardır (akt. Özkaya, 2013: 156). O, 1896 yılında Azerbaycan’da ilk defa Müslüman kızlar için bir okul açma fikrini ortaya atmıştır (Develi, 2016). Sene-yi devriyesinde olduğu gibi cenaze töreninde de konuşan Mehmet Emin Resulzade kendisinden “büyük eğitim mücahidi” olarak bahsetmiştir (Yagublu, 2015: 115).

3.1.Nerimanov’un Tutukluluğu

Nerimanov yazdığı yazılar ve siyasi faaliyetleri sebebiyle uzun zamandır Çar polisleri tarafından takip ediliyordu. Sıkça polis merkezine çağrılıyor, ifadesi alınıyordu. Bu takip işinden kurtulmak amacıyla Bakü’den Tiflis’e geçmiş, İran devrimi ile ilgili faaliyetlerini yürütmeye devam etmiştir. Nitekim o aynı zamanda İran’da kurulan Sosyal Demokrat Mücahidin Partisi’nin kuruluş çalışmalarında da aktif görev almıştı (Adıgüzel, 2004: 49, 65). 24 Ocak 1909’da gece evi polis tarafından aranmış, şüpheli bir şey bulunmasa da tutuklanmış ve akabinde serbest bırakılmıştır. Ancak 1 Mart 1909’da evi yine aranmış, bu sefer İran’da kurucusu olduğu partinin inkılap komitesinin mektubu ve 1905’te Odesa’da cumhuriyetin mutlakiyete üstünlüğü ile ilgili konuşmasının özet metni nedeniyle tutuklanarak Meteh Kalesi’ne hapsedilmiştir. Bu kalede 7 ay hapis yattıktan sonra “zararlı faaliyet” gerekçesiyle 30 Eylül 1909’da birlikte yaşadığı yeğenleriyle göz altında tutularak Kafkasya dışına, Rusya’nın Astragan şehrine gönderilmiştir (Bektaş, 2004: 61-62). Tutukluluk gerekçesiyle ilgili Adıgüzel (2004) de “Çar idaresi aleyhine yazılmış devrim yazıları, İran Mücahid Partisi Merkez Komitesi’nin bir mektubu, Odesa’daki yıllara ait yazılar ve cumhuriyet idaresinin monarşiden üstünlüğünü açıklayan ilmi bir yazı”dan bahsetmektedir. Yine onun serbest bırakılması için ailesi, mücadele arkadaşları ve Bakü aydınlarının girişimlerinden söz etmiştir. Bakü aydınlarının girişimlerinin altı ay sonra gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Adıgüzel, 2004: 65, 72-73).

Gaspralı İsmail Bey’in Tercüman gazetesinde “Nerimanof” başlıklı yazıya “*Neriman Nerimanof altı aydan ziyadedir Tiflis’te Minih Kalesi’nde mahbus yatıyor.*” cümlesiyle başlanmış, tutuklama biçimi, gerekçesi eleştirilmiştir. Söz konusu yazıda öncelikle Nerimanov’un öğretmenliği bırakıp tıp okumaya başlamasıyla yaşadığı ekonomik sıkıntı ve ağabeyinin ölümü kamuoyunun dikkatine sunularak “*İhtiyaç, hiçbir siyasi fırkaya mensup olmayan Nerimanof’u iki son senesi ara sıra iştirak ettiği matbuattan dahi vazgeçirdi. Nerede kalsın siyasiyat.*” şeklinde bir ana fikir verilmeye çalışılmış, siyasi tutuklu olan Nerimanov’un siyasetle uğraşamayacak kadar kötü koşullarda olduğuna dair -esasında- bir ikna girişiminde bulunulmuştur. Tercüman gazetesinin bu tutumu; sosyal meselelere değinen eserlerine, faaliyetlerine geniş yer verdiği ve tanınmış, şöhret sahibi bir sima olan Neriman Nerimanov’un siyasi faaliyetleri hakkında hiçbir bilgisinin olmadığı yahut da “nerede kalsın siyasiyat” diyecek derecede buna hiç ihtimal vermediği, kesinlikle siyasetle uğraşmadığı yönünde bilgi vermesi birbiriyle zıt iki çıkarıma yol açmaktadır.

Tercüman gazetesi tutuklamaya giden süreci adım adım şöyle anlatmaktadır:

“Geçen sene Nerimanof, Darülfünunu bitirdi ve vatani olan Tiflis’e avdet etti. Çok geçmeden İran’a giden Yeni Gazete refikimizin muhbiriyle görüştüğünden diğerleriyle beraber hapse alındı. Diğerleri halâs edildiler. Nerimanof ise daha da hapishanededir. Kabahati ne imiş acaba? İştittigimize göre Nerimanof’un evi taharrî edildikde 1905. senesi Darülfünun’da söylediği bir nutkun sûreti bulunmuştur. Bundan maada hiçbir kabahati yok imiş.” (Tercüman, 18 Eylül 1909: 2).

Yazıda tutuklanma sürecini özetleyen Tercüman gazetesi tutukluluğuna gösterilen gerekçenin hukuksuz olduğunu kinayeli bir dille eleştirmektedir. Tıp Fakültesi öğrencilik yıllarında 1905 yılına ait bir konuşma metninin suretinin bulunmasından başka kabahati olmadığından bahseder. “Eğer 1905-4-6’larda söylenen nutuklar için -o da Darülfünunda olsun- hapsetmek lazım gelse bütün Rusya’ya hapsetmek iktiza eder” diyerek söz konusu metnin suç unsuru taşımadığını dile getirir (Tercüman, 18 Eylül 1909: 2). Yani Tercüman’a göre şayet ülkede 4 yıl önceki konuşmalar tutuklama nedeni olsa bütün Rusya’nın şimdi hapse atılması gerekir. Nitekim söz konusu yıllar 1905 Devrimi’nin rüzgârının estiği yıllardır. Kimine göre politik sistemde gerçek bir değişiklik getirmediğinden “1905 Devrimi” yanlış bir ifade olsa da 1905 olayları; geniş halk desteğini arkasına alması, halkı politik yaşamın içine dahil etmesi, hükümeti ise bazı tavizler verme mecburiyetinde bırakarak politik sistemde bazı değişiklikleri sağlaması ile bir sonraki devrime, 1917 devrimine zemin hazırlamıştır (Acar, 2008). Bu dönemde bir devrimci olarak yetişen Nerimanov, Odessa yıllarında öğrenci hareketlerine katılmıştır. Söz konusu metin, Nerimanov’un 1905 Ocak-Şubat aylarında yaptığı ve cumhuriyet rejiminin monarşiden üstün olduğuna dair açıklamalarda bulunduğu konuşmasıdır (Mert, 2012:17; Adıgüzel, 2004: 57-60).

Haber dili bakımından temkinli bir yol izleyen Tercüman gazetesinin Nerimanov için Çarlık yönetimini eleştirerek tutukluluk kararının yanlış olduğunu vurgulaması da üzerinde durulmayı gerektirir. Nitekim 1905 yılında Rus meşrutiyetinin meydana gelmesi ile serbestlik ortamı doğmasına, gazete ve dergilerin sansürün sıkı takibatından kısa bir süre de olsa kurtulmalarına rağmen Tercüman gazetesi bu dönemde diğer gazetelerin aksine yönetimi sert bir şekilde eleştiren yazılar yayımlamamıştır. Diğer taraftan gazetenin yazı ve haberlerinde Rusya Müslümanlarının haklarını, hürriyetlerini gözettiği de bilinmektedir (Özkaya, 2006: IX-X).

Söz konusu yazıda Nerimanov’un hapisten çıkarılmasına yönelik girişimlerden kısaca bahsedilmiştir. Esasında bizatihi Nerimanov’un adını taşıyan bu haberle Gaspıralı İsmail Bey de aynı yönde bir girişimde bulunmuş; onun yanında olduğunu hem kamuoyuna hem de Çar yönetimine duyurmuştur.

Tercüman’ın tutukluluk ve sürgün sürecini takip ettiği, haberlerden anlaşılmaktadır. Nerimanov’la ilgili haberlere Kafkas gazetelerinden ulaştığı anlaşılmaktadır. “Kafkas gazetelerinin yazdığına göre” onun serbest bırakılması yönündeki girişimleri bildirdiği gibi, yine başka bir haberinde de “Kafkas gazetelerinin yazdıklarına göre Neriman Nerimanof Sentabr 21 hapisten halas olacaktı.” demektedir (Tercüman, 25 Eylül 1909: 2). Resmî gazeteyi de takip eden Tercüman, bir haberinde de “Dahiliye Nezaretinin emri mucibi Doktor Nerimonof iki sene müddetine Kafkasya’dan nefyedileceği resmî gazetede ilan edildi.” haberine yer vermiştir (Tercüman, 9 Ekim 1909:3).

Kırım’da Nerimanov için başka bir hareketlilik daha gazetenin sayfalarında yer bulmuştur. “Bahçesaray gençleri”nin onun “Nadir Şah” eserini sahneleyeceği duyurulur. Nerimanov’un sürgün dönemine rastlayan bu oyunun bayramın ikinci gününde sahneleneceği ve Nerimanov’un en güzel eseri olduğu da duyuruda belirtilmiştir (Tercüman, 2 Ekim 1909: 2). Nitekim bu eserin Nerimanov’un en olgun ve yetkin eseri olduğu günümüzde de dile getirilmektedir. Konusunu tarihten almakla birlikte oyunun arka planında kendi çağının sosyal ve siyasi meselelerini anlatarak “beceriksiz yöneticileri, satılmış ayanları ve dini kullanarak toplumu bölen gerici kuvvetleri” eleştirdiği aktarılmaktadır (akt. Coşkun Orhan, 2015: 51). Esasında zalim Şark feodallerinin tipik bir örneği, Nadir Şah’ın şahsında anlatılmış; böylelikle esere sosyal ve siyasî bir derinlik kazandırılmıştır (Akpınar, 2018). Eserin son bölümünde halkın şahı devirip yerine Nadir Şah’ın getirmesiyle ülkeyi yönetemeyenlerin her an halk tarafından devrilebileceği mesajını da vermiştir (Bektaş, 2004: 34).

Tiyatro, Bahçesaray sahnesinde sahnelenmiş ve toplamda 108 ruble 40 kapık hasılat elde edilmiş, bu kapsamda Nerimanov’a telif hakkı gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak adresi bilinmemektedir. “Doktor Neriman Bey Nerimanof’un adresini bilen efendilerden lütfen Tercüman idaresine yazıp malum etmeleri rica olunur.” şeklinde biten haberin altında “Cümle arkadaşlar namına Yusuf Beyzade Nasip” imzası mevcuttur. Adı geçen kişi Gaspıralı’nın damadı olup 1906-1912 yılları arasında Tercüman’da çalışmıştır. Yusuf Beyzade Nasip ayrıca Azerbaycan siyasî tarihinde önemli biri isimdir, 1918 yılında kurulan Azerbaycan Cumhuriyetinde başbakanlık da yapmıştır. Tercüman’daki yazılarını N. Y. imzalarıyla yahut imzasız yayımladığı söylenmektedir. (Özkaya, 2013: 214-224). Ancak söz konusu haber metninde açık kimliği yer almaktadır. Haberden Kırım’da Nerimanov’a hem maddi hem manevi

bakımdan destek verildiğinin anlaşılmasının yanında onun tutukluktan sonra nereye sürüldüğünün bilinmediği de görülmektedir.

4.SONUÇ VE ÖNERİLER

Dönemine göre övgü ve yergi gibi iki zıt kutupta yaklaşımlarla ele alınan, ismi üzerinden yapılan tartışmalarda “milliyetçi” ve “Moskova yanlısı, Bolşevik” olmak gibi birbirinin zıttı iki görüşle ilişkilendirilen Neriman Nerimanov’u Türk dünyasının sesi Tercüman gazetesi gözüyle ele aldığımız çalışmada onun ailesi, eğitim hayatı, faaliyetleri ve tutukluğu hakkında önemli bulgulara ulaştık. Nerimanov’un ekonomik sorunlarla boğuşarak geçen eğitim hayatında bu sorununa mercek tutan Tercüman gazetesi, onun hakkında verdiği biyografik bilgileri bu zorluk ekseninde sunmuştur. Nerimanov’un Çarlık Rusyası tarafından tutuklanması Tercüman’ın tepkisine yol açmış; tutukluluk gerekçesinin hukuksuz olduğunu kinayeli bir dille eleştirilmiştir. Bu tutumu ile Tercüman gazetesi, aslında gazetenin sahibi ve başmuharriri Gaspıralı; Nerimanov’un yanında olduğunu hem kamuoyuna hem de Çar yönetimine duyurmuştur. Tercüman gazetesi bu süreçte, Nerimanov’u destekleyici yazı ve haberlerle yetinmemiş ayrıca Nerimanov’un Nadir şah adlı eserinin sahnelenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Oyundan elde edilen hasıllardan Nerimanov’a telif ayrılmıştır. Nerimanov’a bu süreçte hem maddi hem manevi bakımından destek vermek hedeflenmiştir.

Sadece devlet başkanı, siyasetçi kimliğiyle değil aynı zamanda öğretmen, doktor, yazar, tiyatrocun kimliğiyle de halkını aydınlatarak lider bir rol üstlenen Nerimanov, Millî Mücadele’ye verdiği destekle de adından söz ettirmektedir. 20. yüzyılın önemli simalarından olmasına rağmen bu önemi nispetinde özellikle Türkiye’de yeterince tanınmamaktadır. Onun hakkında objektif çalışmaların ve yeni bulguların ortaya konması, 20. yüzyıldaki yenileşme hareketlerini doğru okumada tamamlayıcı bulgular sunacaktır.

KAYNAKÇA

- ACAR, K. (2008). “1905 Rus Devrimi’nin Genel Bir Değerlendirmesi” *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (24): 79-98.
- ADIGÜZEL, H. (2005). *Neriman Nerimanov Seçme Makaleler*, İleri Yayınları, İstanbul.
- ADIGÜZEL, H. (2004). *Neriman Nerimanov Hayatı ve Mücadelesi*, İleri Yayınları, İstanbul.
- AHMADOV, H. (2020). *Abdurrahim Bey Hakverdiyev ve Çağdaş Azerbaycan Tiyatrosu*, İKSAD Publishing House, Ankara.
- AKPINAR, Y. (2018). “XX. Yüzyıl Azerî Edebiyatı” s.73-105, (Ed.) AKPINAR, Y. ve AĞCA F., *Çağdaş Türk Edebiyatları I*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- AKPINAR, Y. (2011). “Tercüman”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, (s. 492-494) içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/tercuman--gazete>
- AKYILDIRIM, S. (2022). “Dr. Neriman Nerimanov’un Yaşamı Üzerine Bir İnceleme”, *Orta Doğu ve Orta Asya-Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2(1): 1-20.
- BEKTAŞI, N. (2004). *Neriman Nerimanov’un Siyasi Faaliyeti*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- COŞKUN ORHAN, H. (2015). *XX. Asrın İlk Yarısında Azerbaycan Drama Edebiyatında Sosyalist Realizmin Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DEVELİ, O. (2016). “Türk Milliyetçiliğinin Kadim İzleri ve Azerbaycan; Karşı-Modernist Bir Deneme” s. 427-433 (Cilt 2), (Redaktorlar) KAPAĞAN E. ve ZOR L., *Bakı III Beynəlxalq Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziumun Materialları*, içinde. Bakı, Azerbaycan.
- DEVELLİOĞLU, F. (2017). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DURAN, M. (2011). “Dilde Fikirde İşte Birlik: İsmail Gaspıralı”, *21. Yüzyıl* (34): 101-107.
- MERT, H. (Ed.) (2012). “Dr. Vefa Kurban/Neriman Nerimanov ve Türkiye Politikası, Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı İnşa Olunan Tesislerin Birleşik Müdürlüğü “AZERBERPA” Bilimsel-Araştırma Proje Enstitüsü, Bakü, 2012.

METİN, O. ve ÜNAL, Ş. (2022). “İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(Özel Sayı 2), 273-294. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227356>

OKUR, M. (2016). “Azerbaycan’da Bolşevik Karşıtı Ayaklanmalara Dair The Times Gazetesi Türkiye Muhabirinin Bir Yazısı”, s. 235-238 (Cilt 2), (Redaktorlar) KAPAĞAN E. ve ZOR L., Bakı III Beynəlxalq Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziumun Materialları, içinde. Bakı, Azerbaycan.

ÖZKAYA, Y. (2013). Tercüman Gazetesinde Azerbaycan Edebî ve Fikrî Muhihi, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

ÖZKAYA, Y. (2006). Tercüman Gazetesindeki Dil ve Edebiyat Yazılarının Bibliyografyası (1883-1917), Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

SARIAHMETOĞLU, N. (2019). “Azerbaycan’da Yenileşme Hareketleri”, s. 113-139, (Ed.) KANLIDERE, A., XIX. Yüzyıl Türk Dünyası, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

TEKEREK, M. (2021). “Kurtuluş Savaşı’nda Azerbaycan ve Rusya’nın Türkiye’ye Maddi Yardımları”, Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, 6(2): 165-179.

TURAN, F. ve AYGÜL, M. Ü. (2019). “Gaspıralı İsmail Bey’in Tercüman Gazetesi Ekseninde Rus Basınının Ermeni Meselesine Bakışı”, s. 119-134, (Ed.) YEL, S. ve KÖSE, O, II. Uluslararası Türk-Rus Dünyası Akademik Araştırmalar Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı, Asos Yayınları, Ankara.

TÜRKYILMAZ, S. (2013). İsmail Gaspıralı’nın Eğitim Anlayışı, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

ÜNAL, S. (2018). Sovyet Rusya’nın Kuzey Azerbaycan Politikası “Odlu Yurt” Mecmuasına Yansıyanlar (1929-1931), Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

YAGUBLU, N. (2015). Mehmet Emin Resulzade Ansiklopedisi, (Çev.) KIRHAN T. vd., Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, Ankara.

YILMAZ, M. Y. (Ed) (2015). Tercümân Vefatının 100. Yılında Gaspıralı İsmail Bey’e Vefa (4 Cilt), Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, İstanbul.

Makale id= 8

Sözlü Sunum

| 45

ORCID ID:

Azerbaycan'da Kitle İletişim Araçlarının Manipülasyon Vakaları

Doç.Dr. Hörmet Cavadova¹

¹Bakü Devlet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi

Özet: Kitle iletişim araçları kişinin bilincini etkilemek için yeterli değildir, aynı zamanda toplumu da etkileyerek onun gelişmesi ve oluşması için koşullar yaratır. Azerbaycan'da her türlü kitle iletişim araçları: internet, televizyon, radyo, sosyal medya, çevrimiçi gazete ve dergiler, TV kanalları, basılı materyaller vb. çalışır. Bu açıdan bakıldığında ülkemizde bilgi güvenliğinin kontrolünde kitle iletişim araçlarına önemli bir sorumluluk düşmektedir. Azerbaycan'a bilgi savaşı yürüten, bilgi alanımızı sürekli manipülasyona maruz bırakan ülkelere karşı karşı strateji uygulansa da, bazı durumlarda sonuç alınmıyor. Araştırma sırasında analiz, sentez, gözlem ve diğer yöntemler kullanılmıştır. Azerbaycan'ın bir çok ülkenin hedeflerine uygun olarak çalışan çok sayıda İnternet kaynağına sahip olduğu ve medya alanında bilgi manipülasyonunun iki yönü olduğu sonucuna vardık: 1. Azerbaycan'la ilgilenen güçler yabancı bilgi kaynaklarında manipülatif bilinç oluşturmaya çalışıyorlar; 2. Ülkemizde oluşturulan internet ağları üzerinden topluma manipülatif bilgilerin iletilmesi. Ayrıca araştırmamız sonucunda Azerbaycan toplumunun bilgi alanı üzerindeki etkisinin altında yatan en önemli faktörler arasında şunları sayabiliriz: a) Azerbaycan'ın coğrafi ve jeostratejik konumuyla ilgili belli çıkarları olan yabancı devletlerin ülkemizin iç istikrarını bozmaya yönelik girişimleri; b) Modernleşme ve küreselleşme koşullarında ülkeye giren bilgilerin bir kısmının yabancı unsurların, kötü düşüncelerin ve tehlikeli fikirlerin taşıyıcısı olduğu. Bu manipülasyon ve ya dezenformasyon yayılım sorununun önüne geçmek için gazetecilere ve medya çalışanlarına yönelik çeşitli seminerler ve eğitim etkinlikleri düzenlenmeli, bilgi güvenliği ve hatta bilgi savaşı konularında kurslar düzenlenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Kitle İletişim Araçları, Manipülasyon, Bilgi Savaşı.

Cases of Manipulation of Mass Media in Azerbaijan

Abstract: Mass media are not enough to influence a person's consciousness; they also influence society and create conditions for its development and formation. All kinds of mass media in Azerbaijan—the internet, television, radio, social media, online newspapers and magazines, TV channels, printed materials, etc.—work. From this perspective, mass media have an important responsibility in controlling information security in our country. Although a counter strategy is implemented against countries that wage an information war against Azerbaijan and subject our information space to constant manipulation, in some cases, no results are achieved. We conclude that Azerbaijan has a large number of Internet resources that work in accordance with the goals of many countries, and that information manipulation in the media sphere has two aspects: 1.The forces interested in Azerbaijan are trying to create manipulative consciousness in foreign information sources; 2.Transmitting manipulative information to the public through the internet networks created in our country. Additionally, as a result of our research, we can list the following among the most important factors underlying the impact of Azerbaijani society on the information field: a) Attempts by foreign states that have certain interests regarding Azerbaijan's geographical and geostrategic position to disrupt the internal stability of our country; b) Under the conditions of modernization and globalization, some of the information entering the country is the carrier of foreign elements, bad thoughts and dangerous ideas; In order to prevent this problem of manipulation or disinformation spread, various seminars and training events should be organized for journalists and media workers, and courses should be organized on information security and even information warfare.

Keywords: Mass Media, Manipulation, Information Security

GİRİŞ

Toplumun gelişiminin ilk aşamasında insanlar çeşitli iletişim ve kitlesel bilgi toplama araçlarını kullandılar. Sosyal bir varlık olan insan, diğer insanlarla sürekli etkileşim ve etki içinde olmaya çalışmıştır. İnsanlık binlerce yıl boyunca birçok bilgi devrimi yaşadı. Bilgi devriminin başlangıcı dilin ortaya çıkışı ve gelişimi ile örtüşmüş, bunu yazı ve okumanın ortaya çıkışı izlemiş, ve XV yüzyılda "Gutenberg dönemi"nin ortaya çıkışıyla devam etmiştir.

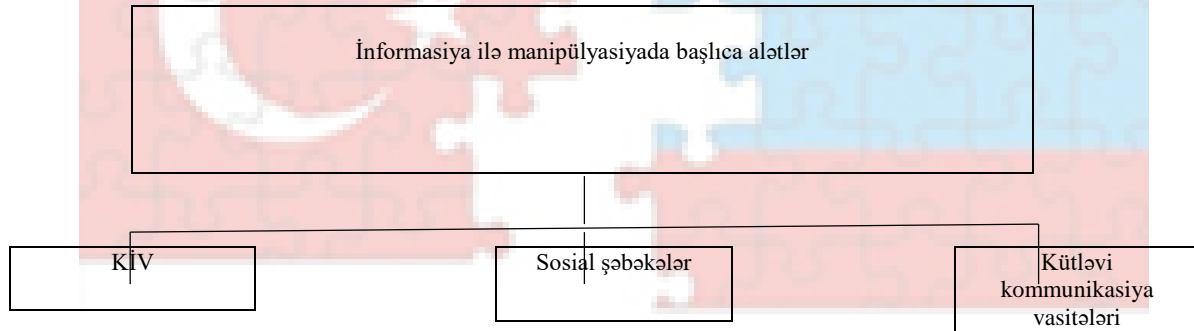
Bilgi devriminin dördüncü aşaması yakın geçmişte XIX yüzyılda Guillaume Morquin, Samuel Morse ve Thomas Edison'un araştırmalarıyla başlamıştır. Bu devrimin ürünlerine örnek olarak telefonlar, radyolar, televizyonlar, kayıt cihazları, bilgisayarlar ve sinematograflar gösterilebilir (Kretov, 2000; 29-30).

Bilgi devrimi insanlık için yeni fırsatlar yaratmıştır. İnternetin kullanımı öyle bir bilgi ve sosyal alanın oluşmasına yol açmıştır ki, uzak mesafelerde yaşayan insanlar ile farklı topluluklar arasındaki bilgi alışverişi süreci daha da kolaylaşmış ve hızlanmıştır. Bu vesile ile, bilgi devrimi aynı zamanda toplumu yönetmede en karlı ve en kolay araçlarından biri olmuştur.

İletişim terimi bilimsel literatürde XX yüzyılın başında ortaya çıktı. Bilimsel literatürde kitle iletişim adı altında, bilginin basın, radyo ve televizyon yoluyla üretilmesi ve iletilmesinin yanı sıra, insanların teknik araçlar yardımıyla iletişim kurmasından anlaşılmaktadır. Kitle iletişimi, varsayımları ve fikirleri güçlendirmede ve onları istenilen yönde değiştirmede çok güçlü bir araçtır (Golenkova ve diğerleri, 2007:318).

Bilginin görevi bireyi sosyal ve politik hayata bağlamaktır. Bilgi sayesinde kişinin iletişim çevresi genişler, sosyal koruması artar, manevi dünyası zenginleşir. Ancak son zamanlarda sosyologlar ve eğitimciler alarm veriyor. Kitle iletişim araçlarındaki düşük kaliteli materyaller, zulüm ve şiddet sahneleri, diğer insanlara karşı nefret uyandırma ve başka bu tür vakalar kişiliğin normal gelişimine ve diğer insanlarla iletişimine katkıda bulunmasına olumsuz yönde katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle bilgi tüketiminde ölçülü olmak, bilgiyi seçebilmek ve kullanabilmek gerekir çünkü kitle iletişim araçları kişiliğin oluşmasında hem olumlu hem de olumsuz rol oynayabilir.

Şekil 1. Bilgi İşleme Araçları

Diğer kitle iletişim araçlarından farklı olarak sosyal medya, izleyicinin olayları daha geniş bir şekilde dinlemesine ve anlamasına olanak tanır. Dördüncü kuvvet işlevini yerine getiren sosyal medya, kitle iletişim araçlarının kontrol olanaklarını daha da artırmaktadır. Bu bir anlamda toplumun sosyal kontrol sürecine katılmasının koşullarını yaratır. Çeşitli sosyal ağlar, blog ve vlogların yanı sıra paylaşım siteleri de sosyal medyanın temelini oluşturarak kullanıcılara çok çeşitli ve renkli bir veri tabanı sunmaktadır. Bunun sonucunda toplumda çeşitli ve çok yönlü fikir ve görüşler ortaya çıkar. Bu, sosyal medyanın olumlu bir rolü olarak değerlendirilebilir. Ancak sosyal medya her zaman olumlu bir işlev yerine getirmiyor. Bazı olumsuz yönleri de toplumda endişeye neden olabiliyor. Yani sosyal medya her zaman eğitici bilgiler ve topluma fayda sağlayabilecek bilgiler sunmamaktadır. Özellikle ergenlerin, düşüncelerini ve psikolojilerini etkileyen yazılar, vloglar ve bilgiler örnek olarak verilebilir. Aynı zamanda sosyal medyanın kasıtlı olarak dezenformasyon yayması, ve insanları etkilemesi, manipülasyon amaçlı bilgilerin insanlara iletilmesi olarak da değerlendirilebilir (Galeria, 2000:147).

1. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ MANİPÜLASYON VAKALARININ SİYASİ YÖNLERİ

Bilgi, toplumu yönetme sürecindeki en önemli araçlardan biridir. Toplumun bilincini etkilemek farklı yönlerde olabilir. Bu etkilerden biri de siyasi bağlamdadır. Birçok devleti kontrol etmek, dünyanın en büyük medya kuruluşlarının uyguladığı politikanın özüdür. Sonuçta belli kriterlere göre toplumun ve

geniş kitlelerin yönetilmesi süreci gerçekleşir. Bilinen amaçlarla iletilen bilgi akışına maruz kalan insanlar, düşüncelerinden uzaklaşıp, maruz kaldıkları bilgilerin etkisi altında hareket etmeye başlarlar. Bütün bunlar, bilginin tüm dünya için en tehlikeli araç olduğunu ve bilgi savaşını kazanan ülkelerin yalnızca bilgi pazarına sahip olacağını kanıtlamaktadır (Rahimoğlu, 1999:29).

Sayın İlham Aliyev'in 31 Temmuz 2008 tarihinde kabul ettiği kararnameye göre, "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Kitle İletişim Araçlarının Geliştirilmesine Yönelik Devlet Desteği Konsepti" adlı çok önemli bir belge onaylandı. Bu karar uyarınca 22 Mayıs 2009 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'na bağlı Kitle İletişim Araçlarını Geliştirme Devlet Destek Fonu'nun temeli atılmış ve bunun temelinde Medya Geliştirme Devlet Ajansı kurulmuştur. Kurum tam olarak bir yıl önce (yani 2021 yılında), Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın fermanı uyarınca basın temelinin atan "Akıncı" gazetesinin yayın tarihi 22 Temmuz ulusal basın günü olarak ilan edilmiştir.

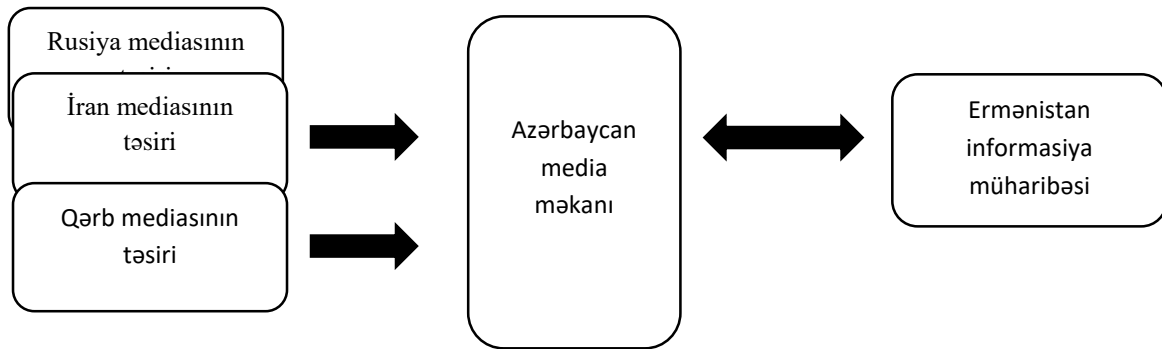
Azerbaycan'ın jeopolitik ve stratejik coğrafi konumu, ülkeyi dünya üzerinde söz sahibi olan diğer ülkelerin ilgi odağı haline getirmiştir. Geçmişte baktığımızda bu bölge için verilen mücadelelere açıkça şahit olacağız. Elbette geçtiğimiz yüzyıllarda bu mücadeleler askeri nitelikteydi ancak zamanla günümüzde bu mücadeleler medeni bir şekilde devam etmektedir. Kelime dağarcığımızı yeni giren "bilgi savaşı" kavramı sivil mücadelenin temelini oluşturmaktadır.

Söz konusu soruna ilişkin yapılan araştırmalara dayanarak aslında bilgi savaşının Sovyet döneminde de uygulandığı tespit edilmiştir. Hem Stalin hem de Hitler, İkinci Dünya Savaşı sırasında toplumun düşünceleri üzerindeki etkisinin ve bu etki aracılığıyla zihinlerin kontrol edilmesinin hayati önem taşıdığını fark ettiler. Bu savaşın ardından ABD ile SSCB arasında bilgi savaşı da devam etmiştir. "Soğuk savaş" kavramının bir diğer adı da bilgi savaşıydı.

Şu anda birçok ülke Azerbaycan'a karşı bilgi savaşı yürütmektedir. Bu yönde en faal ülke ise Ermenistan'dır. Dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri, internetteki birçok site ve bilgi tabanında Azerbaycan hakkında yanlış bilgilerin yayılması, hatta tarihi veya siyasi konularda birçok dezenformasyon ve manipülasyon vakasının ortaya çıkmasıdır. Örnek olarak "Google Earth"ün Azerbaycan topraklarını doğru göstermediğini söyleyebiliriz. Genel olarak Google son dönemde Azerbaycan'a karşı yeni bir takım çarpıtmalar yaparak Azerbaycan topraklarını Ermenistan toprakları olarak gösteriyor. Aynı vakaları Vikipedi bilim kütüphanesinde de görmek mümkündür.

Bu ortamda Azerbaycan'la ilgili gerçeklerin saptırılması, ve yanlış bilgilerle manipülasyonlar yaratılarak pek çok örnek vermek mümkündür. Azerbaycan'ın gelenekleri, tarihi şahsiyetleri ve ulusal çıkarları hakkında doğru bilgiler dahi burada yeterince yayınlanmamaktadır. Vikipedi ansiklopedisi, başta Karabağ olmak üzere Azerbaycan hakkında yanlış ve abartılı bilgiler yazarak dezenformasyon yaymaya devam etmektedir.

Şekil 2. Azerbaycan'ın medya ve bilgi tabanı üzerindeki dış etkiler

Azerbaycan halkı yüzyıllardır süren haklı mücadelesinde her zaman bilgilendirme hususunda manipülasyon vakalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Yıllardır yürütülen halkımıza yönelik haksız soykırım politikası, XX. yüzyılın 80'li yıllarının ikinci yarısından itibaren yeni bir aşamaya girmiştir. Ermeniler, "İmar" adı altında gerçekleşen değişiklikleri kendilerince kullanmaya çalışmış, yakın ve uzaktaki destekçilerinin de yardımıyla bunu bir ölçüde başarabilmişlerdir. Sovyet döneminde "şeffaflık ve demokrasi" adı altında Türkiye ve Azerbaycan'a karşı geniş çaplı karalama propagandası, ve bu

kampanyaları teşvik eden Ermeni milliyetçileri, "Büyük Ermenistan" fikrini hayata geçirmek için mümkün olan ve olmayan her yolu kullanmaya başlamışlardır.

Ermeniler modern medyayı kullanarak Azerbaycan'a karşı provokasyona devam ettiler. Bunlardan biri ve en önemlisi bloglardır. Avrupa'da, Amerika'da ve Rusya'da kitle iletişim araçlarında yer alan bloglar birbirleriyle kavga ederek hem izleyiciyi hem de bilgilendirme alanının reklamlarını paylaşıyorlar. Ermeniler, bilgi savaşında en ağır darbeyi Azerbaycan'a ait coğrafi ve tarihi isim alanlarını kendilerine göre değiştirerek bulunmuşlardır. 1993 yılından bu yana Azerbaycan, coğrafi adları içeren çok sayıda alan adı edinmiştir (Jafarov, 211:3)

Ermeniler, Azerbaycan'a yönelik manipülasyonda çeşitli kurumlara ait bilgilendirme yöntemlerini yaygın olarak kullandılar. Buna örnek olarak 15 Ocak 2015'te "Ermeni soykırımı" adı altında Azerbaycan'a yönelik provokasyonu amaçlayan 20 Ocak olayı sırasında çekilen fotoğrafların katliam olduğu iddiasıyla bilgi paylaşan "Alistigame" gazetesini gösterebiliriz. Hatta bu fotoğraf Kahire komitesinin Facebook sosyal ağına da eklenmiş ,söz konusu fotoğrafın AzerTac foto muhabiri Ogtay Mammadov tarafından 20 Ocak 1990'da çekildiğini açıklığa kavuşturmak gerekir. 1918 Şmah ve Guba katliamları ile 1992 Hocalı katliamının fotoğrafları "Ermeni soykırımının" kalıntıları olarak herkese sergilenmiştir.

İran, Ermenistan dışında Azerbaycan aleyhine provokatif bilgiler yayan ülkelerden biridir. Bugün dünyada mevcut olan temel bilgi medyası ve internet araçlarının kullanımında ileri düzeyde olan İran ne yazık ki Azerbaycan ile ilgili bilgilendirme alanında belli bir ağına sahiptir.

İran'ın Azerbaycan'daki internet alanı üzerindeki etkisi iki gruba ayrılabilir ve sırasıyla;

- 1) Azerbaycan'daki faaliyetlerini bu ülkenin propagandası şeklinde düzenleyen ve İran ile doğrudan ilişkileri olan bir internet ağı aracılığıyla;
- 2) İran'ın Azerbaycan'daki bağımsız veya devlete bağlı medyaya sağladığı bilgilere dayanarak medyayı etkileme mekanizması.

Azerbaycan'a yönelik manipülasyonda aktif olarak kullanılan araçlar listesine İran'ın "Sahar" TV kanalını da ekleyebiliriz. Bu TV kanalına "İran zehiri" adı verilmiştir. İran'ı her zaman tetikte tutan Güney Azerbaycan konusu bu ülkenin kitle iletişim araçlarında da sürekli işlenmiştir.

İran'ın Azerbaycan internet alanı üzerindeki etkisi sadece psikolojik değildi, aynı zamanda İranlı hackerlar internet medyamıza ve hatta devlet kurumlarının resmi sayfalarına da saldırıda bulunmuşlardır. İran'ın temel yıkıcı bilgi alanlarını dini ve sosyo-politik olmak üzere iki grupta toplamak yerinde olacaktır.

Sırasıyla;

a) Dini konumu bilgi yoluyla manipüle etmeye çalışan kanallara: "Birlik Azerbaycan" Bilgi Ajansı, "İslami İlahiyat Merkezi-Şii Müslümanların Dini Teşkilatı", "İsra" İnternet Portalı, "İslam Hakiketi" gazetesi, "Hak Yolu Halk Birliği" ", "Duvar Saflığı" Davat Halk Birliği", "Hüseyniyye", "Parlayan Güneş"

b) Sosyo-politik konumdaki bilgi yoluyla bilgiyi manipüle etmeye çalışan kanallara: "Salam" Bilgi Ajansı, İcheri Şahr "Juma Mescidi" Topluluğu ve medya kanalları, "Fakhaber" Bilgi ve Analitik Merkezi, "Salam" gazetesi ve bilgi portalı , "Yeni Şark Araştırma Merkezi", "Karvan" aylık dini ve sosyal dergi, "Arran Haber", "Ahli Beit Bilgi Ajansı" ve diğerleri.

Yalnız bilgilendirmenin insanların zihnine nüfuz etmesinin önlenmesi için önemli şartlardan birisi de ülkenin, vatandaşların birliğinin korunması amacıyla güvenlik kurumunun kurulmasıdır. Bu açıdan bakıldığında Azerbaycan'da sosyal bilgilerle ilgili yekpare bir sistemin düzenlenmesi de önemli bir husustur. Aynı zamanda kitle iletişim araçlarında yer alan materyallere halkımızın ahlaki normlarının doğru şekilde yansıtılması da gerekmektedir.

Günümüzde sürekli gelişmelere açık olan Azerbaycan'da Avrupalılaşıma eğilimleri hissedilmektedir. Olumlu yönleri ne kadar çok olsa da olumsuz yönleri de mevcuttur. Televizyon aracılığıyla halka aktarılan film ve müziklerin etkisiyle gelişen genç kuşak, giderek geleneksel değerlerden ve sanatsal yönelimlerden uzaklaşmaktadır. Milli düşünce ve zihniyete uygun olmayan bu faktörler, özellikle gençlerin zihinlerini daha çabuk etkilemektedir. Bütün bunlar genç ve yaşlı nesiller arasında farklı düşüncelerin oluşmasına, bu da yanlış anlamalara ve nesiller arası anlaşmazlıklara yol açmaktadır.

Bahsettiğimiz gibi kitle iletişim araçlarının manipülasyon olanakları çok geniştir. Kamuoyunun ve kamu bilincinin manipüle edilmesi modern zamanların en zor ve acı verici süreçlerinden biridir. Bu

süreç doğru yürütülmezse ve gelişimi devam ederse toplumunsal bozulmaya neden olacaktır. Aslında kamuoyunu kasıtlı olarak etkilemek manipülasyondan biraz farklıdır. Kitle iletişim araçları, “parasosyal” özelliğini ön plana çıkararak kamuoyu ve bilinç oluşumu sürecini aktif olarak etkilemektedir. Bu özelliğin anlamını televizyonun veya diğer medya araçların insanlarda yanılsama yaratma yeteneği olarak yorumlayabiliriz. Ancak olayların sansasyonellik, stereotipler ve mitler kullanılarak sosyalleştirilmesi manipülasyon türlerinden biridir. Bunun sonucunda toplumumuzda zihniyetimize hiç uymayan ruhsal şoklar, depresyon vakaları, intiharlar, cinayetler, saldırganlık vakaları vb. yaşanmaktadır. Bu tür olayların sayısı ise günden güne sürekli artış göstermektedir.

Şu anda Azerbaycan'da toplumun yaşam kalitesi yükselme eğilimindedir, ve bu aşamanın en önemli faktörlerinden birisi ise, toplumda sosyal sorumluluğun oluşmasıdır. Devlet vatandaşlarına daha doğru ve gerçekçi bilgiler sunmaya çalışmalı ve halkı kendilerini etkileyebilecek yanlış bilgilerden korumalıdır. Ülkedeki yabancı misyonerlerin sayısının artması temel sorunlardan biridir. Bu gibi durumlar gençlerin düşünce yapısını etkileyerek onları geleneklerinden ve dünya görüşlerinden uzaklaştırarak yabancı düşüncelerin kurbanı haline getirmektedir. Azerbaycan'da yanıltıcı ve zararlı bilgiler içeren 18 milyon web sitesine erişim tüm ortaokullarda kısıtlanmıştır. Genel olarak dünyanın tüm ülkelerinde çocukların güvenli internet erişiminin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin Avustralya bu sistemin oluşturulması için 126 milyon dolar ayırmış, bu sisteme yeni başlayan Rusya'da 500 milyon fon tahsis edilmiştir ("Галерея", 2000; 176).

Azerbaycan'a yönelik manipülatif etkilerden biri de Batı'ya aittir. Aslında ABD medyası da dahil olmak üzere Batı medyasında Azerbaycan hakkında düzenli olarak ön yargılı yazıların yayınlanması ve bu yazıların ülke medyasına sızdırılması olağan hale gelmiştir. Bu yaklaşımları sadece Azerbaycan'ın ortak sorunu olan Dağlık Karabağ konusunda değil, diğer alanlarda da görüyoruz.

Yeni Musavat" gazetesinin 14 Kasım 2011 tarihli sayısında yer alan "Batı medyasında Karabağ'a ilişkin bilgi savaşı" başlıklı yazıda, Avrupa'nın önde gelen iki basın kuruluşu olan "The Economist" ve "Le Monde" gazeteleri Karabağ hakkında çarpıtıcı ve asılsız yazılara yer vermiştir. (<https://musavat.com/news/kivdf-layiheleri/qerb-mediasinda-garabaga-dair->)

Rusya-Azerbaycan ilişkilerinin uzun bir geçmişi vardır. Bu ilişkiler sadece sınır komşuluğu ile bitmiyor. Azerbaycan uzun süredir bu ülkenin yönetimi altında kalmış ve şüphesiz bu tarihi ilişkilerin arka planında bu etki şu veya bu şekilde bugün de mevcuttur ve Azerbaycan'ın bağımsız dış politikasıyla ilgili belirli anlarda kendini göstermektedir. Propaganda yöntemlerine göre Rus basını ayrı işlevlerin taşıyıcısıdır, bunu yıllardır gözlemliyoruz (<https://oxu.az/politics/586813>).

Ülkemizin medya alanını etkileyen yönlerden Rus kitle iletişim araçlarını gruplandırdığımızda, her şeyden önce Karabağ ihtilafına yönelik tutumun belirsiz olduğunu ve çoğu zaman devletimizin ve ulusal çıkarlarımızın aleyhine, objektif olmayacak şekilde ele alındığını belirtebiliriz. Rus medyası ülkemizde yaşayan çeşitli etnik azınlıklarla ilgili olarak kimi zaman tarafsız bir tutum sergilemekte, ve genellikle onların "hak savunucusu" gibi davranmaktadır. En acı konulardan birisi de işçi göçmenleriyle ilgilidir. Rusya'da çok sayıda Azerbaycanlı göçmenin bulunduğunu ve bu konunun Rus medyası aracılığıyla Azerbaycan'a düzenli olarak "hatırlatıldığını", böylece Rusya'nın etkisiyle gerçeklerin çarpıtıldığını ve toplumumuza manipülatif bir şekilde bilgi sunulduğunu görüyoruz.

3. Manipülasyon vakalarının önlenmesi alanında alınacak tedbirler

Azerbaycan devleti bilişim alanında ulusal güvenliğinin sağlanmasına yönelik tedbirler almaktadır. Bu bağlamda resmi devlet belgesi olan Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Güvenlik Konsepti 23 Mayıs 2007 tarihinde onaylanmıştır. Bu belgede aşağıdaki öğeler yer almaktadır.

- Azerbaycan Cumhuriyeti'nde bilgi ve bilgi kaynaklarının korunması alanında ulusal sistemin oluşturulması ve güçlendirilmesi;
- Devlet organları ve yetkilileri tarafından karar alma süreçlerinde bilgi sağlanması amacıyla objektif ve önleyici bilgilerin toplanması;
- Bilgi altyapısının geliştirilmesi;
- Bilgi güvenliğinin ve özgürlüğünün sağlanması"

Kanunun 7.9 maddesi bilişim alanındaki ana tehditleri tanımlamaktadır.

Bilgi alanındaki ana tehditler şunlardır,

- Bilgi teknolojileri alanındaki gerilik ve dünya bilgi alanına girmenin önündeki engellerin varlığı;
- Bilgi edinme özgürlüğüne yönelik komplolar;
- Diğer ülkelerin bilgi saldırganlığı, uluslararası dünyada Azerbaycan gerçeklerinin çarpıtılması;

- Bilgi sistemine ve kaynaklara hakaret".

Bilginin insanların zihnine nüfuz etmesinin önlenmesi için önemli şartlardan biri de ülkenin, vatandaşların ve kişiliğin güvenlik kurumunun kurulmasıdır. Bu açıdan bakıldığında Azerbaycan'da sosyal bilgilerle ilgili yekpare bir sistemin düzenlenmesi de önemlidir. Aynı zamanda kitle iletişim araçlarında yer alan materyallere halkımızın ahlaki normlarının doğru şekilde yansıtılması gerekmektedir.

Böylece Azerbaycan bilgi savaşına maruz kalmakta olup. Medyamız da her geçen gün yabancı bilgi kaynaklarının manipülatif etkisine biraz daha fazla maruz kalmaktadır. Aynı zamanda Azerbaycan'a yönelik propaganda amaçlı bilgi sürecinin önlenmesi konusu da bugün ülkemizin en acil sorunlarından birisidir.

Genel olarak ulaştığımız sonuçlardan biri manipülatif etkilerin azaltılması ve bilgi güvenliğinin sağlanması amacıyla ülkemizde eğitim çalışmalarının düzenlenmesinin çok önemli olduğu düşüncesidir. Bu dönemde internet ve medya bilincinin toplumumuza ait olması gerekiyorsa, bilgi ve bilgi okuryazarlığın da gazeteciler için çok önemlidir. Bu manipülasyon veya dezenformasyon yayma sorununun önüne geçmek için gazetecilere yönelik çeşitli seminerler ve eğitim etkinlikleri gerçekleştirilmelidir. Medya çalışanlarına ve bilgi güvenliğine, hatta savaşa dair bilgilendirme kursları düzenlenmelidir. Bu manipülatif bilgileri yayan insanlar yaptıkları bu dezenformasyon bilgilerle kendilerinin de yeterli bilgiye sahip olmadıklarının bir kanıtıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

RƏHİMOĞLU, A.(1999) Siyasi təbliğatin əsasları. Bakı.

RƏHİMLİ, M. Q.(2002) Kütləvi İnformasiya Vasitələri Demokratikləşmə prosesində, Bakı.

Çeviri Kitaplar

QOLENKOVA,Z., AKULİÇ M.,KUZNETSOV,V.(2007). Ümumi sosiologiya, (Çev.)RÜSTƏMOV, İ., Diplomat kitab evi, Bakı

Yazar Adı Olmayan Kitaplar

Законы и практика СМИ одинацатых демократиях мира (сравнительный анализ). Европа, Америка и Австралия, (2000), изд.-во "Галерия", Москва

Dergiler

КРЕТОВ, Б.И. (2000). Средства массовой коммуникации – элементов политической системы общества // Соц-гуманитарные знания. 2000: (1),115.

Gazeteler

CAFAROV, A. (2011) "Azərbaycanda iKT-nin inkişafı", Zaman, 24 noyabr.

Tezler

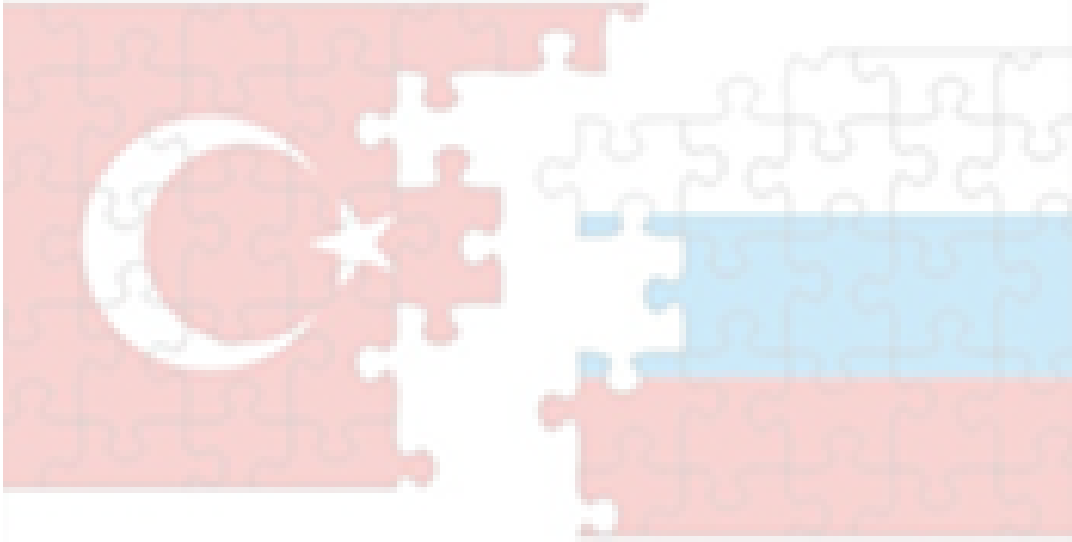
Əliquliyev,R. MahmudovR. (2013) İqtisadi təhlükəsizliklə informasiya təhlükəsizliyinin qarşılıqlı əlaqəsi / Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş "İnformasiya təhlükəsizliyi problemləri üzrə I respublika elmi-praktiki konfrans

Internet Bazlı Kaynaklar

<https://musavat.com/news/kivdf-layiheleri/qerb-mediasinda-qarabaga-dair->

<https://oxu.az/politics/586813>.

Makale id= 4

Sözlü Sunum

| 52

ORCID ID:

Azerbaycan'da Sosyal Refah Devleti Modeli

Doç.Dr. Sevil Ismayilova¹ , Araştırmacı Sevda Qilicova²

¹BakBakü Devlet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

²Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi

*Corresponding author: Sevda Qilicova

Özet: XX yüzyılın en ciddi toplumsal olaylarından biri Refah devleti ve Refah devleti fikrinin hayata geçirilmesidir. "Refah devletinin" temellerini incelemek, tarihsel ve teorik özünü araştırmak modern zamanlarda gereklidir. Konunun önemi, çoğu ülkede insanların yaşam standardının mevcut durumunun ciddi bir yeniden düşünme ve yeniden örgütlenmeyi gerektirmesi gerçeğinde yatmaktadır; çünkü kişi, tüm dünyayı olması gereken ilerleme ve refaha doğru hareket ettiren bir güçtür, sosyal ve ekonomik sistemin merkezidir. Günümüzde dünyanın gelişmiş ülkelerinin anayasaları, vatandaşlarının eşitliğini, milli servetin adil dağılımını ve toplumda dayanışmanın sağlanmasını amaçlayan devlet anlayışını yansıtmaktadır. Bu ülkelerden biri de Azerbaycan Cumhuriyeti'dir. Sonuç olarak devletimizin faaliyetlerinin temelini sosyal siyaset oluşturmuş ve yasama sistemi buna göre geliştirilmiştir. Ülkede gerçekleştirilen reformlarla birçok gelişmiş refah devletinin deneyimi incelenerek Azerbaycan toplumuna entegre edildi ve oluşturulan yeni sosyal siyaset, uluslararası ve bölgesel iş birliğiyle birlikte uygulanmaya başlandı. Araştırma sırasında belgelerin incelenmesi, içerik analizi (content) ve karşılaştırmalı yaklaşım yöntemlerinden de yararlanılmıştır. Azerbaycan'da refah devletinin kurulmasına ilişkin uygulanan mekanizmaların belirlenmesi ve gelecekte ortaya çıkabilecek sorunların önlenmesi amacıyla önleyici tedbirlerin hazırlanmasına ilişkin konular incelenmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Refah Devleti, Azerbaycan Toplumunu, Vatandaşlar, Sosyal Devlet.

Social Welfare State Model in Azerbaijan

Abstract: One of the most serious social events of the XX century is the Welfare State and the implementation of the Welfare State idea. It is necessary in modern times to study the foundations of the "welfare state", to investigate its historical and theoretical essence. The importance of the issue lies in the fact that the current state of people's living standards in most countries requires serious rethinking and reorganization; because the person is the power that moves the whole world towards the progress and prosperity it should be, the center of the social and economic system. Today, the constitutions of the developed countries of the world reflect the understanding of the state that aims to ensure equality of citizens, fair distribution of national wealth and solidarity in society. One of these countries is the Republic of Azerbaijan. As a result, social policy formed the basis of our state's activities and the legislative system was developed accordingly. With the reforms carried out in the country, the experience of many developed welfare states was examined and integrated into the Azerbaijani society, and the new social policy created began to be implemented together with international and regional cooperation. During the research, document analysis, content analysis and comparative approach methods were also used. Issues regarding the determination of the mechanisms implemented for the establishment of the welfare state in Azerbaijan and the preparation of preventive measures in order to prevent problems that may arise in the future were examined and suggestions were made.

Key words: Welfare state, Azerbaijani society, citizens, social state.

Ключевые слова: общество благосостояния, граждане, социальное государство, общество Азербайджана.

Актуальность: Одним из серьезных социальных событий XX века является реализация идеи социального государства и государства всеобщего благосостояния. Государство всеобщего благосостояния или благоденствия — концепция политического строя, при которой государство играет ключевую роль в защите и развитии экономического и социального благополучия его граждан. Концепция всеобщего благосостояния основана на принципах равенства возможностей, справедливого распределения доходов и богатства, и общественной ответственности за тех, кто не может обеспечить себе минимальные условия достойного качества и уровня жизни, то есть благоденствия. В результате широкого распространения этой концепции многие государства начали предпринимать первые шаги к тому, чтобы стать государством всеобщего благосостояния и создавать свои собственные модели государства всеобщего благосостояния, учитывающие запросы и потребности своих граждан. Для этого, прежде всего, важно провести исследование общества, выявить его проблемы, потребности и на основе имеющихся материалов подготовить наиболее подходящую модель. С этой целью в современную эпоху государство и личность реализуют социальную политику, направленную на совместное преодоление проблем.

В последние десятилетия в конституциях большинства развитых стран мира стала отражаться идея государства, которое призвано обеспечивать равенство своих граждан, справедливое распределение национального богатства и обеспечение солидарности. Одной из таких стран является и Азербайджанская Республика. В результате социальная политика стала основой деятельности нашего государства, и соответственно была усовершенствована в целом и законодательная система. Благодаря проведенным в стране реформам был изучен и интегрирован в азербайджанское общество опыт общества всеобщего благосостояния многих развитых государств, а сформированная новая социальная политика начала реализовываться совместно с международным и региональным сотрудничеством.

Основным аспектом, определяющим актуальность темы исследования, является тот факт, что институты самоорганизации граждан стали объектом возрастающего интереса. В современное время ученые и политики пытаются определить роль институтов самоорганизации в формировании и реализации социальной политики. В кризисной ситуации в центре внимания научного сообщества становятся модели социального государства и общественные организации. Создание более совершенной модели благосостояния, включая институты третьего сектора, стало актуальной проблемой в наше время.

Методы исследования: В ходе исследования использовались общенаучные методы, метод изучения документов, контент-анализа. Из специальных методов, используемых в работе, следует назвать сравнительный анализ.

Теоретические концепции государства всеобщего благосостояния

Человек всегда мечтал о счастливой, благополучной жизни. Он ищет стабильную основу общественных отношений и пытается договориться о правилах сосуществования. Подтверждения этому мы можем найти в древнейших источниках. Первые описания справедливой общественной жизни мы находим в знаменитых произведениях древнегреческих мыслителей. Классические идеи Аристотеля и Платона о наилучшем варианте общественного устройства, оптимальном социальном порядке предопределили направление развития западной социально-философской мысли. У Аристотеля впервые звучит мысль об идеальном способе распределения общественного блага, когда им обладает в необходимой и достаточной мере большая часть населения, представляющая собой средний класс. Платон, разрабатывая концепцию «справедливого государства», наиболее благоприятным вариантом считал распределение социальных статусов, а вместе с ними и получаемых благ в соответствии с призванием человека. Особое внимание ученые Античности уделяли нравственно-этической составляющей социального благополучия, полагая, что его достижение невозможно без определенных качеств личности, таких как альтруизм, честность, духовность. Социальная наука эпохи Возрождения и затем Нового времени вновь поставила вопрос о максимально эффективном и оптимальном способе устройства общественного порядка в духе утопий («Город

солнца» Т. Кампанеллы, модель идеального общества Томаса Мора. «Утопия» Мора, предполагала устранение частной собственности, равный доступ к благам и равное распределение) или размышлений о реальном положении дел в государстве и роли правителя в социальном благополучии граждан («Государство» Н. Макиавелли). Дальнейшее развитие идей социального благополучия как наилучшего варианта развития общества связано с именами великих философов И. Бенгтама, Т. Гоббса, И. Канта, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спинозы. С определенной долей условности можно сказать, что И. Бенгтам сформулировал первое определение социального благополучия как «возможно большее счастье возможно большего числа людей». И хотя непосредственно термин «социальное благополучие» не используется в этот период, суть философских и социально политических исследований так или иначе связана с поиском такой организации жизни общества, которая была бы справедливой, отражала потребности и чаяния большинства людей, а значит и обеспечивала социальное благополучие.

Дальнейшее развитие идей социального благополучия связано с экономической наукой. Понимая благополучие в узком смысле, как обеспеченность материальными благами, экономисты начиная с А. Смита рассуждали о наилучших способах организации экономической жизни общества и о роли государства в ее регулировании. Можно сказать, что в экономике социальное благополучие приравнивается к материальному благосостоянию. В самом общем приближении в истории экономических учений можно выделить два противоположных подхода к обеспечению социального благополучия граждан. Первый подход представлен классической школой политической экономии (А. Смит, Д. Рикардо, Т. Мальтус). Ученые этого направления полагали, что достижение общего благополучия возможно через достижение благополучия отдельного взятого индивида, преследующего свои эгоистические цели в свободной конкуренции на рынке, основанном на разделении труда. В случае если все люди стремятся к частному благополучию и действуют в целях собственного обогащения, и общество в целом процветает. Второе направление экономических воззрений на социальное благополучие связано с социалистической традицией (К. Маркс), которая отрицает возможность достижения всеобщего социального благополучия в условиях экономического неравенства, порождаемого эгоистическими действиями отдельных индивидов на нерегулируемом рынке. Социальное благополучие общества возможно только на основе общественного владения собственностью и регулирования экономики в интересах всего общества. (Власова А.А., Дворникова Е. В. Кошелева А.В. 2017:5)

В конце XIX века немецкий ученый Лоренц фон Штейн ввел в научный оборот категорию «социальное государство». По мнению ученого, социальная сущность государства заключается в восстановлении равенства и свободы, поднятии низших, обездоленных классов до уровня богатых и сильных. При этом социальное государство должно не только охранять господствующие сословия, но сознательно служить интересам народа. Понимание Л. Штейном социального государства сводится к следующим исходным идеям: поддержка абсолютного равенства прав различных общественных классов, содействие экономическому и общественному прогрессу всех своих граждан. (Ляшенко В.В. с. 140)

Значительный вклад в раскрытие сущности социального благополучия внесли теории Дж. Кейнса и неокейнсианцев, идеи социально ориентированной экономики (В. Ойкен, Ф. фон Хайек и др.) и социального рыночного хозяйства (А. Мюллер-Армак), концепция утилитаризма А. Пигу, сформулированный В. Парето принцип максимально эффективного размещения ресурсов в обществе. В 1936 году была опубликована работа Кейнса – «Общая теория занятости, процента и денег». В своей книге автор описывает собственную теорию, благодаря которой можно получить неплохой рост производства, добиваясь полной занятости, а также устраняя кризисные явления. Именно необходимость полного контроля над каждой областью деятельности в государстве, для достижения вышеупомянутых целей, Д. Кейнс считает важным звеном в своей теории: «Хотя она и указывает на жизненную необходимость создания централизованного контроля в вопросах, которые ныне в основном предоставлены частной инициативе, многие обширные сферы деятельности остаются незатронутыми» (Кейнс Д., 1936:141). Его мысль реализовалась в концепции «Государство всеобщего благоденствия», которая ориентирована на

полную занятость населения, а также имеет большие социальные расходы, для достижения благосостояния людей. Экономическая наука конца XX — начала XXI в. значительно расширила трактовку социального благополучия и чётче очертила круг проблем. Помимо материального благосостояния в социальное благополучие учеными были включены и такие характеристики жизни общества, как здоровье населения, образование, безопасность, свобода, субъективное ощущение благополучия и т. д.

Расцвет концепции государства всеобщего благосостояния приходится на середину XX в. «Основой государства благосостояния, – отмечают Ф. Кастлз и К. Пирсон, – было социальное управление, преследующее цель уменьшить уровень нищеты и улучшить качество социальных услуг. Однако эти усилия долго не достигали поставленной цели, учитывая, что потребности в решении социальных проблем были весьма ощутимыми». Ст. Миллер утверждает, что государство всеобщего благосостояния является феноменом, характерным для современной индустриальной эпохи, поскольку до XX и тем более до XIX в. на национальном или местном уровнях не существовало таких механизмов, которые были необходимы для поддержания налогообложения и предоставления услуг, характерных для государства всеобщего благосостояния. Г. Виленский и Ч. Либо рассматривают политику благосостояния как вынужденный ответ государства на проблемы индустриального общества. Дж. Римлингер считает, что развитие благосостояния меняется в зависимости от национальных схем индустриализации. Классики социал-демократического подхода – Э. Бриггс, Т. Маршалл и Р. Титмасс – утверждали, что от существования государства всеобщего благосостояния выигрывают все слои общества, поскольку такое государство помогает добиться экономической эффективности и социальной справедливости. Т. Х. Маршалл также обращает внимание на роль гражданских, политических и социальных вызовов в сложном процессе формирования социальной политики государства. Один из основоположников теории государства всеобщего благосостояния – Фридрих фон Хайек предлагает следующую трактовку данного понятия: «в отличие от социализма государство всеобщего благосостояния не имеет точного определения. Обычно эта фраза используется, чтобы описать государство, обеспокоенное различного рода проблемами его граждан, причем не только в области поддержания закона и порядка (хотя такой позиции придерживаются некоторые теоретики). Во всех современных государствах существуют специальные фонды для неимущих, инвалидов, которые занимаются вопросами здоровья и образования. Нет причины, которая бы препятствовала расширению объема такой деятельности, способствующей повышению общего уровня благосостояния. Существует большое количество общественных проблем, которые нужно решать коллективными усилиями без ограничения личной свободы» (Сидорина Т. Ю. 2013:44) В 1990 году вышла работа Г. Эспинга-Андерсена «Три мира капитализма благосостояния». В основе разных стран, согласно теории Эспинга-Андерсена, построение социальной политики лежит на внутренних принципах данной страны, которые определяют уровень государственного вмешательства, способа распределения благ и т.д. Учёный выделяет три основных типа государства благосостояния: либеральный (американский), социал-демократический и консервативно-корпоративистский. Наконец, еще одна интересная и достаточно популярная концепция государства всеобщего благосостояния была разработана шведским экономистом Г. Мюрдалем в конце 1960 году. В своей работе «За пределами государства всеобщего благоденствия: экономическое планирование и его международные последствия» шведский экономист перечисляет несколько причин и факторов, способствующих формированию так называемого «социального государства». Он утверждает, что в странах Западной Европы всеобщее благоденствие уже достигнуто. Мюрдель выявил основные признаки государств всеобщего благоденствия: наличие смешанной экономики, сочетание рыночных отношений с государственным планированием, демократизация политической жизни и переход к децентрализации государства и передачи части его функций органам местного самоуправления и различным добровольным объединениям граждан, удовлетворение интересов всех слоев общества и их участие в распределении социальных благ. (Сидорина Т. Ю. 2006:55)

Таким образом, анализ различных теорий благосостояния позволяет сделать вывод о том, что на сегодняшний день «благосостояние» это междисциплинарная категория, отражающая синтез

концепций. Человечество из века в век переносило мечту о справедливом обществе, счастливой и благополучной жизни. Подходы и представления менялись, менялись и приоритеты, но общий принцип справедливости присутствовал неизбежно и составлял основу вновь возникающих концепций.

Азербайджан как модель социального государства

К основным целям каждого государства, в том числе и Азербайджана, относятся обеспечение социальной защиты населения, справедливое распределение материальных благ среди населения, выведение социальной сферы на первый план во внутренней политике, постоянное повышение уровня социального благосостояния граждан. Целью многих развитых или развивающихся стран является построение государства социального благосостояния, которое считается высшим уровнем социального обеспечения. Поэтому они включили эти положения в свои конституции и законы в соответствии с требованиями государства социального благосостояния.

Общенациональный лидер Гейдар Алиев, основатель Азербайджанской Республики, включил в число ближайших целей государства достижение высочайшего уровня социального благосостояния населения, превращение из развивающейся страны в развитую страну. Определяя основные стратегические цели Азербайджана, который обрел независимость в 1991 году, Гейдар Алиев сказал: «Азербайджанская Республика следует своему стратегическому пути в государственном строительстве и решении социально-экономических проблем. И этот путь состоит в том, чтобы изо дня в день развивать демократические принципы, распространять в Азербайджане все демократические достижения мира и извлекать из них пользу». (Алиев Г.А. 1998:55). Хотя в Конституции, принятой в результате всенародного голосования 1995 года, нет прямого положения о том, что одной из основных целей Азербайджанской Республики является создание социального государства, положение о создании государства всеобщего благосостояния нашло свое отражение в дополнениях и изменениях, внесенных в Конституцию в 2002 году. В Конституции АР одной из главных задач азербайджанского государства является улучшение социальной защиты граждан и организация их экономической свободы: «Высшая цель государства – обеспечение прав и свобод человека и гражданина, достойного уровня жизни для граждан Азербайджанской Республики». Статья 16, пункт 1 Конституции гласит: «Азербайджанское государство заботится о повышении благосостояния народа и каждого гражданина, его социальной защите и достойном уровне жизни». (Конституция Азербайджанской Республики).

Господин Президент Ильхам Алиев поставил этот вопрос на центральное место в государственной политике нашей республики в целях обеспечения внимания и заботы о гражданах Азербайджана. С этой целью Указом Президента от 29 декабря 2012 года была подготовлена Концепция развития «Азербайджан 2020: Видение будущего». Данная концепция предусматривает решение следующих задач:

1. На пути к высоко конкурентной экономике:
  - 1.1. Формирование экономической модели, основанной на эффективном государственном управлении и зрелых рыночных отношениях;
  - 1.2. Развитие структуры экономики, развитие нефтегазового сектора;
  - 1.3. Поддержка научного потенциала и инновационной деятельности.
2. Расширение транспортной, транзитной и логистической инфраструктуры.
3. Развитие информационно-коммуникационных технологий и обеспечение перехода к информационному обществу.
4. Развитие человеческого капитала и создание эффективной системы социальной защиты.
  - 4.1. Укрепление системы социальной защиты;

- 4.2. Обеспечение гендерной оценки и развития семьи
- 4.3. Развитие потенциала молодежи и спорта.
5. Развитие законодательства и укрепление институционального потенциала.
6. Развитие гражданского общества.
7. Защита и улучшение управления культурным наследием.
8. Охрана окружающей среды и экологические проблемы. (Указ Президента АР).

Важнейшими особенностями модели социального государственного устройства Азербайджана являются:

1. Быстрые темпы социально-экономического развития. За 2003-2015 годы Азербайджан прошел путь развития, которого еще не достигла ни одна страна мира. Неслучайно международные эксперты называют упомянутый выше период «золотым десятилетием» Азербайджана. За вышеупомянутые годы государственный бюджет Азербайджана увеличился с 1,5 миллиарда долларов до 25 миллиардов долларов, при этом валютные резервы увеличились в 28 раз до 46 миллиардов долларов. Хотя негативные результаты, связанные с возникновением мирового финансово-экономического кризиса и резким падением цен на нефть в последние годы, замедлили темпы развития, стратегия социальной защиты нашего государства не изменилась. Подтверждением того, что мы сказали, является тот факт, что более 30 процентов средств госбюджета 2017 года потрачено на социальную сферу.

2. Комплексное развитие регионов: Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев справедливо заявляет, что развитие нашей страны должно быть устойчивым, комплексным и осуществляться во всех областях и регионах. С этой целью с 2004 года каждые 5 лет принимаются «Программы социально-экономического развития регионов», успешно реализовано 3 таких проекта, четвертый проект был запланирован на 2019-2023 годы. В результате реализуемой целенаправленной социальной политики социально-культурная инфраструктура в столице нашей республики находится на одном уровне с регионами.

3. Развитие не нефтяного сектора. Многие оппозиционные политики и эксперты предсказывали, что экономика страны станет зависимой от нефти, когда международные нефтяные соглашения вступят в силу и начнут приносить доходы, и это приведет к голландскому синдрому. Последние десять лет развития показали, что стратегия социально-экономического развития Азербайджана, дальновидно определенная общенациональным лидером Гейдаром Алиевым, всегда отдавала приоритет всестороннему экономическому росту и сбалансированной экономической политике. Тактика экономической политики Президента Ильхама Алиева, направленная на преодоление трудностей новой эпохи, привлекает внимание к развитию экономики страны на многогранных принципах. Более половины Валового внутреннего продукта страны приходится на этот сектор в результате направления части доходов, полученных в результате успешной деятельности в нефтяном секторе, на развитие не нефтяного сектора, и, несмотря на это, темпы роста не нефтяного сектора значительно выше его. Сельское хозяйство, перерабатывающая промышленность, туризм, транспорт, секторы информатики и технологий становятся все более прибыльными сферами. Под брендом «Сделано в Азербайджане» на зарубежных рынках можно приобрести десятки товаров. Одной из его важных особенностей является то, что большинство новых рабочих мест, созданных в последние годы, относятся к не нефтяному сектору и расположены в регионах. Было создано больше рабочих мест и обеспечена занятость в секторах туризма, продуктов питания и напитков, транспорта и сельского хозяйства. В частности, наличие государственной поддержки и применения налоговых льгот, субсидий, кредитов и других льгот к не нефтяным отраслям, таким как хлопководство, коконоводство, виноградарство, садоводство, которые являются традиционными отраслями, положительно влияет на уровень жизни населения в регионах.

4. Делается акцент на проекты социальной инфраструктуры. Политика удовлетворения социальных и культурных потребностей населения на высоком уровне считается основным направлением стратегии социального государственного строительства в Азербайджане. В результате реализации этой политики за последние 14 лет в нашей стране были перестроены или отремонтированы и оснащены современным оборудованием и приборами для использования гражданами более 3000 образовательных учреждений и более 600 медицинских учреждений. За эти годы в стране было построено 11 тысяч километров современных дорог, построены мосты, построены сотни домов культуры, олимпийских спортивных комплексов и парков. Для обеспечения здоровых условий жизни людей построены тысячи километров водопроводных и канализационных сетей, установлены водоочистные сооружения. Одним из важных факторов, влияющих на социальное самочувствие человека, является уровень жилищного обеспечения. За последние 14 лет в этой области проделана большая работа. В настоящее время большая и богатая Европа не имеет возможности решить проблему 200-250 тысяч беженцев. Только государство Азербайджан смогло без каких-либо пожертвований решить все проблемы более миллиона беженцев и вынужденных переселенцев, в том числе жилищные. За последние 14 лет в стране не осталось ни одного палаточного городка. Для вынужденных переселенцев построено 3,2 миллиона квадратных метров жилых домов, построено около 100 поселков, более 200 тысяч вынужденных переселенцев обеспечены новыми современными квартирами. Программа ипотечного жилищного кредитования успешно продолжается, благодаря этой программе тысячи семей приобрели новое жилье. Несомненно, одним из самых успешных социальных проектов последних лет является строительство социальных домов. Реализация этого проекта уже началась, и с этой целью было создано Государственное агентство жилищного строительства (МИДА). Была запущена новая инициатива по замене старых, непригодных для использования домов и кварталов Баку современными квартирами. Реализуются многочисленные меры по улучшению социальной защиты ветеранов, семей шехидов, людей с ограниченными возможностями здоровья, военнослужащих, ученых, работников средств массовой информации, решению жилищной проблемы.

5. Происходит конвертация нефтяного капитала в человеческий капитал. Трансформация нефтяного капитала в человеческий капитал является основой внутренней политики социального государства. В основе этой политики лежит человек, живущий в здоровом, счастливом и социально благополучном государстве. Важной частью социально ориентированной политики государства является забота о детях, оказание поддержки молодежи, подготовка конкурентоспособного кадрового потенциала, способного адекватно реагировать на современные мыслительные, культурные и научные вызовы Азербайджана. В рамках социально ориентированных программ, принятых правительством Азербайджана, разработаны и реализованы 20 государственных программ в сфере образования и 14 в сфере здравоохранения, имеется около 40 законов о правах детей, принятие Государственной программы, которая гарантирует обучение талантливой молодежи Азербайджана в ведущих университетах стран мира, и, наконец, создание службы ASAN является ярким примером усилий азербайджанского государства по укреплению человеческого капитала. В 2013 году Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев объявил Азербайджан социальным государством. Действительно, в результате успешной социально-экономической политики, реализуемой в последние годы, в нашей стране установились многие параметры социального государства, а некоторые параметры вышли на путь развития (Иманов К. 2018:3).

В современном Азербайджане происходит настоящая социальная революция. В целом за последние годы были приняты десятки больших и малых программ, охватывающих социальную сферу и служащих повышению социального благосостояния населения, подписаны указы и распоряжения. Все, что мы упомянули выше, является ярким проявлением взглядов Президента Ильхама Алиева о том, что «гражданин находится в центре проводимой в Азербайджане политики», «Азербайджанское государство всегда с гражданином». Реализованные мероприятия и программы и достигнутые в результате них достижения являются образцовыми не только для региона, но и для всего мира. Этот пример – модель социального государства Азербайджана. Эта модель служит только удовлетворению граждан.

Выводы и рекомендации: Таким образом, необходимо изучать основы «государства всеобщего благосостояния», его историческую и теоретическую сущность. На теоретическом уровне и в результате сравнительного анализа современных моделей государства всеобщего благосостояния следует показать успехи этих моделей на практике. Поиски совершенного общественного устройства – мощная движущая сила общественного развития.

Литература:

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası. <https://president.az/az/pages/view/azerbaijan/constitution>

“Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublika Prezident Fərmanı <https://e-qanun.az/framework/25029>

Əliyev Heydər Əlirza oğlu. (2005) Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar. İyul, 1998 - oktyabr, 1998. K.: 17 /H. Ə. Əliyev; Buraxılışa məsul: Ramiz Mehdiyev.- B.: Azər nəşr. 528 s.

İmanov Kamran (2018) Azərbaycan son 10 ildə: rifah və kreativlik yolu ilə. “Yeni Azərbaycan” 19 sentyabr

Власова А.А., Е.В. Дворникова, А.В. Кошелева. (2017) Современные теории социального благополучия. Учебно-методическое пособие. Ярославль. Яр.ГУ. с.4-6

Кейнс Дж. (1936) Общая теория занятости, процента и денег. с. 141.

Ляшенко В.В. Концепция социального государства: история и современность. с. 139-144
Источник: <https://www.sovremennoepravo.ru/> 11.10.2023

Сидорина Т. Ю. (2013) Государство всеобщего благосостояния: от утопии к кризису. – М. Российский государственный университет. 327 с.

Сидорина Т. Ю. Социальная теория – коридор развития социальной политики // Общественные науки и современность. – 2006. – №4. – с. 54-57

Makale id= 5

Poster Sunum

| 60

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3070-520X>

J.Sorel and R. Raskolnikov: "Red and Black" and "Crime and Punishment"

Prof.Dr. Naida Mammadkhanova¹

¹Baku Slavyan Universitesi

Abstract: Critical realism of the nineteenth century in Western European literature reached its peak in France. But no one, both French and Western European realists of the nineteenth century, criticism does not reach the sharpness, denunciation does not acquire the power that they achieve in Stendhal's work. Stendhal is a standard that many Russian writers, including Dostoevsky, were guided by. It should be guided by it today. He created a perfect, in a certain sense, ideal aesthetic system that allows to reflect social reality with the greatest completeness and accuracy. Stendhal painted a world in which honor, conscience, human dignity were trampled, in which friendship, love, loyalty, even family ties were not put into anything, but money, passion for profit, for possession and for power over their own kind ruled everything, where "venality of mind" was cultivated, where they were lost illusions and life broke off naive dreamers until they died or turned into shameless egoists. In the work of the largest representative of Russian-critical realism, Dostoevsky, the processes of life are captured not in economic, but in ideological, spiritual refraction, but the dialectic of social development is reflected here. Dostoevsky is made a realist not by the truthfully outlined scenes of the private life of the characters, but by the ability to show the dialectic of history, its objective movement from lower forms to higher ones. When depicting a person, Dostoevsky takes reality as the starting point, he carefully studies it in order to find the motives that determine the actions of his heroes. The focus of his attention is on complex social relations of the individual. The largest realists in France and Russia have created a deeply right-wing, brilliant in realistic skill, picture of public life. Its representatives strove not only for a truthful description of details, but also to depict typical characters in typical circumstances. They combined the typical with the individual and gave a broad and concrete image of social relations and processes, which is especially clearly seen in the novel "Red and Black" by Stendhal and "Crime and Punishment" by Dostoevsky.

Keywords: Russian Literature, Dostoevsky, Typology of Characters, Stendhal, French Literature, Realism, Social Environment

Ж.СОРЕЛЬ И Р.РАСКОЛЬНИКОВ: «КРАСНОЕ И ЧЕРНОЕ» И «ПРЕСТУПЛЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ»

Аннотация. Стендаль – эталон, на который ориентировались многие русские писатели, в том числе и Достоевский. На него следует ориентироваться и сегодня. Он создал совершенную, в известном смысле идеальную эстетическую систему, позволяющую с наибольшей полнотой и точностью отражать социальную действительность. Стендаль рисовал мир, в котором попирались честь, совесть, человеческое достоинство, в котором дружба, любовь, верность, даже родственные связи ни во что не ставились, а всем заправляли деньги, страсть к наживе, к обладанию и к власти над себе подобными, где культивировалось «продажность ума», где утрачивались иллюзии и жизнь до тех пор обламывала наивных мечтателей, пока они не гибли или не превращались в бессовестных эгоистов. В творчестве же крупнейшего представителя русского критического реализма – Достоевского – процессы жизни схвачены не в экономическом, а в идеологическом, духовном преломлении, но диалектика общественного развития отражается и здесь. Достоевского делают реалистом не правдиво очерченные сцены частной жизни героев, а умение показать диалектику истории, ее объективное движение от низших форм к высшим. Крупнейшие реалисты во Франции и России создали глубоко правдивую, блестящую по реалистическому мастерству, картину общественной жизни. Его представители стремились не только к правдивому описанию деталей, но и к изображению типических характеров в типических обстоятельствах. Они

сочетали типичное с индивидуальным и давали широкое и конкретное изображение общественных отношений и процессов, что особо ярко прослеживается в романе «Красное и черное» Стендаля и «Преступление и наказание» Достоевского.

Ключевые слова: русская литература, Достоевский, типология характеров, Стендаль, французская литература, реализм, социальная среда.

Введение.

Критический реализм XIX века в западноевропейской литературе достиг своего наивысшего расцвета во Франции. Но ни у кого, как французских, так и западноевропейских реалистов XIX века критика не достигает той остроты, обличение не приобретает той силы, которой они достигают в творчестве Стендаля.

Стендаль – эталон, на который ориентировались многие русские писатели, в том числе и Достоевский. На него следует ориентироваться и сегодня. Он создал совершенную, в известном смысле идеальную эстетическую систему, позволяющую с наибольшей полнотой и точностью отражать социальную действительность.

Основная часть.

Стендаль рисовал мир, в котором попирались честь, совесть, человеческое достоинство, в котором дружба, любовь, верность, даже родственные связи ни во что не ставились, а всем заправляли деньги, страсть к наживе, к обладанию и к власти над себе подобными, где культивировалось «продажность ума», где утрачивались иллюзии и жизнь до тех пор обламывала наивных мечтателей, пока они не гибли или не превращались в бессовестных эгоистов.

В творчестве же крупнейшего представителя русскокритического реализма – Достоевского – процессы жизни схвачены не в экономическом, а в идеологическом, духовном преломлении, но диалектика общественного развития отражается и здесь. Достоевского делают реалистом не правдиво очерченные сцены частной жизни героев, а умение показать диалектику истории, ее объективное движение от низших форм к высшим.

При изображении человека Достоевский за исходный момент берет действительность, он внимательным образом изучает ее, чтобы найти мотивы, определяющие действия его героев. В центре его внимания оказываются сложные общественные отношения личности.

В стендалевском герою как бы соединены 2 существа: одно холодновато-рассудочное, все точно рассчитывающее наперед, выбирая цель и дорогу, заботясь о том, чтобы второе не вышло из повиновения, ибо это второе до крайности импульсивно, бывает непредсказуемо в своем поведении и его все время надлежит то прищипывать, то держать в узде. То есть трезвость и рассудочность соединились в нем со страстной чувствительностью.

Сорель исповедует культ действия: это часть его «героических мечтаний», и не его вина, если время отнимает героическую цель, подменяя одно другим - сутана вместо мундира, карьера вместо воинской славы. Героической цели более не существует. Но Жюльен Сорель должен, обязан выбиться в люди. И он все делает сам. Его помощниками будут - ум, воля, упорство - его единственное оружие. Он должен сделать прежде всего самого себя. И эта цель, которая для других есть высшая жизненная задача, для Сореля - лишь путь к САМОУТВЕРЖДЕНИЮ.

Но Жюльен Сорель - это ожесточенное классовое сознание. Он не может перейти от чувствительности к хитрости, подобно Растиньяку и всем честолюбцам этой эпохи. Нет, он верен девизу Стендаля: «плевать на все, кроме самоуважения». И поэтому, бунтуя против общества, Жюльен судит себя и находит себе оправдание в том, что его действия - законная самооборона. Он все время ссылается на классовую борьбу. Он «восставший плебей» - это выражение звучит как навязчивый лейтмотив - бунтующий против касты привилегированных, он выражает чувства талантливой молодежи, забытой судьбой.

«Красное и черное» - драма одинокого бунта, обреченного на поражение именно потому, что это бунт одиночки. Если Жюльен Сорель из отвращения к низости своего жребия пытается

изменить свое классовое положение, самый характер его честолюбия таков, что будь оно даже удовлетворено (а это было близко) - оно не могло бы удовлетвориться личным успехом, ибо не изменило бы ничего в бесчеловечной комедии.

Но Жульен Сорель может только проиграть свое дело - и в этом он поистине представляет свой класс, рупором идей которого являлся на суде.

Стендаль не ошибся не только в выборе героя, но и в его предназначении - вершить суд над обществом.

Какой-нибудь аристократ не имел на это морального права, его получил сын плотника Жульен Сорель. Точнее он это право завоевал, ведь Жульен вылеплен из того же теста, что и Наполеон: духовное самовоспитание в юности, пылкое воображение, бедность заставляли бороться с нуждой, - все это раздувает в герое душевный огонь, пробуждает душевную энергию. Он, которому общество уготовило роль изгоя, вечного слуги, поднимается до высот Судьи. Именно такой герой позволяет Стендалю превратить «Красное и черное» в политический роман-обличение. Благодаря Жульену - побежденному, Жульену - лицемеру поневоле, Жульену - рыцарю чести, Стендаль получает возможность излить всю накопившуюся в нем ненависть к режиму Реставрации, точно указать на главных врагов.

В другом романе русского классика Достоевского «Преступление и наказание» - идея самоутверждения личности через преступления также занимает доминирующее место. Это произведение было написано позже стендалевского.

Достоевский как то отметил, что «две великие идеи бунта и смирения, обе требуют подвига». Бунт или смирение (символически для Достоевского топор или крест) - основная мировоззренческая проблема писателя и его героев. Как подчеркивал Бахтин «принятие или непринятие, бунт или смирение - две основные категории мышления о мире Достоевского».

Преступление Раскольникова идейное, философское. Но ради какой цели он бунтует, идет на преступление?

Если его предшественник Жульен Сорель Стендаля полон глубокого возмущения против общества, в котором они живут, но при этом его интерес направлен прежде всего на собственное положение в обществе, улучшить которое он хочет посредством карьеры и обогащения, то Раскольников же глубоко и искренне бескорыстен. Ему нужно прежде всего *мысль разрешить*: найти выход из существующего несправедливого положения вещей, который круто переменял бы не только его собственную жизнь, но бытие всех окружающих людей, выход, который привел бы к установлению того нового миропорядка, к которому он стремится.

Раскольников хочет утвердить свою идею, обосновать возможность полного переворота в этике и свое «право» произвести этот переворот во имя не только своего личного самоутверждения, но и общего блага. Не случайно он сравнивает сам себя не только с Наполеоном, но и Магометом, то есть считает себя создателем, своего рода новой мировой религии. Отсюда и желание свободы и власти. И главное власть над всей дрожащей тварью и над всем муравейником. Вот цель! Люди, к которым причисляет себя Раскольников, «требует разрушения настоящего во имя будущего».

Особенно выделяет Раскольников «великих гениев» - «завершителей человечества», которые «двигают мир и ведут его к цели. Их идея спасительная для всего человечества».

Невольно вспоминаются слова самого Достоевского: «Знаете ли вы, как силен один человек - Рафаэль, Шекспир, Платон, Колумб или Галилей? Он остается на тысячи лет и перерождает мир». Стать именно таким человеком мечтал и Раскольников.

Заключение.

Крупнейшие реалисты во Франции и России создали глубоко правдивую, блестящую по реалистическому мастерству, картину общественной жизни. Его представители стремились не только к правдивому описанию деталей, но и к изображению типических характеров в типических обстоятельствах. Они сочетали типичное с индивидуальным и давали широкое и конкретное изображение общественных отношений и процессов, что особо ярко прослеживается в романе «Красное и черное» Стендаля и «Преступление и наказание» Достоевского.

Влияние на творчество Достоевского Стендаля весьма заметно. И здесь дело не в совпадении отдельных сюжетов, не в сходстве некоторых характеров и ситуаций в их произведениях, как раз подобных совпадений в творениях Достоевского можно отметить и не так уж много. Суть дело в данном случае не в заимствованиях у Стендаля, не в отдельных фактах частных влияний, а в том мощном чувстве родства с талантом великого европейского мастера, который так остро ощущал Достоевский.

Литература:

1. АМЕЛИН, Г., ПИЛЬЩИКОВ, И. (1992). Новый завет в «Преступлении и наказании» // Логос. №3. С. 269-279
2. БАХТИН, М.М. (1963). Проблемы поэтики Достоевского, 2-е изд. М.: Советский писатель, 346 с.
3. СЕНДАЛЬ, Ф. (1992). Красное и чёрное. С.-П.: ПТФ ОРЕОЛ.

